

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ**

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΤΜΗΜΑΤΑ – ΣΧΟΛΕΣ:

Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών
Σπουδών

Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου

Σύνταξη: Παναγιώτης Ματαφιάς

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Ζάικος

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2021

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Παναγιώτης Ματαφιάς

Ευχαριστίες

Αυτή η εργασία γράφτηκε εν μέσω της πανδημίας του COVID-19, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις επαγγελματικές και προσωπικές δυσκολίες καθενός από εμάς. Δεν θα ήταν υπερβολή να πω πως δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς τη συμβολή του επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Ζάικου, η υποστήριξη του οποίου και σε ακαδημαϊκό και σε ανθρώπινο επίπεδο, ήταν συγκινητική.

Θα ήθελα να εκφράσω και την βαθιά ευγνωμοσύνη μου στον καθηγητή κ. Κουσκουβέλη, που ήταν ο λόγος για να ξεκινήσω αυτό το μεταπτυχιακό και έτσι είχα την τιμή να υπάρξω δύο φορές μαθητής του.

Η απaráμιλλη διδασκαλία τους υπήρξε για μένα μια τεράστια πηγή έμπνευσης και καθοδήγησης. Να τους έχει καλά ο Θεός και τους δύο.

Φυσικά, η ευθύνη για το αποτέλεσμα της παρούσας εργασίας βαραίνει αποκλειστικά εμένα τον ίδιο.

*Στις μικρές μου κόρες Ίριδα και Άννα,
που έμαθαν περισσότερα
για την βιολογική τρομοκρατία,
απ' όσα χρειάζονται για την ηλικία τους.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η βιολογική τρομοκρατία είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που αποσκοπεί στην πρόκληση, όχι μόνο θυμάτων, αλλά και κοινωνικού τρόμου και οικονομικής καταστροφής. Η διεθνής κοινότητα, αντιμέτωπη με τη σοβαρή απειλή της βιολογικής τρομοκρατίας, χρησιμοποιεί την παραδοσιακή της προσέγγιση με την πολυμερή συνθήκη για την πρόληψη της διάδοσης των βιολογικών όπλων στα κράτη, τη Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα και τις αντιτρομοκρατικές συμβάσεις που έχουν κατά καιρούς υπογραφεί. Στα παραπάνω έρχεται να προστεθεί και η νέα προσέγγιση της Απόφασης 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η τρέχουσα πανδημία της νόσου COVID-19 διαφοροποιεί τις συνθήκες ώστε να γίνεται επιτακτική η εκ βαθέων αναδιαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο μπορεί να διατηρηθεί καλύτερα η ασφάλεια της κοινωνίας μας.

Λέξεις Κλειδιά: Τρομοκρατία, βιολογική τρομοκρατία, βιολογικοί παράγοντες Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα, Απόφαση 1540, Δίκαιο Ενόπλων Συγκρούσεων.

ABSTRACT

Biological terrorism is a complex phenomenon that aims to provoke not only victims but also social terror and economic disaster. Faced with the serious threat of biological terrorism, the international community is using its traditional approach with the multilateral treaty to prevent the proliferation of biological weapons in states, the Organic Biological Weapons Convention and the occasional counter-terrorism conventions. To the above is added the new approach of Resolution 1540 of the Security Council. The current pandemic of COVID-19 disease is diversifying the conditions so that it is imperative to profoundly reshape the way in which the security of our society can be better maintained.

Keywords: Terrorism, biological terrorism, biological agents Convention on Biological Weapons, Decision 1540, Law of Armed Conflict.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AG	Australia Group Όμιλος Αυστραλίας
AHG	Ad Hoc Group Ομάδα
BWC	Biological Weapons Convention Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα
CCD	Conference of the Committee on Disarmament Διάσκεψη της Επιτροπής για τον Αφοπλισμό
CDC	Centers for Disease Control and Prevention Κέντρα Ελέγχου και Πρόληψης Ασθενειών
COVID-19	Corona virus disease 2019
CWC	Chemical Weapons Convention Απαγόρευση των Χημικών Όπλων
ENDC	European Nuclear Disarmament conventions Επιτροπή Δεκαοκτώ Εθνών για τον Αφοπλισμό
FBI	Federal Bureau of Investigation Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών των ΗΠΑ
ISU	Implementation Support Unit Μονάδα Υποστήριξης Εφαρμογής
OPCW	The Organization for the Prohibition of Chemical Weapons Οργανισμό για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων
SARS-CoV-2	Severe acute respiratory syndrome corona virus 2
UNMOVIC	The United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission Επιτροπή Παρακολούθησης, Επαλήθευσης και Επιθεώρησης του ΟΗΕ

USAMRIID	United States Army Medical Research Institute of Infectious Diseases Ινστιτούτο Μολυσματικών Νοσημάτων του Ιατρικού Ερευνητικού Στρατού των Ηνωμένων Πολιτειών
VEREX	Verification Experts Group Επιτροπή Κυβερνητικών Εμπειρογνομώνων
ΔΕΣ	Δίκαιο Ενόπλων Συγκρούσεων
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΜΚ	Όπλα Μαζικής Καταστροφής
ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
ΧΒΡΠ	Πυρηνικά, ραδιολογικά, βιολογικά και χημικά όπλα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	iii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
ABSTRACT	vi
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	vii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	7
Η τρομοκρατία ως παγκόσμιο φαινόμενο	7
1.1 Το ζήτημα του ορισμού της τρομοκρατίας	7
1.2 Η σημασία εξεύρεσης κοινά αποδεκτού ορισμού	9
1.3 Τρομοκρατία και πόλεμος.....	10
1.4 Πτυχές της τρομοκρατίας.....	11
1.5 Οργάνωση τρομοκρατικών ομάδων	12
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	14
Βιολογική τρομοκρατία - Μελέτη περιπτώσεων	14
2.1 Ορισμός βιολογικής τρομοκρατίας.....	14
2.2 Διάκριση βιολογικής τρομοκρατίας - βιολογικού πολέμου - βιολογικού εγκλήματος.....	16
2.3 Προδιαγραφές πιθανών βιολογικών όπλων για χρήση στη βιολογική τρομοκρατία	17
2.4 Τάσεις στη βιολογική τρομοκρατία	20
2.5 Συνέπειες βιολογικής τρομοκρατίας	22
2.6 Μελέτη επιβεβαιωμένων περιπτώσεων βιολογικής τρομοκρατίας με στόχο ανθρώπους.....	23
2.7α Οι Rajneeshees (ΗΠΑ).....	24
2.7β Aum Shinrikyo (ΙΑΠΩΝΙΑ)	25

2.7γ Η σκόπιμη απελευθέρωση άνθρακα μέσω ταχυδρομικού συστήματος το 2001 (ΗΠΑ).....	29
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	33
Όπλα Μαζικής Καταστροφής – Βιολογικά όπλα	33
3.1 Ταξινόμηση Όπλων Μαζικής Καταστροφής	33
3.2 Βιολογικά Όπλα.....	34
3.3 Βιολογικοί παράγοντες	35
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	40
Διεθνή Πρωτόκολλα, Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα, ΔΕΣ και βιολογική τρομοκρατία	40
4.1 Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907	40
4.2 Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925	41
4.3 Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα (BWC).....	43
4.3.1 Οι διαπραγματεύσεις για τη Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα και η καταγωγή της.....	45
4.3.2 Το περιεχόμενο της Σύμβασης αναλυτικά Άρθρο προς Άρθρο	49
Προοίμιο Σύμβασης.....	49
Άρθρο I.....	51
Άρθρο II.....	53
Άρθρο III.....	54
Άρθρο IV	55
Άρθρο V	57
Άρθρο VI	57
Άρθρο VII	59
Άρθρο VIII	60
Άρθρο IX	62
Άρθρο X	63
Άρθρο XI	66

Άρθρο XII	67
Άρθρο XIII	68
Άρθρο XIV	68
Άρθρο XV	70
4.3.3 Αδυναμίες στη Συνθήκη για τα βιολογικά όπλα	70
4.4. Τα πρωτόκολλα και η Διεθνή Συνθήκη για τα βιολογικά όπλα και η βιολογική τρομοκρατία	76
4.5. Το Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων και η βιολογική τρομοκρατία	77
5° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	82
Διεθνείς Συνθήκες για την Τρομοκρατία και η απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών	82
5.1 Διεθνείς Συνθήκες για την Τρομοκρατία	82
5.2 Τα προβλήματα με τις αντιτρομοκρατικές συμβάσεις	83
5.3 Η απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών	85
5.4 Προσπάθεια αποτίμησης της Απόφασης 1540.....	88
6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	91
Είναι η πανδημία COVID-19 ένα νέο επιθετικό βιολογικό όπλο;	91
6.1 Δυο λόγια για το την νόσο COVID-19.....	91
6.2 Η προέλευση του ιού	93
6.3 Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) και η BWC	99
6.4 Η 9η Διάσκεψη Αναθεώρησης και η πανδημία COVID-19	101
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	104
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	106
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ	106
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	110
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	113

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατάστρεψε τον σπόρο του κακού, αλλιώς θα μεγαλώσει και θα σε καταστρέψει.
Αίσωπος

Η πρόοδος στις βιολογικές επιστήμες και την τεχνολογία έχει συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής της ανθρωπότητας, αλλά μαζί της έφερε και την απειλή μιας καταστροφής, όταν δεν περιχαρακώνεται από την ηθική. Η παγκόσμια πολιτική αστάθεια αυξάνει τις απειλές της τρομοκρατίας που μπορεί να χρησιμοποιήσει βιολογικούς παράγοντες και τοξίνες ως όπλα μαζικής καταστροφής. Μόνο μεταξύ του 1946 και του 2014 τεκμηριώθηκαν 259 ενδο- και διακρατικές συγκρούσεις, συμπεριλαμβανομένων πολέμων, επαναστάσεων και πραξικοπημάτων.¹ Αυτό πιστοποιεί τον άμεσο κίνδυνο, αν τα βιολογικά όπλα μπορούσαν να είναι μια επιλογή.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι, αφού ασχοληθεί γενικά με το φαινόμενο της τρομοκρατίας, του ορισμού και των συνιστωσών του και επεκταθεί στην ειδική μορφή της βιολογικής τρομοκρατίας και των περιπτώσεων της, να εξετάσει κατά κύριο λόγο το διεθνές νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνονται προσπάθειες να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά. Στον σκοπό εντάσσεται και η προσπάθεια παρουσίασης με τον κατά το δυνατό πληρέστερο τρόπο της Σύμβασης για τα Βιολογικά Όπλα, ως νομικό περιορισμό της βιολογικής τρομοκρατίας, καθώς και η αξιολόγηση των αντιτρομοκρατικών συμβάσεων του σήμερα. Επιπρόσθετα, θα συζητηθεί το κατά πόσο η πανδημία της νόσου COVID-19 του σήμερα αφορά την βιολογική τρομοκρατία, είτε σαν βιολογικό όπλο, είτε σαν παράδειγμα που απαιτεί θεμελιώδη επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο μπορεί να διατηρηθεί καλύτερα η ασφάλεια των κοινωνιών μας.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να καταδειχθεί η σημασία εφαρμογής και επέκτασης του νομικού πλαισίου για την απαγόρευση των

¹ T. Pettersson, P. Wallensteen, *Armed conflicts, 1946-2014*. J. Peace Res. 52 (4), 2015, σελ. 536–550. (<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022343315595927>)

βιολογικών όπλων, όχι μόνο σε επίπεδο Κρατών αλλά και στους μη κρατικούς δρώντες, να αναδειχθούν οι αδυναμίες του και η σημασία της πρόληψης πρωτίστως και δευτερευόντως της αντιμετώπισης τέτοιων συμβάντων.

Τα **μέσα** που αξιοποιήθηκαν για την εκπόνηση της διπλωματικής ήταν τα διεθνή κείμενα των Συμβάσεων και οι αναθεωρήσεις τους, η νομοθεσία, η βιβλιογραφία και η επιστημονική αρθρογραφία επί του θέματος καθώς και οι συνεντεύξεις ειδικών επιστημόνων, στις οποίες ξεκαθάριζαν τις θέσεις τους σε αμφιλεγόμενα ζητήματα. Χαρακτηριστική δυσκολία υπήρξε η έλλειψη ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με την βιολογική τρομοκρατία, που ίσως οφείλεται στο ότι η χώρα μας δεν ανέπτυξε ποτέ βιολογικά όπλα, δεν αντιμετώπισε έως τώρα απειλή βιολογικής τρομοκρατίας και υποστήριξε με συνέπεια τη θέση για τη Μη Διασπορά Όπλων Μαζικής Καταστροφής, υπογράφοντας και επικυρώνοντας όλες ανεξαιρέτως τις Διεθνείς Συμφωνίες.

Η **υπόθεση εργασίας**, που αποτελεί μέρος αυτής της διπλωματικής, αφορά στην νόσο COVID-19 και στην θεώρησή της ή όχι ως βιολογικό επιθετικό όπλο. Η εξαγωγή συμπερασμάτων μέσω της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, θα χρησιμοποιηθεί ως κατευθυντήρια οδός στο γενικότερο νομικό πλαίσιο της βιολογικής τρομοκρατίας.

Η **διάρθρωση** της εργασίας περιλαμβάνει τα εξής κεφάλαια: την εξέταση της τρομοκρατίας ως παγκόσμιο φαινόμενο, την ανάλυση της βιολογικής τρομοκρατίας και τη μελέτη περιπτώσεων της, μια σύντομη αναφορά στα βιολογικά όπλα, την αναλυτική εξέταση των Διεθνών Πρωτοκόλλων και της Σύμβασης για τα βιολογικά όπλα και τις Διεθνείς Συνθήκες για την Τρομοκρατία και την απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τον σχολιασμό τους. Επιπροσθέτως, γίνεται αναφορά στην πανδημία COVID-19 και επιχειρείται η εξέτασή της υπό το πρίσμα των βιολογικών όπλων και της επικείμενης 9ης Διάσκεψης Αναθεώρησης της Σύμβασης για τα βιολογικά όπλα.

1° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η τρομοκρατία ως παγκόσμιο φαινόμενο

1.1 Το ζήτημα του ορισμού της τρομοκρατίας

Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 ο όρος «τρομοκρατία» (ετυμολογία λέξης: τρόμος + κράτος) χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον με μία διαφορετική από τη σαφώς αρνητικότερη μεταγενέστερη χροιά της. Αφορούσε σε τρόπο διακυβέρνησης και όχι σε μη κυβερνητική δραστηριότητα όπως γίνεται σήμερα. Το «καθεστώς τρόμου» (*system or régime de la terreur*)² είχε στόχο την εδραίωση της εξουσίας της νεοσυσταθείσας κυβέρνησης δημιουργώντας φόβο στους αντιφρονούντες επαναστάτες. Παρ' όλες τις διαφοροποιήσεις της έννοιας με την πάροδο των χρόνων, αξίζει να σημειωθεί:

1) πως η αιτιολόγηση της τρομοκρατίας, του τότε και του σήμερα, ήταν και είναι η εγκαθίδρυση μιας «νέας και καλύτερης κοινωνίας»³ και

2) πως γίνεται και γινόταν με τρόπο συστηματικό, οργανωμένο και σαφώς στοχοθετημένο, σε αντίθεση με την κοινή πεποίθηση περί αυτής.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, ο όρος «τρομοκρατία» άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως στον Δυτικό κόσμο με αυτόνομο ιδεολογικό περιεχόμενο μέχρι τις μέρες μας. Αν και πρόκειται για έναν ευρέως χρησιμοποιούμενο όρο, εντούτοις η πληθώρα εννοιολογικών προσεγγίσεων του αποδεικνύει τον υψηλό βαθμό αοριστίας και την υποκειμενικότητα στην προσέγγιση του. Πού βρίσκεται η δυσκολία του ορισμού του όρου σήμερα; Αρχικά, επειδή η λέξη «τρομοκράτες» είναι ένας χαρακτηρισμός που σχεδόν ποτέ δεν έχει υιοθετηθεί εθελοντικά από κανένα άτομο ή ομάδα, αλλά αποδίδεται σε αυτούς από άλλους - πρώτα και κυριότερα από τις κυβερνήσεις

² *Reign of Terror*. Άρθρο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εγκυκλοπαίδειας Britannica, <https://www.britannica.com/event/Reign-of-Terror> . (πρόσβαση 10.10.2021)

Η περίοδος της Γαλλικής Επανάστασης από το 1793 έως το 1794. Η επαναστατική κυβέρνηση της Γαλλίας αποφάσισε να βάλει τον «Τρόμο» στην ημερήσια διάταξη (διάταγμα της 5ης Σεπτεμβρίου) και να λάβει σκληρά μέτρα εναντίον όσων ήταν ύποπτοι ως εχθροί της Επανάστασης. Ακολούθησε κύμα εκτελέσεων. Κατά τη διάρκεια της Βασιλείας του Τρόμου, συνελήφθησαν τουλάχιστον 300.000 ύποπτοι. 17.000 εκτελέστηκαν επίσημα και ίσως 10.000 πέθαναν στη φυλακή ή χωρίς δίκη.

³ B.Hoffman, *Inside Terrorism*. 2nd edn. (New York: Columbia University Press) 2006, σελ. 1-45

των κρατών στους οποίους επιτίθενται. Ένας αδιαμφισβήτητος ορισμός της τρομοκρατίας βρίσκει κώλυμα στη σχετικότητα του υποκειμενικού παρατηρητή που φανερώνει το περιβόητο ρητό πως ο τρομοκράτης ενός ανθρώπου είναι ο μαχητής της ελευθερίας ενός άλλου (one man's terrorist is another man's freedom fighter). Τα κράτη και οι οργανισμοί με τους διαφορετικούς ορισμούς που υιοθετούν ανάλογα με τα εκάστοτε ζητήματα τους, απομακρύνουν έναν γενικά αποδεκτό ορισμό και πολλές φορές οδηγούνται στο να μην καταλήγουν σε κάποια συγκεκριμένη τρομοκρατική ενέργεια που να μην είναι ήδη έγκλημα σύμφωνα με το κοινό δίκαιο ή να ορίζουν την τρομοκρατία από την πρόθεση και όχι από τη συμπεριφορά⁴. Ενδεικτικό είναι το ότι τα κράτη μέλη του ΟΗΕ δεν έχουν συμφωνήσει σε κοινό αποδεκτό ορισμό⁵. Εκτός των άλλων, η τρομοκρατία δεν αφορά αποκλειστικά την άσκηση φυσικής βίας, αλλά και η επιβολή της ιδεολογικής πολιτικής ή της επιστημονικής ορθότητας και η πίεση για κοινωνική συναίνεση σε λόγους τάξης και ασφάλειας αποτελεί μία μορφή τρομοκρατίας, παραμερίζοντας αποφασιστικά κάθε διαφορετική τοποθέτηση⁶.

Μην παραβλέποντας τις ιδιαίτερες προτεραιότητες κάθε υπηρεσίας, ο ορισμός του υπουργείου άμυνας των ΗΠΑ, που θεωρεί την τρομοκρατία ως την «παράνομη χρήση ή απειλή χρήσης δύναμης ή βίας κατά προσώπων ή ιδιοκτησίας, για να εξαναγκάσει ή να εκφοβίσει κυβερνήσεις ή κοινωνίες συχνά για την επίτευξη πολιτικών θρησκευτικών ή ιδεολογικών στόχων», φαίνεται να είναι ο πλέον σαφής⁷. Πρέπει να παρατηρήσουμε εδώ τα δύο βασικά συστατικά του ορισμού που είναι η βία και η επιδίωξη πολιτικών στόχων, αν και δεν καλύπτονται οι ψυχολογικές διαστάσεις της τρομοκρατίας, δηλαδή η δημιουργία μίας γενικής ατμόσφαιρας άγχους με επιδίωξη τον επηρεασμό της κυβέρνησης ή και του άμαχου πληθυσμού στην προώθηση των στόχων τους⁸. Χωρίς αμφιβολία και ο ορισμός αυτός δεν εξετάζει θέματα κρατικής τρομοκρατίας ή

⁴ C. Townshend, *Terrorism A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2018, σελ. 24

⁵ Όπως αναφέρεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (29.11.2007) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «...εκφράζει τη λύπη του για την αποτυχία της Διάσκεψης Κορυφής των ΗΕ το 2005 να καταλήξει σε συμφωνία σχετικά με πλήρη ορισμό της τρομοκρατίας, και τονίζει την ανάγκη να καταλήξει σε αποδεκτό από όλους ορισμό της διεθνούς τρομοκρατίας:» https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5075d9f5-2dfe-4edf-b574-02db834714dd.0005.01/DOC_83&format=PDF

⁶ Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρία των Εθνών: Συγκρότηση και συγκράτηση των κρατών, της Ευρώπης και του κόσμου*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009, σελ. 147

⁷ B. Hoffman, *Inside Terrorism*, ό.π. σελ. 1-45

⁸ T. Sandler, *Terrorism What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, 2018, σελ. 25

προερχόμενης από κρατικούς φορείς, ούτε τις περιπτώσεις των μοναχικών τρομοκρατών.

1.2 Η σημασία εξεύρεσης κοινά αποδεκτού ορισμού

Σε μια προσπάθεια αποτύπωσης των κοινών στοιχείων ορισμού και άρσης της δυσχέρειας εύρεσης κοινού εννοιολογικού τόπου, κινείται η μελέτη των Schmid, A. P., & Jongman⁹ μετά από εξέταση 109 ορισμών τρομοκρατίας, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 1

Πίνακας 1 Συχνότητα εμφάνισης «στοιχείων ορισμού» σε ορισμούς της τρομοκρατίας.

	Στοιχείο ορισμού	Συχνότητα (%)
1.	Βία, δύναμη	83,5
2.	Πολιτικός/ή	65
3.	Τρόμος, φόβος	51
4.	Απειλή	47
5.	Ψυχολογική επίδραση και (αναμενόμενες) αντιδράσεις	41,5
6.	Διαφοροποίηση θύματος-στόχου	37,5
7.	Σκόπιμη, σχεδιασμένη, συστηματική, οργανωμένη πράξη	32
8.	Μέθοδος μάχης, στρατηγική, τακτική	30,5
9.	Κανονικότητα, κατά παράβαση των αποδεκτών κανόνων, χωρίς ανθρωπιστικούς περιορισμούς	30
10.	Εξαναγκασμός, εκβίαση, συμμόρφωση	28
11.	Πτυχή δημοσιότητας	21,5
12.	Αυθαιρεσία, απρόσωπος και τυχαίος χαρακτήρας, χωρίς διάκριση	21
13.	Πολίτες, άμαχοι, ουδέτεροι, ξένοι ως θύματα	17,5
14.	Εκφοβισμός	17
15.	Αθωότητα θυμάτων	15,5
16.	Ομάδα, κίνημα, οργάνωση ως δράστης	14
17.	Συμβολισμός, επίδειξη	13,5

⁹ A. P. Schmid, & A. J. Jongman, *Political terrorism: A new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories and literature* New Brunswick, NJ: Transaction Books.1988, σελ. 5

18.	Μη μετρησιμότητα, μη προβλεψιμότητα, μη προσδοκιμότητα της εμφάνισης / ύπαρξης της βίας	9
19.	Μυστική, συγκεκαλυμμένη φύση	9
20.	Επαναληψιμότητα, κατά συρροή ή εκστρατευτικός χαρακτήρας της βίας	7
21.	Εγκληματικός/ή	6
22.	Απαιτήσεις σε τρίτους	4

Πηγή: A.P. Schmid, A.J. Jongman, *Political terrorism: A new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories and literature* New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1988, σελ. 5

Όπως γίνεται φανερό, ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της τρομοκρατίας θα είχε σημαίνουσα θέση στη νομική επιστήμη. Θα απαντούσε με σαφήνεια στο ποιες πράξεις χαρακτηρίζονται τρομοκρατικές και θα έριχνε φως σε όλες τις αμφιλεγόμενες πτυχές τους. Η προκύπτουσα ασυνέπεια των προσεγγίσεων δεν βοηθά στην πραγματοποίηση του οράματος ενός πραγματικά συνεκτικού πλαισίου για διεθνή συνεργασία. Η διεθνής κοινότητα έχει υιοθετήσει μια κάπως αποσπασματική προσέγγιση της νομοθεσίας για την τρομοκρατία, αλλά ακόμα κι αν τελικά συμφωνηθεί ένας καθολικός ορισμός, είναι απίθανο να είναι η πανάκεια που επιλύει όλες αυτές τις δυσκολίες εναρμόνισης, αν και σίγουρα θα επέλυε ορισμένες από αυτές¹⁰.

1.3 Τρομοκρατία και πόλεμος

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει η διάκριση μεταξύ τρομοκρατίας και πολέμου, η οποία ουσιαστικά έγκειται στην επιχειρησιακή τους λογική: ο πόλεμος είναι τελικά καταναγκαστικός, ενώ η τρομοκρατία είναι πειστική. Η τρομοκρατία επομένως λειτουργεί περισσότερο μέσω της υποκειμενικής ψυχολογικής πίεσης και όχι της φυσικής δύναμης, παρόλο που οι θανατηφόρες τρομοκρατικές ενέργειες έχουν αυξηθεί δραματικά σε αδύναμα κράτη, όπως το Ιράκ το Αφγανιστάν και τη Νιγηρία.

Πρόκειται για έναν «συλλογικό συναγερμό», σύμφωνα με τον C. Townshend. Ένας τρόπος διάκρισης του πολέμου από την τρομοκρατία θα μπορούσε να είναι το ότι ο «πόλεμος είναι αυτό που κάνουν τα κράτη, ενώ η τρομοκρατία γίνεται από εκείνους που είναι πολύ αδύναμοι για να αντιταχθούν

¹⁰ A. Salinas De Frias, K. Samuel, N. White (Ed), *Counter-Terrorism International Law and Practice*, Oxford University Press, 2012, σελ. 14-19

ανοιχτά στα κράτη»¹¹. Η καθοριστική διαδικασία του πολέμου είναι η μάχη αλλά απεναντίας η ουσία της τρομοκρατίας δεν είναι απλώς η αποφυγή μάχης αλλά και η άρνησή της. Οι τρομοκρατικοί στόχοι δέχονται επίθεση με τρόπο που απαγορεύει ακριβώς την αυτοάμυνα.

1.4 Πτυχές της τρομοκρατίας

Στην τρομοκρατία έχουμε να κάνουμε με χρήση βίας από ένοπλους εναντίον άοπλων. Πώς όμως λειτουργεί αυτό; Διακρίνουμε τρία στάδια στη διαδικασία της τρομοκρατίας:

α) την κατάληψη της προσοχής με επακόλουθα τη δημιουργία σοκ, φρίκης, φόβου ή αποστροφής. Η φυσική ανάγκη των ανθρώπων για τάξη και ασφάλεια, ωθεί τις κοινωνίες να θεσπίσουν συμβάσεις και όρια που όταν παραβιάζονται προκαλείται σοκ. Η αίσθηση επίθεσης σε ανυπεράσπιστους δημιουργεί και μεγεθύνει το αίσθημα ανασφάλειας. Ακόμη και ο ενθουσιασμός της βίας που μπορεί να υπάρξει, στην πραγματικότητα μοιάζει να είναι απότοκος ανωμαλίας και όχι ενθουσιασμός.

β) τη λήψη του μηνύματος. Πρόκειται για το λιγότερο προβλέψιμο και περισσότερο περίπλοκο μέρος της διαδικασίας και έχει να κάνει με την ανάληψη ευθύνης από μέρους της τρομοκρατικής οργάνωσης ή όχι και το πόσο άμεσα μπορεί να γίνει αυτό.

γ) το στάδιο της μάχης ή της φυγής. Ο φόβος μπορεί να ωθήσει τους ανθρώπους σε ατομική συμμόρφωση, όπως σιωπή και άρνηση βοήθειας της αστυνομίας, μπορεί όμως και να αλλάξει πραγματικά την πολιτική μιας χώρας; οι θεωρητικοί της τρομοκρατίας έχουν κάνει διάκριση μεταξύ των «στόχων» και της «συντονισμένης μάζας». Η τελευταία θεωρείται ότι είναι η δύναμη που θα μπορούσε να δημιουργήσει το είδος της πολιτικής πίεσης που θα ήταν δυνατό να υποχρεώσει τις κυβερνήσεις να συμμορφωθούν. Υπάρχει όμως η πιθανότητα εναλλακτικής τροπής του τρίτου σταδίου, στο οποίο η τρομοκρατία προκαλεί μία βίαιη κρατική αντίδραση, με συνέπεια είτε την καταστροφή της τρομοκρατικής οργάνωσης είτε, «αποκαλύπτοντας» την εγγενή βία του συστήματος και καταστρέφοντας τη νομιμότητα του ίδιου του κράτους¹².

¹¹ C. Townshend, *Terrorism A Very Short Introduction* ό.π. σελ. 26

¹² C. Townshend, *Terrorism A Very Short Introduction* ό.π. σελ. 27-29

1.5 Οργάνωση τρομοκρατικών ομάδων

Κάποιες τρομοκρατικές ομάδες υπήρξαν πολύ μεγάλες, π.χ. το ισλαμικό κράτος στο Ιράκ και στη Συρία μπορεί να θεωρηθεί ως ένας τρομοκρατικός στρατός. Συνήθως όμως υπήρξαν μικρές ομάδες. Σε γενικές γραμμές τα 5 άτομα φαίνεται να είναι ο ελάχιστος αριθμός για μία λειτουργική ομάδα, ενώ ομάδες μεγαλύτερες από 8 ή 9 άτομα πρέπει να αλλάξουν τη φύση τους, χρειάζονται δηλαδή πιο ουσιαστική χρηματοδότηση.

Η νέα εποχή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media) επιτρέπει σε άτομα να εγγραφούν στη βασική ιδεολογία οργανώσεων και στη συνέχεια να σχεδιάσουν και να ενεργήσουν μόνα τους. Η κλίμακα των επιχειρήσεων και το είδος των όπλων ποικίλλουν επίσης.

Στη δεκαετία του 1980 μια νέα μορφή βίας εμφανίστηκε για να στοιχειώσει αλλά όχι να ξαφνιάσει τον δυτικό κόσμο, αυτή της διεθνούς τρομοκρατίας. Μετά το τέλος της αποαποικιοποίησης, τα απελευθερωτικά ανταποικιακά κινήματα που αναπτύχθηκαν σε πολλές αποικίες σίγησαν. Οι αποικιακές αυτοκρατορίες μπορεί μάλιστα να οπισθοχώρησαν και φαινομενικά να έδωσαν το δικαίωμα στις αποικίες να γίνουν κράτη, δεν αποποιήθηκαν όμως τα δικαιώματα εκμετάλλευσης του πλούτου των αποικιών – κρατών που τόσα χρόνια ασκούσαν με την δύναμη της ισχύος τους. Έτσι έθεσαν όρους στην άρχουσα τάξη των αποικιών διαλέγοντας στην ουσία τους κυβερνήτες της αρεσκείας τους για τα νεοσύστατα κράτη του λεγόμενου τρίτου κόσμου. Ακολουθώντας την τακτική του διαίρει και βασίλευε, καλλιέργησαν τις κατάλληλες συνθήκες έντασης και αστάθειας, ώστε να συνεχίσουν να καρπώνονται την μερίδα του λέοντος από την εκμετάλλευση του πλούτου των κρατών, στηρίζοντας παράλληλα με ελάχιστα από τα κέρδη τους τα ολιγαρχικά απολυταρχικά καθεστώτα που δημιούργησαν. Τα προαναφερθέντα αποικιακά κινήματα με την βοήθεια των δυτικών μετατράπηκαν σε τρομοκρατικά με τάση να επεκταθούν στο διεθνές στερέωμα ώστε να διαμορφώνουν την πολιτική επέμβασης στον τρίτο κόσμο εν είδη προσπάθειας αντιμετώπισης της τρομοκρατίας.

Με ορόσημο την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, η τρομοκρατία είναι κάτι περισσότερο από μεμονωμένη εγκληματική ενέργεια περιορισμένης κλίμακας.

Οι πράξεις και η ουσία της μπορούν να αποτυπωθούν από την ιδέα ότι η τυφλή βία που αποσκοπεί στη διάδοση του τρόμου από τα τρομοκρατικά κινήματα, αντικατοπτρίζει τις μεγαλύτερες ανησυχίες στην κοινωνία που πρέπει να αντιμετωπιστούν με αποτελεσματικές αντιτρομοκρατικές απαντήσεις. Το γεγονός ότι τα πράγματα μπορούν να γίνουν χειρότερα με την πιθανότητα τρομοκρατικής χρήσης χημικών βιολογικών και πυρηνικών όπλων, οι αντιτρομοκρατικές απαντήσεις θα πρέπει να είναι δυνατές στο πλαίσιο του κράτους δικαίου αντιπροσωπευόμενου από εθνικά περιφερειακά και διεθνή νομικά πλαίσια που περιέχουν θεμελιώδη κανόνες και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ασφάλεια.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Βιολογική τρομοκρατία - Μελέτη περιπτώσεων

2.1 Ορισμός βιολογικής τρομοκρατίας

Όπως αναφέρθηκε, πάρα τις πολλαπλές προσπάθειες σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν έχει δοθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της τρομοκρατίας και το ίδιο ισχύει και για τη βιολογική τρομοκρατία ή βιοτρομοκρατία (bioterrorism).

Στο "draft Model State Emergency Health Powers Act of 2001", ένα έγγραφο σχεδιασμένο να καθοδηγεί τα νομοθετικά όργανα καθώς συντάσσουν νόμους σχετικά με καταστάσεις έκτακτης ανάγκης για τη δημόσια υγεία, έχει οριστεί η βιοτρομοκρατία ως «η σκόπιμη χρήση οποιουδήποτε μικροοργανισμού, ιού, μολυσματικής ουσίας ή βιολογικού προϊόντος που μπορεί να κατασκευαστεί ως αποτέλεσμα βιοτεχνολογίας ή οποιουδήποτε φυσικού ή βιομηχανικού συστατικού οποιουδήποτε τέτοιου μικροοργανισμού, ιού, μολυσματικής ουσίας ή βιολογικού προϊόντος, για να προκαλέσει θάνατο, ασθένεια ή άλλη βιολογική δυσλειτουργία σε έναν άνθρωπο, ένα ζώο, ένα φυτό, ή άλλον ζωντανό οργανισμό για να επηρεάσει τη συμπεριφορά της κυβέρνησης ή να εκφοβίσει ή να εξαναγκάσει έναν άμαχο πληθυσμό¹³». Σύμφωνα με το εγχειρίδιο: «BIOLOGICAL AND CHEMICAL TERRORISM-A Guide for Healthcare Providers and First Responders» ο βιολογικός πόλεμος «μπορεί να οριστεί ως η σκόπιμη απελευθέρωση ή η επαπειλούμενη απελευθέρωση μολυσματικών ζώντων οργανισμών ή βιολογικά δραστικών ουσιών που προέρχονται από ζωντανούς οργανισμούς, με σκοπό την πρόκληση θανάτου, ασθένειας, ανικανότητας, οικονομικής ζημίας ή φόβου¹⁴».

Η βιολογική τρομοκρατία θεωρείται πως χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία:

α) τη σκόπιμη χρήση ή απειλή χρήσης βιολογικών παραγόντων ή τοξινών

¹³ The Center for Law and the Public's Health at Georgetown and Johns Hopkins Universities, [Model State Emergency Health Powers Act. A Draft for Discussion Prepared by The Center for Law and the Public's Health at Georgetown and Johns Hopkins Universities](#), 2011, σελ. 9

¹⁴ R. S. Weinstein, K. Alibek, *Biological and chemical terrorism_ a guide for healthcare providers and first responders*, Thieme 2003, σελ. 2

β) προέρχεται από άτομα ή ομάδες (αλλά όχι κράτη)

γ) στρέφεται εναντίον μη στρατιωτικών στόχων (όπως είναι οι πολίτες ή οι αγροτικοί στόχοι- agroterrorism)

δ) την επίτευξη ενός πολιτικού, ιδεολογικού ή θρησκευτικού στόχου. Η πρόθεση μπορεί να είναι η πρόκληση ασθένειας, ο φόβος πιθανής ασθένειας ή και τα δύο¹⁵.

Οι διαφορές ανάμεσα στην βιολογική τρομοκρατία και στις άλλες μορφές τρομοκρατίας¹⁶ φαίνονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Διαφορές μεταξύ βιοτρομοκρατίας και άλλων μορφών τρομοκρατίας

	Βιοτρομοκρατία	Άλλες μορφές τρομοκρατίας (περιλαμβάνουν τη χρήση εκρηκτικών, καθώς και την χημική, ραδιολογική και πυρηνική τρομοκρατία)
Ταχύτητα με την οποία έχει αποτέλεσμα η επίθεση	Καθυστερημένη ή/και παρατεταμένη	Άμεση
Τόπος επίθεσης	Άγνωστος (εκτός αν ενημερωθούν οι αρχές για τον τόπο της επίθεσης)	Συγκεκριμένος
Γνώση των ορίων ή του εύρους της επίθεσης	Άγνωστα όρια ή εύρος επίθεσης	Συνήθως καλά κατανοητά όρια και εύρος επίθεσης.
Κατανομή των ασθενών που έχουν προσβληθεί	Γεωγραφικά διασκορπισμένοι, ιδιαίτερα σε περίπτωση μετάδοσης της νόσου από άνθρωπο σε άνθρωπο	Συνήθως σε μια συγκεντρωμένη περιοχή
Πρώτοι ανταποκριτές	Ιατροί, νοσηλευτές, υπάλληλοι δημόσιας υγείας	Αστυνομία, πυροσβεστική, ΕΚΑΒ
Απολύμανση θυμάτων και περιβάλλοντος	Γεωγραφικά διασκορπισμένη	Περιορισμένο περιβάλλον

¹⁵ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945*, Harvard University Press, 2006, σελ. 284

¹⁶ Stein BD, Tanielian TL, Eisenman DP, Keyser DJ, Burnam MA, Pincus HA. *Emotional and Behavioral Consequences of Bioterrorism: Planning a Public Health Response*. Milbank Q. 2004 Sep;82(3):413–455. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2690224/>)

Απομόνωση / καραντίνα	Απαιτείται για μεταδοτικές Συνήθως δεν είναι απαραίτητη ασθένειες	
	Ιατρικές παρεμβάσεις	Αντιβιοτικά, εμβόλια

Πηγή: Stein BD, Tanielian TL, Eisenman DP, Keyser DJ, Burnam MA, Pincus HA. *Emotional and Behavioral Consequences of Bioterrorism: Planning a Public Health Response*. *Milbank Q.* 2004 Sep;82(3):413–455. (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2690224/>)

2.2 Διάκριση βιολογικής τρομοκρατίας - βιολογικού πολέμου - βιολογικού εγκλήματος

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, ο βιολογικός πόλεμος και η βιολογική τρομοκρατία μπορεί να χρησιμοποιούνται συχνά εναλλακτικά, αλλά η βιολογική τρομοκρατία αναφέρεται συνήθως σε πράξεις που διαπράττονται από μια μη κρατική (υποεθνική) οντότητα και όχι από ένα κράτος. Επιπλέον, σε αντίθεση με τον βιολογικό πόλεμο που αναφέρεται στη σκόπιμη χρήση βιολογικών παραγόντων ως όπλων σε σενάρια πολέμου, σε μία επίθεση βιολογικής τρομοκρατίας οι βιολογικοί παράγοντες απελευθερώνονται σκόπιμα εναντίον άμαχου πληθυσμού. Αυτή η εξάπλωση υποκινείται ή δικαιολογείται από ιδεολογικούς στόχους, είτε πολιτικούς, είτε θρησκευτικούς, που σκοπό έχουν να προκαλέσουν πανικό, μαζικές απώλειες πολιτών και οικονομικές απώλειες¹⁷.

Η χρήση των βιολογικών όπλων για μη πολιτικούς στόχους (όπως εκδίκηση ή κέρδος) δεν θεωρείται βιοτρομοκρατία, αλλά βιοεγκληματικότητα. Το βιολογικό έγκλημα μπορεί να οριστεί ως η χρήση ενός βιολογικού παράγοντα ή τοξίνης που προκαλεί ασθένειες για να σκοτώσει, να εξασθενήσει ή να προκαλέσει πανικό σε ένα συγκεκριμένο άτομο ή μία περιορισμένη ομάδα ατόμων, υποκινούμενη από προσωπικούς λόγους, όπως η εκδίκηση, η ζήλια ή η επιθυμία για χρηματικό κέρδος μέσω εκβιασμού. Δεν υπάρχουν, όπως στην βιολογική τρομοκρατία, πολιτικές, ιδεολογικές, θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις. Επομένως, οι κύριες διαφορές μεταξύ βιολογικού εγκλήματος και βιολογικής τρομοκρατίας είναι το κίνητρο και ο αριθμός των ατόμων που

¹⁷ M. Oliveira, G. Mason-Buckd, D. Ballard, W. Branickie, A. Amorim, *Biowarfare, bioterrorism and biocrime: A historical overview on microbial harmful applications* *Forensic Sci Int.* 2020 Sep; 314, (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/labs/pmc/articles/PMC7305902/>)

επηρεάζονται και το κίνητρο πίσω από την επίθεση¹⁸. Συνήθως, οι δράστες αυτών των εγκλημάτων έχουν τόσο την απαιτούμενη επιστημονική γνώση, όσο και άμεση πρόσβαση στον βιολογικό παράγοντα που θα χρησιμοποιηθεί. Σε τέτοιες περιπτώσεις, είναι πρωταρχικής σημασίας να προσδιοριστεί η πηγή του βιολογικού παράγοντα. Παράδειγμα βιολογικού εγκλήματος είναι η χρήση της *Shigella dysenteriae* (Σιγκέλλα δυσεντερίας) το 1996 από μια δυσαρεστημένη υπάλληλο εργαστηρίου, για την παρασκευή γλυκών ως δώρο σε συναδέλφους της και η σκόπιμη μετάδοση HIV και ηπατίτιδας Β (HBV) και C (HCV)¹⁹. Η δολοφονία του αντιφρονούντα δημοσιογράφου Georgi Markov, το 1978 σε στάση λεωφορείου του Λονδίνου με σφαιρίδιο το οποίο περιείχε ρικίνη (και εισήλθε στον οργανισμό του μέσω ενός μηχανισμού σε ομπρέλα που ακούμπησαν στο πόδι του), θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πράξη βιοεγκλήματος. Καθώς όμως η δολοφονία είχε αναμφίβολα σκοπό να μεταφέρει μήνυμα εκ μέρους των μυστικών υπηρεσιών της Βουλγαρίας σε άλλους αντικαθεστωτικούς, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει εξίσου ότι αυτό είναι ένα παράδειγμα βιολογικού πολέμου που καθοδηγείται από το κράτος.^{20, 21}

2.3 Προδιαγραφές πιθανών βιολογικών όπλων για χρήση στη βιολογική τρομοκρατία

Τα βιολογικά όπλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν όπως εμφανίζονται φυσικά ή να τροποποιηθούν γενετικά για μεγαλύτερη μαζική διάδοση, π.χ. υψηλότερη θνησιμότητα ή αντοχή σε φάρμακα και εμβόλια που είναι διαθέσιμα επί του παρόντος. Όταν αντιμετωπίζεται η πιθανότητα βιολογικής τρομοκρατίας είναι ζωτικής σημασίας να εντοπιστεί το εμπλεκόμενο βιολογικό όπλο, όχι μόνο

¹⁸ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnisand M. P. Grobusch, *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime Clin Microbiol Infect*, 2014; 20: σελ. 488–496

¹⁹ M. Oliveira, G. Mason-Buckd, D. Ballard, W. Branickie, A. Amorim, *Biowarfare, bioterrorism and biocrime: A historical overview on microbial harmful applications* ό.π.

²⁰ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnisand, M. P. Grobusch, *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime*, ό.π. σελ. 488–496

²¹ Πρόκειται για ένα από τα πολλά περιστατικά δολοφονίας αντιφρονούντων την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, γνωστό ως «Bulgaria Umbrella»

βλπ και J. Brown, *Poison umbrella murder case is reopened*. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας Independent,

<https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/poison-umbrella-murder-case-is-reopened-851022.html> (πρόσβαση 11.9.2021)

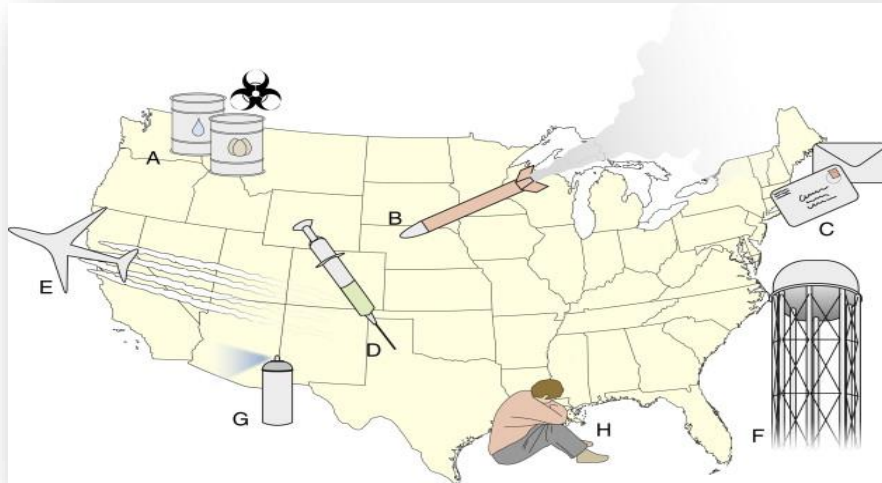
για την πρόληψη πανικού μεταξύ του πληθυσμού αλλά και για τον έλεγχο της νοσηρότητας και της θνησιμότητας που σχετίζονται με την εξάπλωσή του²².

Οι προϋποθέσεις για μια βιολογική επίθεση είναι η απόκτηση ενός παθογόνου οργανισμού ή τοξίνης, πολλαπλασιαζόμενων με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρούν τη βιωσιμότητα και τα παθογόνα τους χαρακτηριστικά και η ανάπτυξη μιας μεθόδου με την οποία να μπορεί πραγματικά να φτάσει και να εισέλθει σε έναν άνθρωπο σε επαρκείς ποσότητες για να προκαλέσει ασθένεια. Η αβεβαιότητα του αποτελέσματος αυτού είναι κάτι που λειτουργεί αποτρεπτικά για τους τρομοκράτες, ώστε να στραφούν σε άλλες, πιο συμβατικές μεθόδους τρομοκρατίας²³.

Ένας βιολογικός παράγοντας δεν είναι απαραίτητα βιολογικό όπλο. Μόνο αν υπάρχει μηχανισμός εξάπλωσης μεταμορφώνεται σε όπλο. Έτσι, ένα παθογόνο που αναπτύσσεται σε ένα τρυβλίο δεν είναι όπλο, ή ακόμα και απειλή, γιατί είναι απίθανο να μολύνει κάποιον. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η μέθοδος απελευθέρωσης δεν χρειάζεται να είναι πολύ περίπλοκη, εάν ο παράγοντας είναι εξαιρετικά μεταδοτικός. Πιθανότατα, ένας τρομοκράτης θα αναζητήσει μια τεχνική για να μολύνει ταυτόχρονα ολόκληρο τον στόχο, είτε ανθρώπους, είτε ζώα, είτε καλλιέργειες.

²² M. Oliveira, G. Mason-Buckd, D. Ballard, W. Branickie, A. Amorim, *Biowarfare, bioterrorism and biocrime: A historical overview on microbial harmful applications*, ό.π.

²³ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnisand M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime*, ό.π. σελ. 488–496

Εικόνα 1

Εικόνα 1 Οι μέθοδοι επίθεσης περιλαμβάνουν: μόλυνση των προμηθειών τροφής και νερού (A), βόμβες (B), χρήση ταχυδρομείου (C), μόλυνση του νερού (F), ψεκάσμο με αεροζόλ (E, G), άμεση έγχυση (D) ή τη διείσδυση των «αυτοκτονικών μολυσμένων» (H). Πηγή εικόνας: PJ Osterbauer, MR Dobbs, *Neurobiological weapons*. *Neurol Clin* 23, 2005, σελ. 599–621.

Η απόκτηση πρόσβασης σε βιολογικούς παράγοντες δεν φαίνεται να είναι σημαντικός περιοριστικός παράγοντας για τρομοκρατία. Παρά τις προσπάθειες περιορισμού της παράνομης απόκτησης βιολογικών παραγόντων, είναι πιθανό, οι τρομοκράτες να αποκτήσουν τον παράγοντα που θέλουν, όταν το θέλουν. Εάν δεν μπορεί να αποκτηθεί με νόμιμο τρόπο ή από μια εταιρεία ιατρικών προμηθειών, μπορεί να κλαπεί από ένα εργαστήριο ή να γίνει αυτοπαραγωγή και χρήση μολυσμένου υλικού φυσικής προέλευσης²⁴.

Αρκετοί μολυσματικοί παράγοντες υψηλής μολυσματικής δράσης, συμπεριλαμβανομένου του άνθρακα, της πανώλης και της ευλογιάς, καθώς και ορισμένες βιολογικές τοξίνες όπως η ρικίνη και η αβρίνη, θεωρούνται ως πιθανοί παράγοντες βιολογικού πολέμου. Το αν η γενετική μηχανική μπορεί να δημιουργήσει «βελτιωμένα» βιο-όπλα είναι ακόμη αβέβαιο. Η ανάπτυξη

²⁴ Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*. February 2001 revision. Washington, DC: Center for Counterproliferation Research, National Defense University, 2001. (<http://www.fas.org/irp/threat/cbw/carus.pdf>)

ταχύτερων τρόπων ανίχνευσης και διάγνωσης μικροβίων είναι ένας ενεργός τομέας έρευνας²⁵.

2.4 Τάσεις στη βιολογική τρομοκρατία

Αν και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σε πολλές περιπτώσεις οι βιολογικοί παράγοντες έχουν χρησιμοποιηθεί για να προκαλέσουν πανικό και τρόμο στους πολίτες, η πραγματική συχνότητα χρήσης και ο αντίκτυπός τους παραμένουν πολύ δύσκολο να εκτιμηθούν επειδή: α) λείπουν σε μεγάλο βαθμό δεδομένα πριν την εποχή της μικροβιολογίας του Παστέρ, β) η πραγματικότητα συχνά κρυβόταν και χειραγωγήθηκε από πολιτικούς, καθώς η αλήθεια για τις βιολογικές επιθέσεις μπορεί να μη διαδίδετε ανοιχτά δεδομένης της εγγενώς μη ηθικής φύσης της και επειδή οι πληροφορίες μπορούν να χαρακτηριστούν απόρρητες από τις αρχές και γ) το πέρασμα του χρόνου προσθέτει ένα επιπλέον επίπεδο πολυπλοκότητας παραμορφώνοντας τα γεγονότα²⁶.

Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει έκρηξη ενδιαφέροντος από εγκληματίες για τα βιολογικά όπλα. Υπάρχει επίσης λόγος ανησυχίας ότι οι μελλοντικές επιθέσεις βιολογικής τρομοκρατίας μπορεί να είναι πιο θανατηφόρες από ό,τι στο παρελθόν. Τρεις παράγοντες ευθύνονται γι' αυτή την αλλαγή.

Πρώτον, ένας αυξανόμενος αριθμός τρομοκρατικών ομάδων υιοθετούν την τακτική της πρόκλησης μαζικών απωλειών για να επιτύχουν ιδεολογικούς, εκδικητικούς ή θρησκευτικούς στόχους, που συχνά είναι δύσκολο να κατανοηθούν. Εάν τέτοιες ομάδες αποκτούσαν αποτελεσματική ικανότητα διάδοσης αερολύματος για άνθρακα, για παράδειγμα, θα μπορούσαν ενδεχομένως να σκοτώσουν δεκάδες ή εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους.

Δεύτερον, οι τρομοκράτες συνήθως χρησιμοποιούν άμεσα διαθέσιμα όπλα, αλλά, λόγω της αυξανόμενης τεχνολογικής καινοτομίας και της πολυπλοκότητας του εξοπλισμού και του πολλαπλασιασμού της γνώσης μέσω του διαδικτύου σε όλο τον κόσμο, ο εξοπλισμός έχει γίνει φτηνότερος,

²⁵ D. P. Clark/Nanette J. Pazdernik - *Biological Warfare: Infectious Disease and Bioterrorism Biotechnology (Second Edition) Applying the Genetic Revolution*, 2016, Chapter 22, σελ. 687-719

²⁶ G. Greub, M.P. Grobusch, *Bioterrorism: myth or reality?* Editorial, 20,(6), 2014, σελ. 485-487

μικρότερος σε όγκο και ευκολότερος στη λειτουργία και οι μέθοδοι έχουν γίνει πιο εύκολο να εκτελεστούν. Αυτό που κάποτε απαιτούσε ένα ακριβό εργατικό δυναμικό, τώρα μπορεί να γίνει από ένα εξειδικευμένο άτομο, σε ένα γκαράζ και να είναι δύσκολο να αποτραπεί ή να εντοπιστεί. Τα εργαστήρια έχουν μηχανισμούς εποπτείας και προληπτικά μέτρα για την προστασία των εργαζομένων και του περιβάλλοντος, αλλά αυτό δεν μπορεί να συμβεί στην περίπτωση αυτή.

Τρίτον, καταδεικνύεται πως τώρα πια υπάρχουν τρομοκρατικές ομάδες με πόρους συγκρίσιμους με ορισμένες κυβερνήσεις. Επομένως, φαίνεται όλο και πιο πιθανό ότι κάποια ομάδα θα καταστεί ικανή να χρησιμοποιεί βιολογικούς παράγοντες για να προκαλέσει τεράστιες απώλειες²⁷.

Από τη θετική πλευρά, οι τεχνολογικές καινοτομίες και οι ραγδαία πρόοδος των βιο-επιστημών έχουν τονώσει την ανάπτυξη ιατρικών αντιμέτρων και έχουν αυξήσει πολύ τις ικανότητές ανίχνευσης και έγκαιρου εντοπισμού των παθογόνων. Ταυτόχρονα, οι τεχνολογικές εξελίξεις όπως οι δικτυωμένες βιντεοκάμερες και το λογισμικό που έχουν σχεδιαστεί για τον εντοπισμό σημαντικών πληροφοριών, έχουν γίνει ισχυρά εργαλεία για τις αντιτρομοκρατικές επιχειρήσεις και έχουν αυξήσει την αποτελεσματικότητα των αντιτρομοκρατικών αντιμέτρων για την πρόληψη επιθέσεων. Χαρακτηριστικό είναι πως οι περισσότερες απόπειρες βιοτρομοκρατίας ματαιώθηκαν στα αρχικά τους στάδια, υποδεικνύοντας την επιτυχία της παρακολούθησης και των αντιτρομοκρατικών δραστηριοτήτων.

Δημοσιογράφοι, ακαδημαϊκοί και πολιτικοί αναλυτές έχουν εξετάσει το θέμα και στις περισσότερες περιπτώσεις, δυστυχώς, η βιοτρομοκρατία παραμένει ένα θέμα που δεν έχει γίνει κατανοητό. Πολλοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και αναλυτές παρουσιάζουν θέσεις για την απειλή, υποστηρίζοντας ότι είναι θέμα χρόνου η βιολογική τρομοκρατία να προκαλέσει μαζικές απώλειες. Αντίθετα, άλλοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι η εμπειρία δεν παρέχει καμία βάση για ανησυχία και επομένως απορρίπτουν σε μεγάλο βαθμό μια πιθανή απειλή. Καμία προσέγγιση δεν είναι χρήσιμη. Το να φανταζόμαστε

²⁷ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnis and M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime*, ό.π. σελ. 488–496

καταστροφικές απειλές οδηγεί αναπόφευκτα σε μια απαίτηση για απίθανα μεγάλες δυνατότητες απόκρισης²⁸.

2.5 Συνέπειες βιολογικής τρομοκρατίας

Η βιολογική τρομοκρατία διαφέρει σημαντικά από άλλες μορφές τρομοκρατίας. Στην τυπική τρομοκρατική επίθεση υπάρχουν άμεσες αποδείξεις ότι κάτι έχει συμβεί. Αντίθετα, είναι απίθανο να προκληθεί επίθεση βιολογικού παράγοντα με άμεση ορατή απόδειξη και η πρώτη ένδειξη βιολογικής προσβολής είναι πιθανό να είναι η έναρξη της νόσου. Έτσι, μπορεί να περάσουν μέρες ή και εβδομάδες πριν γίνουν εμφανείς οι συνέπειες μιας βιολογικής επίθεσης²⁹.

Έχουν γίνει πολυάριθμες προσπάθειες για τον υπολογισμό των πιθανών επιπτώσεων που ενδέχεται να έχουν τα βιολογικά όπλα στα πληθυσμιακά κέντρα, όπου χρησιμοποιούνται μοντέλα για τον υπολογισμό των επιδράσεων αυτών. Τα μοντέλα αυτά βασίζονται σε πολλές υποθέσεις σχετικά με την κίνηση και τη μολυσματικότητα του παράγοντα και τα αποτελέσματα μπορεί να είναι εξαιρετικά ευαίσθητα σε αλλαγές σε αυτές τις μεταβλητές. Στην καλύτερη περίπτωση, τα μοντέλα παρέχουν μία απεικόνιση των πιθανών συνεπειών της βιολογικής τρομοκρατίας. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει προετοιμάσει τις πιο έγκυρες εκτιμήσεις για τα πιθανά θύματα από τη χρήση βιολογικών όπλων. Ο αντίκτυπος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φύση της επίθεσης, συμπεριλαμβανομένης της μεθόδου διάδοσης, του συγκεκριμένου παράγοντα που εμπλέκεται, τη συγκέντρωση του παράγοντα και - στην περίπτωση της διάδοσης με αεροζόλ- τις ατμοσφαιρικές συνθήκες³⁰.

Οι ασθένειες που προκαλούνται από βιολογικούς παράγοντες δεν είναι οι μόνες πιθανές συνέπειες της χρήσης τους. Οι απειλές χρήσης ή ακόμη και οι φάρσες (δηλαδή οι ψευδείς ισχυρισμοί ότι μια βιολογική επίθεση έχει διαπραχθεί), μπορούν επίσης να προκαλέσουν σημαντική αναστάτωση. Το κόστος της απαιτούμενης απόκρισης ιατρικής και δημόσιας υγείας σε μια

²⁸ Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*, ό.π. σελ. 3

²⁹ Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*, ό.π. σελ. 3

³⁰ World Health Organization. *Public health response to biological and chemical weapons*. WHO guidance, 2nd ed, 2004.

επίθεση ή απειλή επίθεσης, θα μπορούσε επίσης να είναι δυσανάλογο με τις πραγματικές επιπτώσεις της. Ένα μόνο κρούσμα ευλογιάς στη Γιουγκοσλαβία το 1972 χρειάστηκε τελικά την καραντίνα 10.000 ατόμων για περίοδο τουλάχιστον δύο εβδομάδων και η κυβέρνηση αναγκάστηκε να εμβολιάσει 20.000.000 ανθρώπους. Οι γειτονικές χώρες έκλεισαν τα σύνορά τους με τη Γιουγκοσλαβία, διακόπτοντας το κανονικό εμπόριο. Αυτό δείχνει πώς ακόμη και ένα μικρό ξέσπασμα μπορεί να έχει τεράστιες οικονομικές, κοινωνικές και φυσικά ψυχολογικές συνέπειες³¹.

2.6 Μελέτη επιβεβαιωμένων περιπτώσεων βιολογικής τρομοκρατίας με στόχο ανθρώπους

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, υπάρχουν μόνο δυο περιπτώσεις επιβεβαιωμένων περιπτώσεων βιολογικής τρομοκρατίας, δηλαδή περιπτώσεις που, η χρήση βιολογικού παράγοντα μέσω τρομοκρατικής επίθεσης σε ανθρώπους, επιβεβαιώθηκε από κάποια έγκυρη πηγή, είτε δικαστήριο, είτε υπηρεσία επιβολής του νόμου, είτε από έναν αξιόπιστο κρατικό αξιωματούχο³². Πρόκειται για τη χρήση σαλμονέλας το 1984 από τη σέκτα Rajneeshee στο Όρεγκον και την απόπειρα χρήσης άνθρακα και αλλαντικής τοξίνης το 1990-1995 από τη σέκτα Aum Shinrikyo στο Τόκιο³³. Η μελέτη τους επιτρέπει την εκτίμηση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η κοινότητα της υγειονομικής περίθαλψης σε περίπτωση χημικού ή βιοτρομοκρατικού περιστατικού³⁴.

Στις παραπάνω αναγνωρισμένες επιθέσεις δεν συμπεριλαμβάνεται η εικαζόμενη χρήση μολυσματικών ασθενειών κατά των Αμερικανών ιθαγενών του Αμαζονίου μεταξύ 1950 και 1960, επειδή –παρόλο που είναι πιθανή- δεν θεωρείται ακόμη πλήρως διασταυρωμένη. Θα αναφερθούν όμως στο παρόν υποκεφάλαιο οι επιθέσεις άνθρακα στις ΗΠΑ το 2001, εξαιτίας της

³¹ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 300

³² Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*, ό.π. σελ. 50

³³ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 284

³⁴ T. G. Veenema (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, Springer Publishing Company; 4th edition, 2018, σελ. 477

σπουδαιότητας τους και της αύξησης του ενδιαφέροντος για τα βιολογικά όπλα και την βιοτρομοκρατία έκτοτε.

2.7α Οι Rajneeshees (ΗΠΑ)

Το 1984, μια θρησκευτική αίρεση που ονομάζεται Rajneeshees διέπραξε τη μόνη επιτυχημένη, μεγάλης κλίμακας βιολογική επίθεση στις Ηνωμένες Πολιτείες³⁵. Οι οπαδοί του θρησκευτικού ηγέτη Bhagwan Shree Rajneesh μετακόμισαν από την Ινδία το 1981 σε ένα απομονωμένο μέρος στα βουνά του Όρεγκον των ΗΠΑ και έχτισαν μια πόλη από το μηδέν. Το κοινόβιο Rajneeshpuram σύντομα ανέπτυξε εχθρικές σχέσεις με τις γειτονικές περιοχές, στις οποίες αγόραζε γη για την επέκτασή του. Σε μια προσπάθεια να κερδίσουν μια πολύ κοντινή τοπική ψηφοφορία, οι ακόλουθοι της σχέτας είχαν την ιδέα να αρρωστήσουν τους δυνητικά αντιπιθέμενους ψηφοφόρους που θα έμεναν μακριά τις κάλπες την ημέρα των εκλογών. Οι βιολογικές επιθέσεις στην περιοχή ήταν προφανώς δοκιμαστικές εκτελέσεις αυτής της ιδέας³⁶.

Το σχέδιο ξεκίνησε από την διαχειρίστρια της αίρεσης, Sheela, προσωπική γραμματέα του Bagwan, που συνεργάστηκε στενά μαζί με την Puja, εγγεγραμμένη νοσοκόμα και επικεφαλής του κέντρου υγείας στο Rajneeshpuram. Λιγότερα από δώδεκα άτομα συμμετείχαν στον σχεδιασμό του προγράμματος. Ο ίδιος ο Bagwan φαίνεται να μην είχε εμπλακεί. Οι Rajneeshees αγόρασαν δείγματα του βακτηρίου *Salmonella enterica serotype Typhimurium* και μεγάλωσαν αυτές τις καλλιέργειες στα εργαστήριά τους³⁷. Τον Σεπτέμβριο του 1984, μόλυναν σαλάτες με Σαλμονέλα σε 10 εστιατόρια στη μικρή πόλη The Dalles στο Όρεγκον με αποτέλεσμα 751 άνθρωποι να προσβληθούν σε δυο διαδοχικά κύματα, αφού έφαγαν από αυτές. Ευτυχώς, κανένα από τα θύματα δεν πέθανε. Η κατάλληλη διερεύνηση της επιδημίας προσδιόρισε γρήγορα ότι η ασθένεια είναι σαλμονέλωση που προκαλείται από *Salmonella typhimurium*.

³⁵ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 286

³⁶ T. G. Veenema (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, ό.π. σελ. 477

³⁷ W. S Carus, *A Case Study in Biological Terrorism, The Rajneesh in Oregon, 1984*, Centre for Counterproliferation Research National Defence University, 1997, σελ. 5–6.

Το πιο σημαντικό μάθημα της περίπτωσης των Rajneeshees είναι πως η επιδημιολογική έρευνα - παρά τις υποψίες της κοινότητας και την έλλειψη οποιασδήποτε άλλης εξήγησης - απέτυχε να αποδείξει ότι το ξέσπασμα της επιδημίας προκλήθηκε σκόπιμα και αντιμετωπίστηκε από τις αρχές ως ανθυγιεινή πρακτική πλυσίματος χεριών στα εμπλεκόμενα εστιατόρια. Πάνω από ένα χρόνο αργότερα, η έρευνα διαπίστωσε ότι η αίρεση είχε παραγγείλει το ακριβές στέλεχος της σαλμονέλας που χρησιμοποιήθηκε, μέσω ταχυδρομείου, από αδειοδοτημένη εμπορική εργαστηριακή εταιρεία. Η υπόθεση αυτή αναδεικνύει τις δυσκολίες της διάκρισης μεταξύ μιας φυσικής επιδημίας και βιοτρομοκρατίας³⁸.

2.7β Aum Shinrikyo (ΙΑΠΩΝΙΑ)

Το 1995 η Aum Shinrikyo, μια ιαπωνική σέχτα, έγινε διαβόητη για μια πράξη χημικής τρομοκρατίας, όταν μέλη της απελευθέρωσαν συντονισμένα αέριο σαρίν σε πέντε τρένα του μετρό του Τόκιο. Η επίθεση είχε ως αποτέλεσμα 12 νεκρούς και τουλάχιστον 1400 τραυματίες. Μια προηγούμενη επίθεση το 1994, με χρήση σαρίν στο Ματσουμότο της κεντρικής Ιαπωνίας, είχε ως αποτέλεσμα επτά νεκρούς και 200 τραυματίες. Πολλοί άνθρωποι όμως, δεν γνωρίζουν ότι η θρησκευτική αυτή αίρεση, μεταξύ του 1990 και του 1995, ανέπτυξε και προσπάθησε να χρησιμοποιήσει βιολογικούς παράγοντες (άνθρακας, πυρετός Q, ιό Έμπολα και τοξίνη αλλαντίασης) σε τουλάχιστον 10 άλλες περιπτώσεις. Παρά τις πολλές προσπάθειες απέτυχε, λόγω της χρήσης μη παθογόνων παρασκευασμάτων και τεχνικών δυσκολιών (προβλήματα με τα ακροφύσια στους ψεκαστήρες που βούλωναν) στη δημιουργία ενός αερολύματος³⁹.

Η Aum Shinrikyo ιδρύθηκε το 1984 από έναν χαρισματικό γκουρού που αποκαλούσε τον εαυτό του Shoko Asahara⁴⁰. Η, αποκαλυπτικού τύπου, αίρεση δεχόταν πως πλησίαζε το τέλος του κόσμου και πως όσοι δεν ανήκαν σε αυτή θα πήγαιναν στην κόλαση, εκτός και αν έβρισκαν τον θάνατο από μέλη αυτής.

³⁸ JR Ryan, *Biosecurity and Bioterrorism: Containing and Preventing Biological Threats*, Second Edition, Threats, Elsevier, 2016 σελ. 165-167

³⁹ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijns and M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime*, ό.π. σελ. 488-496

⁴⁰ Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*, ό.π. σελ. 48- 50

Η σέχτα μετρούσε πάνω από 15.000 μέλη στην Ιαπωνία, μεταξύ των οποίων και εξαιρετικά μορφωμένους πολίτες και είχε τεράστια χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία. Από στις αρχές της δεκαετίας του 1990, προσπαθούσε να ανατρέψει την ιαπωνική κυβέρνηση και να επιβάλει μια περίεργη θεοκρατική κατάσταση⁴¹, με απώτερο σκοπό την κυριαρχία όλου του κόσμου⁴².

Η Αυμ οργανώθηκε σε Υπουργεία και Τμήματα, μιμούμενοι τη δομή της ιαπωνικής κυβέρνησης. Ιδιαίτερη σημασία για τη βιολογική τρομοκρατική δραστηριότητα είχε το Υπουργείο Επιστημών και Τεχνολογία, με επικεφαλής τον Hideo Murai, και το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, με επικεφαλής τον Seichi Endo. Ο Endo φαίνεται να ερεύνησε για πρώτη φορά το *Clostridium botulinum*, που το άντλησαν από περιβαλλοντικά δείγματα που αποκτήθηκαν κοντά στον ποταμό Tokachi στο Hokkaido, αλλά στην μονάδα παραγωγής που χτίστηκε γι' αυτό τον λόγο, απέτυχε να επηρεάσει τους αρουραίους δοκιμής. Οι ερευνητές της Αυμ προσπαθούσαν επίσης για την παραγωγή μιας αντιτοξίνης χρησιμοποιώντας ορούς αλόγου από φάρμα αλόγων κατασκευασμένη για τον σκοπό αυτό. Κάπου στα μέσα του 1993, η σέκτα ολοκλήρωσε τις εργασίες της πάνω στον *Bacillus anthracis*, σε μια νέα μονάδα βιολογικής έρευνας σε κτήριο στο Τόκιο αυτή τη φορά. Εκεί κατασκευάστηκε και βιομηχανικός ψεκαστήρας για τη διάδοση του άνθρακα. Εκτός από την βοτουλινική τοξίνη και τον άνθρακα, πιστεύεται ότι έγιναν πειράματα και με το πυρετό Q και τα σπόρια από ένα δηλητηριώδες μανιτάρι. Κατά τη διάρκεια μιας εστίας Έμπολα στο Ζαΐρ, μέλη της αίρεσης με πρόφαση μια ανθρωπιστική αποστολή μετέβησαν εκεί για να λάβουν καλλιέργεια του ιού κ πιστοποιείται πως έλαβαν αλλά δεν μπόρεσαν να τον μελετήσουν αρκετά⁴³.

Οι γνωστές προγραμματισμένες επιθέσεις της τρομοκρατικής οργάνωσης φαίνονται στον πίνακα 3.

⁴¹ T. G. Veenema (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, ό.π. σελ. 478

⁴² H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnisand M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime* ό.π. σελ. 488–496

⁴³ Carus WS., *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*, ό.π. σελ. 48- 50

Πίνακας 3. Σχέδια βιολογικής τρομοκρατίας της Aum Shinrikyo

Χρόνος	Τόπος	Τρόπος
Απρίλιος 1990	Σε όλη την Ιαπωνία	Σχέδιο για διασπορά της τοξίνης αλλαντίασης από μπαλόνια και πλοία, δεν εφαρμόστηκε λόγω αδυναμίας έγκαιρης καλλιέργειας του οργανισμού
Μάιος 1990 (αρκετές προσπάθειες)	Η Ναυτική βάση των ΗΠΑ στο Γιοκοσούκα, το Αυτοκρατορικό Παλάτι, η έδρα του Ινσιπούτου Soka Gakkai, και κυβερνητικά κτίρια στο Kasumigaseki	Διασπορά θεωρούμενης τοξίνης αλλαντίασης
Ιούλιος 1990	Άγνωστη μονάδα καθαρισμού νερού	Προσπάθησε να μολύνει τις προμήθειες νερού με θεωρούμενη τοξίνη αλλαντίασης, ανακαλύφθηκε από την αστυνομία που φρουρούσε το εργοστάσιο και η ουσία κατασχέθηκε
Μάιος 1993	Η γαμήλια παρέλαση του Πρίγκιπα Hironomiya	Σχέδιο για τη διάδοση του B. anthracis, δεν εφαρμόστηκε λόγω αδυναμίας έγκαιρης καλλιέργειας του οργανισμού
Τέλη Ιουνίου – αρχές Ιούλιος 1993	Τα νέα κεντρικά γραφεία της Aum στο Kameido του Τόκιο	Έγινε διασπορά μεγάλου όγκου καλλιέργειας B.anthraxis από την ταράτσα, το στέλεχος ήταν μη παθογόνο, το σπόριο σε χαμηλή συγκέντρωση και το μέγεθος του σταγονίδιο μεγάλο

Καλοκαίρι του 1993	Γύρω από το νομαρχιακό γραφείο της Kanagawa, το Αυτοκρατορικό Παλάτι κ.λπ.	Διασπορά <i>B. anthracis</i> από εξατομικευμένα οχήματα, το στέλεχος ήταν μη λοιμογόνο και το ακροφύσιο του ψεκαστήρα βουλωμένο
Νοέμβριος 1993	Έδρα του Ινστιτούτου Soka Gakkai στο Τόκιο	Διασπορά θεωρούμενης βοτουλινικής τοξίνης από προσαρμοσμένο όχημα, βουλωμένο ακροφύσιο ψεκαστήρα
Ιούνιος 1994		Σχέδιο για τον εξοπλισμό ενός ελικοπτέρου που αγοράστηκε από τη Ρωσία με ψεκαστήρες για βιολογικούς παράγοντες, δεν εφαρμόστηκε.
Μάρτιος 1995	Σταθμός Kasumigaseki στο Τόκιο	Διασπορά θεωρούμενης βοτουλινικής τοξίνης από τρεις ψεκαστήρες κρυμμένους για προσαρμοσμένες περιπτώσεις επιθέσεων.

Πηγή: M. Sugishima, "Biocrimes in Japan," in *A Comprehensive Study on Bioterrorism*, ed. Sugishima, Legal Research Institute of Asahi University, 2003, σελ. 98.

Ο Asahara και οι οπαδοί του είχαν ελάχιστη εξειδίκευση όπως φάνηκε και γι' αυτό απέτυχαν, παρόλο που το πρόγραμμα βιολογικών όπλων τους ήταν ίσως το μεγαλύτερο και δαπανηρότερο που έχει διεξαχθεί μέχρι σήμερα από τρομοκρατική ομάδα. Αρκετές μέρες μετά την επίθεση με σαρίν στο Τόκιο, 2.500 αστυνομικοί εισέβαλαν σε εγκαταστάσεις της Aum και συνέλαβαν περισσότερα από 400 μέλη⁴⁴. Τελικά, σχεδόν 200 κατηγορήθηκαν για σοβαρά εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένων περισσότερων από 40 κατηγορουμένων για φόνο. Ο Asahara κατά την οκταετή δίκη του δεν παραδέχτηκε ενοχή και το 2004 καταδικάστηκε σε θανατική ποινή για 13 εγκλήματα. Η ποινή

⁴⁴ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 293-299

επισφραγίστηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο το 2006 και εκτελέστηκε πρώτος στις 6 Ιουλίου 2018⁴⁵. Ακολούθησαν ακόμη 12 εκτελέσεις. Οι οπαδοί της σέκτας μετά την διάλυσή της αναδιοργανώθηκαν ως νέα ομάδα από το 2000 με την ονομασία Alerh και ενδέχεται να συνεχίσουν να αποτελούν απειλή.

2.7γ Η σκόπιμη απελευθέρωση άνθρακα μέσω ταχυδρομικού συστήματος το 2001 (ΗΠΑ)

Το φθινόπωρο του 2001, μια σειρά επιστολών που περιείχαν σπόρια *Bacillus anthracis* στάλθηκαν ταχυδρομικά σε Αμερικανούς γερουσιαστές (Tom Daschle και Patrick Leahy), δημοσιογράφους και γραφεία μέσων ενημέρωσης (ABC News, CBS News, NBC News, της New York Post και του National Enquirer). Οι επιθέσεις αυτές που αργότερα ονομάστηκαν «Amerithrax»⁴⁶ από το Federal Bureau of Investigation – FBI, ξεκίνησαν μια εβδομάδα μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και έληξαν τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Στη διάρκειά των επιθέσεων υπήρξαν 11 κρούσματα εισπνεόμενου άνθρακα, πέντε από αυτά θανατηφόρα και 11 επιβεβαιωμένες ή ύποπτες περιπτώσεις μη θανατηφόρου δερματικού άνθρακα⁴⁷. Επιπλέον, 32.000 άνθρωποι κρίθηκε πως κινδύνευσαν και έλαβαν προφυλακτική αγωγή για μεγάλο χρονικό διάστημα⁴⁸, ενώ πολλά κτίρια μολύνθηκαν με διαρροή άνθρακα από τις επιστολές.

Η μοριακή μέθοδος ανάλυσης PCR και ο προσδιορισμός αλληλουχίας DNA υπέδειξαν ότι όλες οι επιθέσεις αφορούσαν το ίδιο εγχώριο στέλεχος *B. Anthracis*, ονόματι Ames⁴⁹. Τα ενδοσπόρια που βρέθηκαν στους φακέλους ήταν εξαιρετικά καλά προετοιμασμένα και συγκεντρωμένα σε μια λεπτή, ξηρή σκόνη που μπορούσε να ταξιδέψει εύκολα με τα ρεύματα του αέρα⁵⁰. Είχαν

⁴⁵ Εκτελέστηκε ο αρχηγός της σέκτας πίσω από την επίθεση με σαρίν στο Τόκιο. Άρθρο στην ιστοσελίδα sputniknews <https://sputniknews.gr/20180706/ektelesi-asaxara-tokio-sarin-epithesi-metro-362594.html> (πρόσβαση 10.11.2021)

⁴⁶ Amerithrax or Anthrax Investigation, Άρθρο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του FBI, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation> (πρόσβαση 10.11.2021)

⁴⁷ World Health Organization, *Public health response to biological and chemical weapons*, ό.π. σελ. 98-108

⁴⁸ T. G. Veenema (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, ό.π. σελ. 479

⁴⁹ A Tu, *Chemical and Biological Weapons and Terrorism*, CRC Press, 2018, σελ. 101-110

⁵⁰ KY Johnson, PM Nolan, *Biological Weapons Recognizing, Understanding, and Responding to the Threat*, Wiley 2016, σελ. 66-71

υποστεί ειδική μετάλλαξη που εξάλειψε τα ηλεκτροστατικά φορτία, ώστε να αιωρούνται στον αέρα. Η παρασκευή τους απαιτεί εκπαίδευση που πολύ λίγοι άνθρωποι έχουν στον κόσμο και οι περισσότεροι εξ αυτών είναι τωρινοί ή παλαιότεροι υπάλληλοι σε επίπεδο διδακτορικού στα προγράμματα βιολογικού πολέμου των ΗΠΑ ή της Σοβιετικής Ένωσης ή προγράμματα βιοάμυνας⁵¹.

Τα μηνύματα στις επιστολές που διασώθηκαν αναγνώριζαν το περιεχόμενο ως άνθρακα, είχαν την ημερομηνία της 11ης Σεπτεμβρίου και η διατύπωσή τους προσπαθούσε να συνδέσει τη δράση με το μαχητικό Ισλάμ. («Θάνατος στην Αμερική ... Θάνατος στο Ισραήλ ... Ο Αλλάχ είναι μεγάλος»). Εντούτοις τα γεγονότα δεν φαίνεται να συνδέονται και η εγκληματολογική έρευνα του FBI - που υπήρξε «μια από τις μεγαλύτερες και πιο περίπλοκες στην ιστορία της επιβολής του νόμου»⁵² - ενέπλεξε τελικά έναν πρώην ερευνητή των ΗΠΑ, αλλά η αυτοκτονία του από υπερβολική δόση ιβουπροφαίνης, εμπόδισε ένα ικανοποιητικό τέλος της έρευνας. Ο Bruce Edwards Ivins ήταν Αμερικανός μικροβιολόγος, εμβολιολόγος και ανώτερος ερευνητής βιοάμυνας στο Ινστιτούτο Ιατρικών Ερευνών για τις Μεταδοτικές Ασθένειες του Στρατού των Ηνωμένων Πολιτειών (United States Army Medical Research Institute of Infectious Diseases – USAMRIID), στο Fort Detrick του Maryland. Μετά τον θάνατό του, το FBI κήρυξε επίσημα τον Bruce Ivins ένοχο και επίσημα ολοκλήρωσε την έρευνά του τον Φεβρουάριο του 2010, με έκθεση 92 σελίδων⁵³. Εντούτοις, κάποιοι νομικοί εκφράζουν σοβαρές αμφιβολίες για την ενοχή του ή την μοναδική ενοχή του, κρίνοντας τα αποδεικτικά στοιχεία ανεπαρκή και κατηγορώντας ευθέως το FBI για συγκάλυψη. Θεωρούν πως η επακόλουθη νομική διαδικασία σε κάποιο δικαστήριο θα μπορούσε να εμπλέξει τις ΗΠΑ σε διεξαγωγή παράνομων και εγκληματικών ερευνών για βιολογικά όπλα, σε δοκιμές τους και στη χρήση τους⁵⁴.

⁵¹ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 299-300

⁵² <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation> ό.π.

Σύμφωνα με το ίδιο το FBI, οι έρευνες περιλάμβαναν «περισσότερες από 10.000 συνεντεύξεις μαρτύρων σε έξι διαφορετικές ηπείρους, 80 αναζητήσεις και ανάκτηση περισσότερων από 6.000 πιθανών αποδεικτικών στοιχείων. Εκδόθηκαν πάνω από 5.750 δικαστικές κλήσεις και συλλέχθηκαν 5.730 περιβαλλοντικά δείγματα από 60 τοποθεσίες».

⁵³ KY Johnson, PM Nolan, *Biological Weapons Recognizing, Understanding, and Responding to the Threat*, ό.π. σελ. 66-71

⁵⁴ F. A. Boyle *Βιολογικός Πόλεμος*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Ιούνιος 2020 σελ. 95-111

Ο αντίκτυπος του συμβάντος στην κοινωνία ήταν τεράστιος, παρόλο που ο αριθμός των κλινικών περιπτώσεων υστερούσε σε σύγκριση με άλλες ασθένειες που απασχολούν την δημόσια υγεία. Αυτό εξηγείται από την χρονική συγκυρία, όπως ελέχθη, στην οποία υπήρχε ήδη άγχος λόγω των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και διαταραχή στην ποιότητα ζωής των πολιτών, αλλά και λόγω του κόστους έρευνας, καθαρισμού, εγκατάστασης εξοπλισμού ανίχνευσης και σάρωσης αλληλογραφίας και άλλων μέτρων για την αποτροπή περαιτέρω επιθέσεων⁵⁵.

Οι επιθέσεις άνθρακα του 2001 οδηγούν σε δύο βασικά μαθήματα για το ιατρικό επάγγελμα. Το πρώτο είναι η αναγκαιότητα της γνώσης των παραγόντων που είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιηθούν σε βιολογικά τρομοκρατικά συμβάντα και η διατήρηση ενός υψηλού δείκτη υποψίας στην αντιμετώπιση άτυπων κλινικών περιπτώσεων. Όσο πιο γρήγορα εντοπιστεί μια υπόθεση ως αποτέλεσμα βιοτρομοκρατίας, τόσο πιο γρήγορα μπορούν να ληφθούν μέτρα για τον μετριασμό των συνεπειών της και την αποτροπή μιας πιθανής επιδημίας στην περίπτωση μεταδοτικών νοσημάτων όπως η ευλογιά. Το δεύτερο μάθημα είναι οι ψυχολογικές επιδράσεις που προκαλούν τέτοια γεγονότα στο κοινό και οι επιπτώσεις τους στο ιατρικό σύστημα. Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της βιολογικής τρομοκρατίας στον γενικό πληθυσμό - ακόμη και ορισμένους εκπαιδευμένους επαγγελματίες σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης - δεν μπορεί να υποτιμηθεί⁵⁶.

Παρόλο που δεν έχουν υπάρξει εσκεμμένα περιστατικά διασποράς μετά τις επιθέσεις Amerigrah, οι ενδείξεις δείχνουν ότι οι τρομοκράτες εξακολουθούν να ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη βιολογικών όπλων. Το 2011 η Αλ Κάιντα, σε δημοσίευση της, κάλεσε τους «ομοϊδεάτες» επιστήμονες να αναπτύξουν χημικά και βιολογικά όπλα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τις αποτυχημένες απόπειρες αποστολής φακέλων με ρικίνη στο Λευκό Οίκο.

⁵⁵ H. J. Jansen, F. J. Breeveld, C. Stijnisand M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime*, ό.π. σελ. 488–496

⁵⁶ T. G. Veenema (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, ό.π. σελ. 479-480

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Όπλα Μαζικής Καταστροφής – Βιολογικά όπλα

3.1 Ταξινόμηση Όπλων Μαζικής Καταστροφής

Η χρήση του όρου «Όπλα Μαζικής Καταστροφής» έγινε για πρώτη φορά το 1948, από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Συμβατικά Όπλα, η οποία περιέγραψε τα όπλα μαζικής καταστροφής ως «εκρηκτικά ατομικά όπλα, όπλα ραδιενεργού υλικού, θανατηφόρα χημικά και βιολογικά όπλα, καθώς και κάθε είδος όπλου που θα σχεδιαστεί στο μέλλον και θα έχει χαρακτηριστικά συγκρίσιμα με τα καταστρεπτικά αποτελέσματα που προκαλεί η ατομική βόμβα ή τα όπλα που αναφέρθηκαν προηγουμένως⁵⁷» Τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής - ΟΜΚ ταξινομούνται σε πυρηνικά, ραδιολογικά, βιολογικά και χημικά όπλα (ΧΒΡΠ), τα οποία έχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους⁵⁸.

Τα ΟΜΚ έχουν την δυνατότητα να επιφέρουν τον θάνατο και την καταστροφή αδιακρίτως σε πολύ μεγάλη κλίμακα, γεγονός που καθιστά την κατοχή τους από τον εχθρό, σε θανάσιμη απειλή. Η διασπορά των ΟΜΚ, καθώς και της σχετικής με αυτά τεχνογνωσίας - τεχνολογίας, αποτελεί μία από τις πιο σοβαρές απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Η χρήση τους έρχεται σε απόλυτη αντιδιαστολή με ό,τι πρεσβεύει το Δίκαιο Ενόπλων Συγκρούσεων και το Διεθνές Δίκαιο γενικότερα. Τα ΟΜΚ αποτελούν τεράστια απειλή για την ανθρωπότητα, διότι μπορούν να επιφέρουν τεράστια, μακροπρόθεσμη και μη αναστρέψιμη καταστροφή. Επιπλέον προσδίδουν μεγάλο κύρος και ισχύ στις δυνάμεις που τα διαθέτουν επίσημα ή ανεπίσημα, χαρακτηριστικά που είναι αδύνατο να διαχωριστούν το ένα από το άλλο⁵⁹.

Αποτελεί παραπλάνηση, η λανθασμένη ομαδοποίηση όλων των παραπάνω όπλων στην κατηγορία των ΟΜΚ, λόγω του ότι τα πυρηνικά,

⁵⁷ P. Shamai, *Name and shame: Unravelling the stigmatization of weapons of mass destruction*, Contemporary Security Policy, 36(1), 2015 σελ. 104-122.

⁵⁸ G. D. Koblenz, *Regime security: A new theory for understanding the proliferation of chemical and biological weapons*. Contemporary Security Policy, 34(3), 2013, σελ. 501-525

⁵⁹ P. Shamai, *Name and shame: Unravelling the stigmatization of weapons of mass destruction*, ό.π. σελ. 104-122.

δεδομένης της καταστροφικής ισχύος τους, είναι μια κατηγορία από μόνα τους⁶⁰.

Η χρήση του όρου ΟΜΚ έχει αμφισβητηθεί και επικριθεί πολύ, διότι παραπλανεί σε δύο περιπτώσεις: α) τα ΧΒΡΠ όπλα δεν είναι πάντα όπλα μαζικής καταστροφής και β) υπάρχουν όπλα που δεν ανήκουν στα ΧΒΡΠ αλλά μπορούν να προκαλέσουν μαζική καταστροφή.

Επιπροσθέτως κατά πολλούς αναλυτές η έννοια «καταστροφή» είναι πολύ περιορισμένη για να απεικονίσει το μέγεθος των καταστροφικών επιπτώσεων που μπορεί να επιφέρει στην οργανωμένη ζωή των ανθρώπων η χρήση των παραπάνω όπλων⁶¹.

Πολλοί αναλυτές έκαναν χρήση του όρου «**Τρομοκρατία Μαζικής Επίπτωσης**», που ερμηνεύεται ως "μια τρομοκρατική πράξη, που έχει ένα σημαντικό και άμεσο αντίκτυπο στην ομαλή λειτουργία της ζωής, ενός εντυπωσιακά μεγάλου αριθμού ανθρώπων"⁶².

Ο κίνδυνος πιθανού τρομοκρατικού χτυπήματος με χρήση ΟΜΚ, είναι υπαρκτός και αποτελεί μια πολύ σοβαρή απειλή για τις ΗΠΑ και πολλές άλλες χώρες, που αποτελούν πιθανούς στόχους διαφόρων τρομοκρατικών ομάδων ή δικτύων⁶³.

3.2 Βιολογικά Όπλα

Τα βιολογικά όπλα διακρίνονται από δύο μέρη: έναν βιολογικό παράγοντα καθώς και το μέσο για τη διασπορά του. Βιολογικός παράγοντας αποτελεί κάθε τοξίνη ή ζωντανός οργανισμός που μπορεί να προκαλέσει ή να μεταδώσει ασθένειες. Σχεδιάζονται για μεταφορά και διασπορά βιολογικών παραγόντων με σκοπό την πρόκληση θανάτου ή βλαβών μέσω των ασθενειών σε έμβια όντα (ανθρώπους, ζώα ή φυτά). Σε αντίθεση με τα συμβατικά όπλα

⁶⁰ P. Katona, M. D. Intriligator, & J. P. Sullivan, *COUNTERING TERRORISM AND WMD. Creating a global counter-terrorism network*, Taylor & Francis e-Library, 2006, σελ. 69-84

⁶¹ A. Blum, V. Asal & J. Wilkenfeld, *Nonstate actors, terrorism, and weapons of mass destruction*, *International Studies Review*, 7(1), 2005, σελ. 133-170.

⁶² G. Ackerman, *Weapons of Mass Destruction Terrorism: A Dubious Definition. Unpublished manuscript. Center for Nonproliferation Studies, Monterrey Institute of International Studies 2004*

⁶³ P. Katona, M. D. Intriligator, & J. P. Sullivan, *COUNTERING TERRORISM AND WMD. Creating a global counter-terrorism network*, ό.π. σελ. 69-84

είναι δύσκολα ανιχνεύσιμα (άχρωμα και άοσμα) και σχετικά φθηνά και εύκολα στην απόκτηση, παρασκευή και διασπορά. Η διασπορά μπορεί να γίνει είτε με συμβατικά όπλα, όπως πυροβολικό, είτε με πιο απλά μέσα, όπως με σπρέι, ενέσεις ή με διάλυση στο νερό.

Ο βιολογικός πόλεμος σημαίνει η χρησιμοποίηση βιολογικών όπλων στις πολεμικές επιχειρήσεις από έναν τουλάχιστον αντίπαλο, είτε πρόκειται για επίσημα κράτη ή για μη κρατικοί δρώντες, με σκοπό τον αποσυντονισμό και την αποδυνάμωση των δυνάμεων που πλήττονται⁶⁴.

Η άνανδρη και κάθε άλλο παρά ηθική τακτική του βιολογικού πόλεμου έχει απαντηθεί πολλές φορές στην ανθρώπινη ιστορία δεδομένου ότι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα. Κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η χρήση βιολογικών όπλων έχει καταδικαστεί από το Διεθνές Δίκαιο, με την ψήφιση διεθνών Πρωτοκόλλων, διεθνών Συμβάσεων, αποφάσεων Διεθνών Οργανισμών, από πάρα πολλά κράτη.

3.3 Βιολογικοί παράγοντες

Οι βιολογικοί παράγοντες περιλαμβάνουν βακτήρια, ιούς, μύκητες, άλλους μικροοργανισμούς και τις σχετικές τοξίνες τους. Έχουν την ικανότητα να επηρεάζουν δυσμενώς την ανθρώπινη υγεία με διάφορους τρόπους, που κυμαίνονται από σχετικά ήπιες, αλλεργικές αντιδράσεις έως σοβαρές ιατρικές παθήσεις — ακόμη και θάνατο⁶⁵.

Γενικά ένας ΒΠ δύναται να μεταδοθεί με έναν ή περισσότερους τρόπους. Ειδικότερα η μετάδοση είναι δυνατή παρεντερικά μέσω σωματικών υγρών ή αίματος, αναπνευστικά μέσω σταγονιδίων, δερματικά με απλή επαφή ή από τραύμα και γαστρεντερικά μέσω του στόματος⁶⁶.

Κατηγορίες βιολογικών παραγόντων

⁶⁴ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, Oxford University Press, 2015 σελ. 1-7

⁶⁵ Biological Agents, Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα <https://www.osha.gov/biological-agents> (Πρόσβαση 1.12.2021)

⁶⁶ Murray P R. *Medical Microbiology*, 6th Edition. Philadelphia: Elsevier Inc, 2009 σελ. 84

Το CDC κατατάσσει τους βιολογικούς παράγοντες σε τρεις κατηγορίες⁶⁷:

κατηγορία Α είναι οι παράγοντες υψηλής προτεραιότητας που αποτελούν κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια, μπορούν να μεταδοθούν και να διαδοθούν εύκολα, να οδηγήσουν σε υψηλή θνησιμότητα, να έχουν δυνητικό σημαντικό αντίκτυπο στη δημόσια υγεία, μπορεί να προκαλέσουν δημόσιο πανικό ή απαιτούν ειδική δράση για την ετοιμότητα της δημόσιας υγείας.

κατηγορία Β είναι οι παράγοντες που είναι σχετικά εύκολο να διαδοθούν και έχουν μέτρια ποσοστά νοσηρότητας και χαμηλά ποσοστά θνησιμότητας, ενώ απαιτούν ενισχυμένη επιτήρηση ασθενειών και διαγνωστική ικανότητα δημόσιας υγείας.

κατηγορία Γ είναι οι παράγοντες της κατηγορίας Γ είναι αναδυόμενα παθογόνα που μπορεί να κατασκευαστούν για μαζική διάδοση λόγω της διαθεσιμότητας, της ευκολίας παραγωγής και διάδοσής τους, του υψηλού ποσοστού θνησιμότητας ή της ικανότητας να προκαλούν σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία.

Πίνακας 4 Κατηγορίες βιολογικών παραγόντων (ΒΠ) σύμφωνα με το CDC

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Bacillus anthracis</i> (άνθρακας) ➤ <i>Clostridium botulinum</i> τοξίνη (αλαντίαση) ➤ <i>Francisella tularensis</i> (τουλαραιμία) ➤ <i>Variola major</i> (ευλογιά) ➤ <i>Yersinia pestis</i> (πανώλη) ➤ Ιοί Filo ➤ Ιός Έμπολα (αιμορραγικός πυρετός Έμπολα) ➤ Ιός Marburg (αιμορραγικός πυρετός Marburg) ➤ Ιοί Arena 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Άλφα ιοί ➤ Ιοί ανατολικής και δυτικής εγκεφαλομυελίτιδας ιπποειδών (EEE, WEE) ➤ Ιός της εγκεφαλομυελίτιδας των ίππων της Βενεζουέλας (VEE) ➤ Είδη βρουκέλλας (βρουκέλλωση) ➤ <i>Burkholderia mallei</i> (βλέννα των άλογων) ➤ <i>Coxiellaburnetii</i> (πυρετός Q) ➤ Έψιλον τοξίνη του <i>Clostridium perfringens</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ιοί Hanta ➤ Πολυανθεκτική φυματίωση ➤ Ιός Nipah ➤ Ιοί εγκεφαλίτιδας που μεταδίδονται με κρότνες ➤ Ιοί αιμορραγικού πυρετού που μεταδίδονται από κρότνες ➤ Κίτρινος πυρετός

⁶⁷ Bioterrorism Agents/Diseases Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα <https://emergency.cdc.gov/agent/agentlist-category.asp> (Πρόσβαση 2.12.2021)

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ιός Junin (Αργεντινίος αιμορραγικός πυρετός) και σχετικοί ιοί ➤ Ιός Lassa (πυρετός Lassa) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Τοξίνη ρικίνη από το <i>Ricinus communis</i> ➤ Σταφυλοκοκκική εντεροτοξίνη ➤ Ένα υποσύνολο παραγόντων κατηγορίας B περιλαμβάνει παθογόνα που μεταφέρονται από τα τρόφιμα ή το νερό. Αυτά τα παθογόνα περιλαμβάνουν αλλά δεν περιορίζονται σε: <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Cryptosporidium parvum</i> ➤ <i>Escherichia coli</i> O157:H7 ➤ Είδη σαλμονέλας ➤ <i>Shigella</i> δυσεντερία ➤ <i>Vibrio cholerae</i> (χολέρα)
--	---

Πηγή: S.J.S. Flora, P. Vidhu, *Handbook on biological warfare preparedness*, Academic Press, 2020, σελ.106

Πίνακας 5 Συνοπτική αναφορά για πιθανά βιολογικά όπλα

Ασθένεια/Παράγοντας	Επώαση	Αρχικά συμπτώματα
Άνθρακας (εισπνεόμενος) (<i>Bacillus anthracis</i>)	1-6 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου* (περιλαμβάνει πυρετό ή ιστορικό πυρετού) με δυσφορία στο στήθος, συχνά διευρυμένο μεσοθωράκιο και υπεζωκοτικές συλλογές σε CXR. Η αδιαθεσία μπορεί να είναι βαθιά. Ακολουθεί υψηλός πυρετός, ξηρός βήχας, σοβαρή αναπνευστική δυσχέρεια, κυάνωση, σηψαιμία και θάνατος
Τοξίνη αλλαντίασης (<i>Clostridium botulinum</i>)	12–36 ώρες	Διπλωπία, φωτοφοβία, πτώση, βραχνάδα, μπερδεμένη ομιλία. εξελίσσεται σε ολική παράλυση
Βρουκέλλωση (<i>Brucella suis</i> & <i>melitensis</i>)	Ημέρες-μήνες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * πόνος στην πλάτη, αρθραλγίες. Πνευμονία ή οζίδια στην CXR
Χολέρα (<i>Vibrio cholerae</i>)	4 ώρες–5 ημέρες	Σοβαρή διάρροια με ρύζι, ναυτία, έμετος, κατάρρευση
Ιογενείς αιμορραγικοί πυρετοί Έμπολα και Μάρμπουργκ	3-14 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * πόνος στο στομάχι, διάρροια, εξάνθημα, αδυναμία, αιμορραγία, σοκ
Βλέννα των άλογων (<i>Burkholderia mallei</i>)	3-14 ημέρες	Ξαφνική έναρξη γριππώδους νόσου*, πόνος στο στήθος, φωτοφοβία, διάρροια, σπληνομεγαλία, πνευμονία
Πνευμονικό σύνδρομο Hantavirus	1-5 εβδομάδες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου *, δύσπνοια, πονοκέφαλος, συμπτώματα λιποδυστροφίας. Αργότερα ραλες και σύνδρομο οξείας αναπνευστικής δυσχέρειας (ARDS)
Ιός Lassa & οι ιογενείς αιμορραγικοί πυρετοί της Νότιας Αμερικής	3-19 ημέρες	Πυρετός, κακουχία, μυαλγίες, πόνος στην πλάτη, στο στήθος και στην κοιλιά, δυσαισθησία, βήχας, έμετος, ↓BP, ολιγουρίες, αιμορραγίες
Πανώλη (πνευμονική) (<i>Yersinia pestis</i>)	1-6 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * με υψηλό πυρετό, πιθανή αιμόπτυση, αποσπασματική πνευμονία
Πυρετός Q (<i>Coxiella burnetii</i>)	2-14 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * μπορεί να εξελιχθεί σε άτυπη πνευμονία και/ή ηπατίτιδα

Ρικίνη (εκχύλισμα καστορίνιου) & Abrin (εκχύλισμα μπιζελιού από ροζάριο)	4–8 ώρες	Πυρετός, δύσπνοια, βήχας, ναυτία, σφίξιμο στο στήθος, αρθραλγίες, νέκρωση των αεραγωγών και/ή σύνδρομο οξείας αναπνευστικής δυσχέρειας (ARDS)
Ευλογιά (Variola major)	3-19 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * με οσφυαλγία, πιθανό παραλήρημα, εξάνθημα που μοιάζει με ανεμοβλογιά που ξεκινά από τα μπράτσα.
Σταφυλοκοκκική εντεροτοξίνη Β	3–12 ώρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * με υψηλό πυρετό και κατάκλιση. Οι σοβαρές περιπτώσεις προκαλούν δύσπνοια, πόνο στο στήθος, συμπτώματα λιποδυστροφίας I
Μυκοτοξίνες T-2 (τρικοθεκενίου) (πολλαπλοί μύκητες)	Λεπτά	Πόνος στα μάτια/δέρμα, κάψιμο, ερυθρότητα και φουσκάλες, δύσπνοια, συριγμός, βήχας, αιματηρές κενώσεις, κράμπες
Τουλαραιμία (πνευμονική) (Francisella tularensis)	1–21 ημέρες	Συμπτώματα γριππώδους νόσου * με κατάπτωση, πόνο στο στήθος και αιμόπτυση
*Γριππώδης νόσος (πυρετός, ρίγη, βήχας, κακουχία, πονοκέφαλος, πονόλαιμος και/ή μυαλγίες).		

Πηγή: R S Weinstein, Alibek K., *Biological and chemical terrorism, a guide for healthcare providers and first responders*, Thieme, 2003, σελ. vi

Πίνακας 6 Ταξινόμηση Παραγόντων Βιοτρομοκρατίας

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ
<p>Οι παράγοντες ύψιστης προτεραιότητας περιλαμβάνουν οργανισμούς που αποτελούν κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια επειδή:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ διαδίδονται εύκολα. ➤ προκαλούν υψηλή θνησιμότητα. ➤ προκαλούν δημόσιο πανικό και κοινωνική αναστάτωση, και ➤ απαιτούν ειδική δράση για την ετοιμότητα της δημόσιας υγείας. 	<p>Οι δεύτεροι σε υψηλή προτεραιότητα παράγοντες περιλαμβάνουν εκείνους που:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ είναι σχετικά εύκολο να διαδοθούν. ➤ προκαλούν μέτρια νοσηρότητα, και ➤ απαιτούν ενισχυμένη επιτήρηση ασθενειών και διαγνωστική ικανότητα δημόσιας υγείας. 	<p>Οι τρίτοι σε υψηλή προτεραιότητα παράγοντες περιλαμβάνουν τα αναδυόμενα παθογόνα που:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ θα μπορούσε να σχεδιαστεί για μαζική διάδοση στο μέλλον, και ➤ έχουν τη δυνατότητα για υψηλή νοσηρότητα, θνησιμότητα και σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία.

Πηγή: S.J.S. Flora, P. Vidhu, *Handbook on biological warfare preparedness*, Academic Press, 2020, σελ.106

Διασπορά Βιολογικών Παραγόντων

Οι βιολογικοί παράγοντες διασπείρονται με τη χρήση εκτοξευόμενων βλημάτων. Τα βλήματα περιέχουν αερολύματα ή φορείς που μεταφέρουν την ασθένεια.

Τα αερολύματα αποτελούνται από μολυσμένους οργανισμούς, οι οποίοι διασπείρονται στην ατμόσφαιρα και εξαπλώνονται με τη βοήθεια του αέρα. Για την αποτελεσματικότητα των αερολύματων, οι βιολογικοί παράγοντες πρέπει κατά την προσβολή του στόχου να παραμείνουν ενεργοί και ικανοί να μολύνουν. Αποτελεσματικός φορέας μεταφοράς ασθενειών είναι και τα βομβίδια. Αυτά περιέχουν μικρή ποσότητα εκρηκτική και τον βιολογικό παράγοντα εντός πολλαπλών θηκών. Τα βομβίδια διασκορπίζονται σε μεγάλη έκταση κατά την απελευθέρωση. Μόλις χτυπήσουν στο έδαφος εκρήγνυνται και ο βιολογικός παράγοντας διασκορπίζεται στον αέρα ως αεροζόλ. Η έκρηξη σκοτώνει ένα μικρό ποσοστό του παράγοντα.

Σε άλλες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται δεξαμενές ψεκασμού βιολογικού παράγοντα. Αεροσκάφη με δοχεία υψηλής πίεσης, μέσω ακροφυσίων, ψεκάζουν αθόρυβα κατά τη διάρκεια της πτήσης. Με τον τρόπο αυτό δεν υπάρχουν απώλειες του παράγοντα.

Δοχεία γεμάτα μολυσμένα έντομα – φορείς μεταφέρονται από αέρος για να μεταδώσουν ασθένειες. Τα εν λόγω έντομα μεταδίδουν τη νόσο μέσω του δέρματος, καθ' όλη τη διάρκεια ζωής τους, σε οποιαδήποτε περιοχή, ακόμα και αν το προσωπικό φοράει προστατευτική μάσκα. Παραδείγματα εντόμων είναι οι ψύλλοι, τα κουνούπια, οι ψείρες, τα τσιμπούρια κ.α.⁶⁸

⁶⁸ Field Manual 21-40: *Nuclear, Biological and Chemical Defense*, Washington, US Army, 1979, κεφ.1, σελ. 11

4° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Διεθνή Πρωτόκολλα, Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα, ΔΕΣ και βιολογική τρομοκρατία

4.1 Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907

Η πρώτη προσπάθεια να ελεγχθεί η χρήση χημικών και βιολογικών όπλων σε ένοπλες συγκρούσεις, η οποία εκλαμβάνεται ως απειλή αυξανόμενη και ασύγκριτη με όλους τους προηγούμενως γνωστούς τύπους όπλων, έγινε στα τέλη του δέκατου ένατου και στις αρχές του εικοστού αιώνα. Οι Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907 προέκυψαν ως αποτέλεσμα πολλών διεθνών συνθηκών και διακηρύξεων που διαπραγματεύτηκαν σε δύο διεθνείς ειρηνευτικές διασκέψεις στη Χάγη (Ολλανδία). Η Πρώτη Διάσκεψη της Χάγης πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία του Ρώσου αυτοκράτορα Νικολάου Β' Romanov «με σκοπό την αναζήτηση των πιο αποτελεσματικών μέσων για την εξασφάλιση σε όλους τους λαούς των οφελών μιας πραγματικής και διαρκούς ειρήνης και, κυρίως, τον περιορισμό της προοδευτικής ανάπτυξης του υπάρχοντος οπλισμού»⁶⁹. Η Σύμβαση της Χάγης του 1899 αποτελείται από τρεις βασικές συνθήκες και τρεις πρόσθετες δηλώσεις και στη δήλωση IV, 2 αναφέρεται: «Οι Συμβαλλόμενες Δυνάμεις συμφωνούν να απέχουν από τη χρήση βλημάτων με μοναδικό αντικείμενο τη διάχυση ασφυξιογόνων ή *επιβλαβών αερίων*»⁷⁰. Η δεύτερη διάσκεψη της Χάγης του 1907 οδήγησε σε έγκυρες δηλώσεις εντός της Τελικής Πράξης που υπογράφηκαν από τους αντιπροσώπους, αλλά δεν επικυρώθηκαν από τα συμμετέχοντα κράτη και για το λόγο αυτό, δεν έγιναν ποτέ δεσμευτικές⁷¹. Το τρίτο συνέδριο είχε

⁶⁹ Final Act Of the International Peace Conference. The Hague, 29 July 1899. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/145?OpenDocument> (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁷⁰ Declaration (IV,2) concerning Asphyxiating Gases. The Hague, 29 July 1899. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=2531E92D282B5436C12563CD00516149> (Πρόσβαση 1.11.2021)

Η δήλωση αυτή επικυρώθηκε από όλες τις Μεγάλες Δυνάμεις, εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Υπογράφηκε και από την Ελλάδα και επικυρώθηκε το 1901.

Το περιεχόμενο της ήταν δεσμευτικό για τις Συμβαλλόμενες Δυνάμεις μόνο σε περίπτωση πολέμου μεταξύ δύο ή περισσότερων από αυτές και έπαυε να είναι δεσμευτικό από τη στιγμή που, σε πόλεμο μεταξύ των Συμβαλλόμενων Δυνάμεων, ένας από τους εμπόλεμους είχε ενωθεί με μια μη Συμβαλλόμενη Δύναμη.

⁷¹ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October

προγραμματιστεί για το 1914-15, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, λόγω της έναρξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι διατάξεις των Συμβάσεων αγνοήθηκαν κατά την διάρκεια του πολέμου, αφού έγινε χρήση χημικών και βιολογικών όπλων κατά κόρον.

4.2 Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925

Επτά χρόνια μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, υπήρξε άλλη μια προσπάθεια ελέγχου της χρήσης των βιολογικών όπλων. Το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925, με ακριβή τίτλο: «Πρωτόκολλο για την απαγόρευση της χρήσης στον πόλεμο ασφυξιογόνων, δηλητηριωδών ή άλλων αερίων, καθώς και των βακτηριολογικών μεθόδων πολέμου⁷²» ήταν μια συνθήκη που απαγόρευε τη χρήση χημικών και - για πρώτη φορά στην ιστορία - βιολογικών όπλων σε διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις. Υπεγράφη στη Γενεύη, στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών, στις 17 Ιουνίου 1925 και τέθηκε σε ισχύ στις 6 Φεβρουάριου του 1928. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2021, το έχουν επικυρώσει 145 κράτη⁷³, ανάμεσα στα όποια - με 50 χρόνια καθυστέρηση - και οι ΗΠΑ στις 10 Απριλίου 1975⁷⁴.

1907. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (Πρόσβαση 1.11.2021)

Στα Άρθρα 22 και 23 του Παραρτήματος της Σύμβασης του 1907 αναφέρεται:

Άρθρο 22: «Το δικαίωμα των εμπόλεμων να υιοθετήσουν μέσα τραυματισμού του εχθρού δεν είναι απεριόριστο.»

Άρθρο 23: «Εκτός από τις απαγορεύσεις που προβλέπονται από ειδικές Συμβάσεις, απαγορεύεται ιδιαίτερα: α) Να χρησιμοποιείται δηλητήριο ή δηλητηριασμένα όπλα...

(ε) Να χρησιμοποιούνται όπλα, βλήματα ή υλικό που υπολογίζεται ότι προκαλεί περιττό πόνο.»

⁷² Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου Θεμάτων Αφοπλισμού των ΗΕ, <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/1925-geneva-protocol> (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁷³ Treaties, States Parties and Commentaries. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=280#panelRatification (Πρόσβαση 1.11.2021) Τα νεότερα κράτη μέλη του Πρωτοκόλλου (144ο και 145ο) είναι το Καζακστάν και η Κιργιζία, από τις 20.04.2020 και 29.06.2020 αντίστοιχα. Η Ελλάδα επικύρωσε το Πρωτόκολλο στις 30.05.1931.

⁷⁴ United States of America: Ratification of 1925 Geneva Protocol. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου Θεμάτων Αφοπλισμού των ΗΕ, <https://treaties.unoda.org/a/1925/unitedstatesofamerica/RAT/paris> (Πρόσβαση 1.11.2021) Οι Ηνωμένες Πολιτείες επικύρωσαν το Πρωτόκολλο με την προϋπόθεση ότι «το εν λόγω Πρωτόκολλο θα πάψει να είναι δεσμευτικό για την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών όσον αφορά τη χρήση σε πόλεμο ασφυξιογόνων, δηλητηριωδών και άλλων αερίων και όλων των υγρών, υλικών ή παρόμοιων συσκευών σε σχέση με εχθρικό κράτος, εάν το εν λόγω κράτος ή οποιοσδήποτε από τους συμμάχους του δεν σέβεται τις απαγορεύσεις που περιέχονται στο πρωτόκολλο».

Σύμφωνα με τις διατάξεις του, αναγνωρίζεται πως « η χρήση στον πόλεμο ασφύξιγόνων, δηλητηριωδών ή άλλων αερίων και όλων των ανάλογων υγρών, υλικών ή συσκευών, έχει δικαίως καταδικαστεί από την κοινή γνώμη όλου του πολιτισμένου κόσμου» και «προκειμένου αυτή η απαγόρευση να γίνει καθολικά αποδεκτή ως μέρος του Διεθνούς Δικαίου ... Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη θα καταβάλουν κάθε προσπάθεια για να παρακινήσουν άλλα Κράτη να προσχωρήσουν στο παρόν Πρωτόκολλο⁷⁵».

Το Πρωτόκολλο σχεδιάστηκε αρχικά ως απάντηση στην ευρεία χρήση χημικών όπλων κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, και μόνο με πρωτοβουλία της Πολωνίας συμπεριλήφθηκαν στο κείμενο του Πρωτοκόλλου οι «βακτηριολογικές μέθοδοι πολέμου». Η πολωνική αντιπροσωπεία υποστήριξε ότι τα βακτηριολογικά όπλα θα μπορούσαν να είναι εξίσου καταστροφικά και συμφωνήθηκε να επεκταθεί η συμφωνία ώστε να καλύψει τέτοια όπλα. Εκείνη την εποχή, η φύση των ιών και των ιογενών ασθενειών δεν ήταν καλά κατανοητή, εξ ου και η χρήση του όρου «βακτηριολογικός πόλεμος». Ωστόσο, αυτή η διατύπωση λαμβάνεται πλέον για να καλύπτει όλους τους βιολογικούς παράγοντες⁷⁶.

Ορισμένα Κράτη Μέρη στο Πρωτόκολλο της Γενεύης, (συμπεριλαμβανομένων πολλών από τα πιο ισχυρά στρατιωτικά κράτη) επισύναψαν στα έγγραφα επικύρωσης ή προσχώρησης στο Πρωτόκολλο επιφύλαξη σχετικά με αντίποινα σε περίπτωση που ένα εχθρικό κράτος παραβεί τις υποχρεώσεις του βάσει του Πρωτοκόλλου. Τυπικά, τέτοιες επιφυλάξεις φαίνεται ότι επιτρέπουν τη χρήση αντιποίνων είτε βιολογικών είτε χημικών όπλων εναντίον ενός Κράτους Μέρους που είχε καταφύγει στη χρήση οποιουδήποτε είδους όπλου. Οι περισσότερες από αυτές τις επιφυλάξεις επέκτειναν αυτό το δικαίωμα αντιποίνων σε περιπτώσεις επίθεσης από συμμάχους ενώ κάποιες επικαλούνταν «προϋπόθεση αμοιβαιότητας» με τελικό στόχο πάλι την πιθανότητα αντιποίνων⁷⁷.

⁷⁵ <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/1925-geneva-protocol>, ό.π.

⁷⁶ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, Oneworld Publications, 2006, σελ. 148

⁷⁷ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 330

Το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925 αντιπροσωπεύει ένα ορόσημο προς την κατεύθυνση της οικοδόμησης καθεστώτος στους τομείς ζητημάτων των χημικών και βιολογικών όπλων. Οι κύριες αδυναμίες του έγκεινται στο γεγονός ότι α) εφαρμόζεται μόνο σε περιόδους πολέμου, β) ότι απαγορεύει μόνο τη χρήση βιολογικών και χημικών όπλων και όχι την ανάπτυξη, παραγωγή ή αποθήκευση και γ) ότι οι επιφυλάξεις που εξέφρασαν γραπτώς τα συμβαλλόμενα κράτη κατέστησαν το Πρωτόκολλο μόνο μια συμφωνία μη πρώτης χρήσης μεταξύ των κρατών μερών κατά καιρούς ειρήνης. Επιβεβαίωση των παραπάνω είναι το γεγονός πως δεν λειτούργησε αποτρεπτικά για ένα κράτος - την Ιταλία - και ένα υπογράφων κράτος - την Ιαπωνία – στο να χρησιμοποιήσουν χημικά όπλα ως μέσο πολέμου στα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του 1930. Η Ιταλία εισέβαλε στην Αβησσυνία (τώρα Αιθιοπία) τον Οκτώβριο του 1935 και πριν από το τέλος του έτους χρησιμοποιήθηκαν χειροβομβίδες δακρυγόνων από τα ιταλικά στρατεύματα. Αυτά αντικαταστάθηκαν πρώτα από χειροβομβίδες γεμάτες μουστάρδα και αργότερα στον πόλεμο χρησιμοποιήθηκαν άρματα ψεκασμού τοποθετημένα σε αεροπλάνα για τη διάδοση των παραγόντων χημικού πολέμου. Ομοίως, ο Αυτοκρατορικός Ιαπωνικός Στρατός χρησιμοποίησε χημικά όπλα στην κατεχόμενη Μαντζουρία⁷⁸.

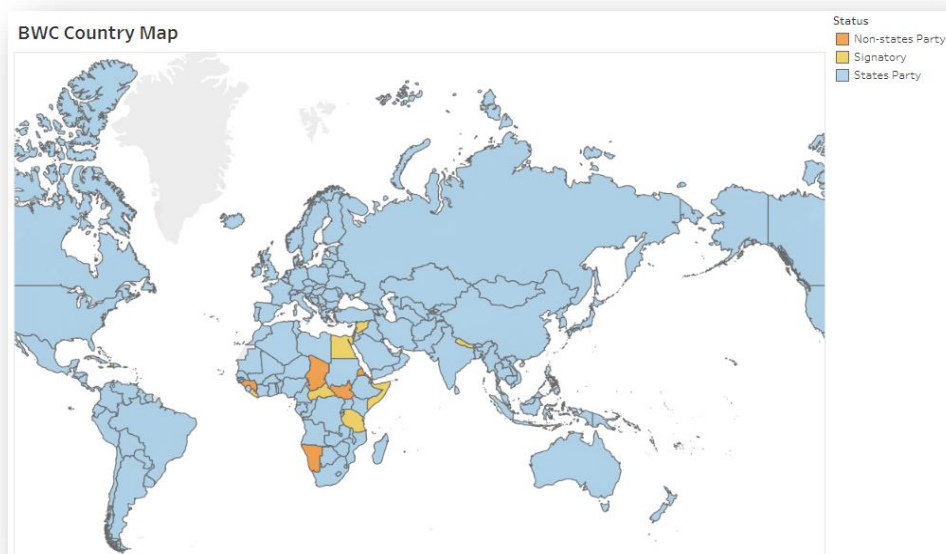
Ουσιαστικά, το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925, αν και καλοπροαίρετο έργο, δεν μπόρεσε να παράγει μακροχρόνιο αποτέλεσμα. Εκτός των άλλων, ο οργανισμός υπό τον οποίο υιοθετήθηκε και υποτίθεται ότι εφαρμοζόταν, σταδιακά κατέρρευσε μετά το 1933. Η Ιαπωνία και η Γερμανία αποχώρησαν πρώτα από την Κοινωνία των Εθνών (1933), η Ιταλία ακολούθησε το παράδειγμά τους το 1937 και μόλις 2 χρόνια αργότερα ξεκίνησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος.

4.3 Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα (BWC)

Η τρίτη απόπειρα νομικού περιορισμού στα βιολογικά όπλα ήρθε σχεδόν μισό αιώνα αργότερα, στη μέση του Ψυχρού Πολέμου. Η Σύμβαση για την απαγόρευση της ανάπτυξης, παραγωγής και αποθήκευσης βακτηριολογικών

⁷⁸ A. Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, Palgrave Macmillan 2006, σελ. 16

(βιολογικών) όπλων και τοξινών και για την καταστροφή τους αναφέρεται συχνά ως «Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα (BWC)⁷⁹». Ήταν η πρώτη πολυμερής συνθήκη αφοπλισμού που απαγόρευε την ανάπτυξη, παραγωγή και αποθήκευση μιας ολόκληρης κατηγορίας όπλων μαζικής καταστροφής. Το έγγραφο υπογράφηκε στις 10 Απριλίου 1972 και τέθηκε σε ισχύ στις 26 Μαρτίου 1975, μετά την επικύρωση από τις κυβερνήσεις 22 κρατών. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Σοβιετική Ένωση που ορίστηκαν ως θεματοφύλακες της Σύμβασης. Μετά από οκτώ διασκέψεις αναθεώρησης⁸⁰, Ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης και δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, η Σύμβαση παρέμεινε το ανώτατο παγκόσμιο πλαίσιο. Μέχρι το τέλος του 2021, υπεγράφη και επικυρώθηκε από 183 κράτη (κράτη μέλη) (Εικόνα 2), απαιτείται ακόμη η κατάθεση του εγγράφου επικύρωσης από την Αίγυπτο, την Αιτή, τη Σομαλία και την Αραβική Δημοκρατία της Συρίας, ενώ στα μη υπογράφοντα κράτη ανήκει το Ισραήλ και η Ερυθραία⁸¹.

Εικόνα 2: Ο χάρτης κρατών της BWC

⁷⁹ Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, [https://undocs.org/A/RES/2826\(XXVI\)](https://undocs.org/A/RES/2826(XXVI)) (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁸⁰ Eighth Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4> (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁸¹ Membership and Regional Groups. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/membership-and-regional-groups/> (Πρόσβαση 1.11.2021)

Πηγή εικόνας: About the BWC. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα Biological Weapons Convention: Awareness, Verification, Detection, Prevention, Security, Universalization <http://bwc1972.org/home/the-biological-weapons-convention/about-the-bwc/> (πρόσβαση 1.11.2021)

4.3.1 Οι διαπραγματεύσεις για τη Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα και η καταγωγή της

Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου βρήκε τις νικήτριες δυνάμεις με άθικτα προγράμματα βιολογικών όπλων και μεγάλα αποθέματα χημικών όπλων. Στις πρώτες συζητήσεις του νεοϊδρυθέντος (1945) Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίστηκε ότι τα χημικά και βιολογικά όπλα θεωρούνταν μαζί με τα νέα ατομικά (πυρηνικά) όπλα ως ανήκοντα σε μια ειδική κατηγορία όπλων ικανών για μαζική καταστροφή. Η αφαίρεση τέτοιων όπλων από τα οπλοστάσια των κρατών ήταν ένα από τα θέματα των γενικότερων συζητήσεων για τον «Γενικό και Πλήρη Αφοπλισμό» που ακολούθησαν. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 δεν είχε σημειωθεί μεγάλη πρόοδος σε αυτό το θέμα και μέχρι τότε η προσοχή είχε στραφεί στην πρόοδο σε πιο περιορισμένα προβλήματα, όπως το πρόβλημα των χημικών και βιολογικών όπλων⁸².

Το Πρωτόκολλο της Γενεύης είχε ήδη απαγορεύσει τη χρήση τους στον πόλεμο, αλλά δεν έκανε τίποτα για να αποτρέψει την ανάπτυξη των βιολογικών όπλων και τη συσσώρευση μεγάλων αποθεμάτων που κρατήθηκαν για αντίποινα και για αποτρεπτική ισχύ. Η κατοχή παρέμεινε γενικά απεριόριστη και μόνο ένας μικρός αριθμός «πρώην εχθρικών κρατών» και των συνεργατών τους είχε ήδη απαγορευτεί να κατέχουν, μεταξύ άλλων, βιολογικά όπλα, ως απόρροια συνθηκών ειρήνης ή άλλων μεταπολεμικών διακανονισμών που διαπραγματεύτηκαν μεταξύ 1947 και 1955 με τους νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου⁸³. Για τη μεγάλη πλειονότητα των κρατών παρέμενε νόμιμη η κατοχή βιολογικών όπλων, εάν το επιθυμούσαν. Δεν είχαν την υποχρέωση τήρησης της συνθήκης και δεν υπήρχε κανένας κανόνας του εθιμικού διεθνούς δικαίου κατά της κατοχής ισοδύναμος, σε νομική εξουσία, με τον κανόνα κατά της χρήσης τους,

⁸² M Dando, *Bioterror and Biowarfare, A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 149

⁸³ Πρόκειται για τη Βουλγαρία, Φινλανδία, Ουγγαρία, Ιταλία και Ρουμανία από το 1947 και την Αυστρία και Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας από το 1955

Το εξαιρετικό επίτευγμα της απαγόρευσης μιας ολόκληρης κατηγορίας όπλων κατέστη δυνατό μόνο μέσω της σύγκλισης πολλών φαινομένων σε εντελώς διαφορετικές σφαίρες. Η επίδειξη της δύναμης των πυρηνικών όπλων στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι και η επακόλουθη ανάπτυξη πυρηνικών όπλων από τις ΗΠΑ, την ΕΣΣΔ (1949), το Ηνωμένο Βασίλειο (1952), τη Γαλλία (1960) και την Κίνα (1964) ενίσχυσαν τους θεσμούς και τα κίνητρα για πολυμερή έλεγχο των όπλων και αφοπλισμό. Σοβαρή υποστήριξη παρείχε και η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία το διάστημα αυτό, για τον έλεγχο των όπλων και τον αφοπλισμό. Οι χώρες του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας απέδειξαν την ικανότητά τους, μαζί με τις αδέσμευτες χώρες, να καταλήξουν σε συμφωνία για πολυμερή συνθήκη για τα πυρηνικά όπλα, τη Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης Δοκιμών το 1963 και η Συνθήκη Μη Διάδοσης του 1968. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολήθηκαν με τον έλεγχο των όπλων και τον αφοπλισμό, προώθησαν συζητήσεις από κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς συμμετέχοντες. Επιπλέον, η Υπηρεσία Ελέγχου Εξοπλισμών της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετώπισε τεχνικές δυσκολίες με την εφαρμογή τμημάτων της Τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών του 1954 σχετικά με τα βιολογικά όπλα. Ουσιαστικά, δεν ενεργοποίησε τις διατάξεις που αφορούσαν την υποχρέωση της Γερμανίας να μην παράγει βιολογικά όπλα επειδή δεν είχε καταλήξει σε συμφωνία για λεπτομερείς κανονισμούς περί αυτών⁸⁴.

Οι συζητήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ σχετικά με προτάσεις αφοπλισμού το 1963 δείχνουν ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ απέρριπτε πολλές προτάσεις εξαιτίας του ενδεχομένου να δημιουργηθεί προηγούμενο για τον αφοπλισμό των πυρηνικών όπλων. Οι ουσιαστικές πτυχές της συνθήκης όταν ολοκληρώθηκε, ιδιαίτερα η ρητή απαγόρευση χρήσης και οι διαδικασίες καταγγελιών για τη διερεύνησή της, παραχωρήθηκαν τελικά ως ανταλλαγή από την επιθυμία να επιτευχθεί κάποιο είδος συμφωνίας αφοπλισμού για όπλα που και οι δύο κυβερνήσεις συμφώνησαν ότι δεν ήταν ουσιαστικής σημασίας για την ασφάλειά τους. Ο πρωταρχικός προπαγανδιστικός σκοπός μιας πρότασης για μια συμφωνία που θα απαγόρευε τη χρήση των βιολογικών όπλων ήταν να φέρει σε δύσκολη θέση τους Ρώσους στη Γενεύη και ο πλέον ουσιαστικός ήταν

⁸⁴ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 306-307

να αποθαρρύνει το ενδιαφέρον για τα βιολογικά όπλα από τα μικρότερα κράτη⁸⁵.

Το 1965, ωστόσο, αποκαλύφθηκε ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν όπλα αερίου (δακρυγόνα) στο Βιετνάμ με αποτέλεσμα να δεχτούν εθνική και διεθνή κριτική, γεγονός που φαίνεται να οδήγησε το 1968 το Ηνωμένο Βασίλειο να υποβάλει ένα έγγραφο εργασίας για τον Βιολογικό Πόλεμο στο πλαίσιο της Επιτροπής Δεκαοκτώ Εθνών για τον Αφοπλισμό (ENDC) με το οποίο πρότεινε να αντιμετωπιστούν ξεχωριστά τα βιολογικά από τα χημικά όπλα και πρώτα να απαγορευτούν τα βιολογικά. Σε σύγκριση με αυτό που τελικά συμφωνήθηκε, το βρετανικό προσχέδιο ήταν αρκετά σκληρό μιας και πρότεινε να συμπληρωθεί η απαγόρευση χρήσης του Πρωτοκόλλου της Γενεύης του 1925 με την απαγόρευση έρευνας. Περιελάμβανε ακόμη διατάξεις για πρόσβαση των αρχών σε «όλες τις έρευνες που ενδέχεται να προκαλέσουν ισχυρισμούς» περί μη συμμόρφωσης. Το βρετανικό προσχέδιο συμφωνίας δεν επέζησε των διαπραγματεύσεων, αλλά η πρόταση για διαχωρισμό των βιολογικών και χημικών όπλων, αν και έπρεπε να ξεπεράσει κάποιες αρχικές αντιστάσεις (κυρίως από τη Σοβιετική Ένωση), μετά τη μονομερή παραίτηση των όπλων βιολογικού πολέμου και τοξινών από τις ΗΠΑ το 1969 και το 1970 και τη σοβιετική αποδοχή της ιδέας του διαχωρισμού των διαπραγματεύσεων για τα βιολογικά και τα χημικά όπλα, οδήγησε σε σύντομο χρονικό διάστημα στη σύναψη της Σύμβασης του 1972 για τα βιολογικά όπλα⁸⁶.

Συγκεκριμένα, το 1969 ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ρίτσαρντ Νίξον στην αρχή της διακυβέρνησής του, ανακοίνωσε την απόφαση του οι ΗΠΑ να εγκαταλείψουν μονομερώς το επιθετικό τους πρόγραμμα βιολογικού πολέμου, να καταστρέψουν τα αποθέματά τους σε βιολογικά όπλα, να θέσουν μορατόριουμ στην παραγωγή χημικών όπλων και να υποβάλουν το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925 στη Γερουσία των ΗΠΑ για επικύρωση⁸⁷:

⁸⁵ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 47

⁸⁶ M Dando, *Bioterror and Biowarfare, A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 149

⁸⁷ Statement on Chemical and Biological Defense Policies and Programs, 25 November 1969, Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα Public Papers of the Presidents of the United States: Richard Nixon: Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President: 1969, doc. 461, σελ. 968–969, <https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1028?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image>, σελ 968(πρόσβαση 1.12.2021)

«Τα βιολογικά όπλα έχουν τεράστιες, απρόβλεπτες και δυνητικά ανεξέλεγκτες συνέπειες. Μπορεί να προκαλέσουν παγκόσμιες επιδημίες και να βλάψουν την υγεία των μελλοντικών γενεών. Ως εκ τούτου, αποφάσισα ότι: Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα αποκηρύξουν τη χρήση θανατηφόρων βιολογικών παραγόντων και όπλων, και κάθε άλλη μέθοδο βιολογικού πολέμου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα περιορίσουν τη βιολογική τους έρευνα σε αμυντικά μέτρα όπως η ανοσοποίηση και τα μέτρα ασφαλείας⁸⁸».

Η απόφαση του Νίξον για τα βιολογικά και τοξικά όπλα σηματοδότησε το τέλος της επιθετικής περιόδου στον σχεδιασμό βιολογικού πολέμου. Ελήφθησαν αφότου ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας Χένρι Κίσινγκερ ξεκίνησε μια εις βάθος ανασκόπηση μεταξύ των υπηρεσιών των πολιτικών βιοχημικού πολέμου. Τρεις διυπηρεσιακές ομάδες διεξήγαγαν αναλυτική εργασία: μία από την κοινότητα πληροφοριών για την αξιολόγηση των ξένων δυνατοτήτων στον βιολογικό πόλεμο, μία δεύτερη για την εξέταση στρατιωτικών επιλογών και μία τρίτη για τη διερεύνηση διπλωματικών επιλογών. Επιπλέον, λόγω της τεχνικής φύσης του θέματος, μη κυβερνητικοί επιστημονικοί εμπειρογνώμονες παρείχαν συμβουλές⁸⁹. Η έλλειψη ευρείας τακτικής χρησιμότητας των βιολογικών όπλων, η έλλειψη αξιοπιστίας, η δυσκολία ελέγχου που μπορούσε να στραφεί εναντίον των ενόπλων δυνάμεων των ΗΠΑ στα πεδία των μαχών ή στον άμαχο πληθυσμό και η μη αποτελεσματική στρατηγική αποτρεπτική τους ικανότητα από την μια και η πυρηνική υπεροχή των ΗΠΑ, μαζί με την πρόθεση να αποτραπεί η απόκτηση σχετικά φθηνών όπλων μαζικής καταστροφής από χώρες του Τρίτου Κόσμου, καθώς και να αλλάξει το κλίμα κακής κριτικής για τη χρήση χημικών στο Βιετνάμ από την άλλη, βάρυναν σε αυτή την τελική απόφαση⁹⁰. Στη συνέχεια, στις 30 Μαρτίου 1971 η Σοβιετική Ένωση κατέθεσε απροσδόκητα ένα δεύτερο δικό της Σχέδιο Σύμβασης στη Διάσκεψη της Επιτροπής για τον Αφοπλισμό (CCD), απορρίπτοντας ανεξήγητα τη μακροχρόνια αντίθεσή της για το διαχωρισμό χημικών και βιολογικών όπλων.

<https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1029?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image>, σελ 969 (πρόσβαση 1.12.2021)

⁸⁸ <https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1028?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image>, ό.π.

⁸⁹ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 9-46

⁹⁰ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 47-49

Η συμφωνία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ σηματοδότησε το τελικό στάδιο της διαπραγμάτευσης της Σύμβασης. Η διαπραγμάτευση της BWC ολοκληρώθηκε από το CCD στις 28 Σεπτεμβρίου 1971. Η Σύμβαση εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (με 110 ψήφους υπέρ και 0 κατά) στις 16 Δεκεμβρίου 1971⁹¹.

Το 1975 οι ΗΠΑ την επικύρωσαν καθώς επικύρωσαν και το Πρωτόκολλο της Γενεύης - μετά από εκτεταμένη συζήτηση με την Γερουσία για το εάν το Πρωτόκολλο απαγόρευε τη χρήση ζιζανιοκτόνων και παραγόντων ελέγχου ταραχών στον πόλεμο. Τον Αύγουστο του 1969 το Τμήμα Στρατού τερμάτισε κάθε παραγωγή βιολογικών όπλων και ακολούθησε η εντολή καταστροφής τους που, φαινομενικά τουλάχιστον, επιτεύχθηκε το 1973⁹².

4.3.2 Το περιεχόμενο της Σύμβασης αναλυτικά Άρθρο προς Άρθρο

Προοίμιο Σύμβασης

Το προοίμιο μιας Σύμβασης δεν είναι νομικά δεσμευτικό με τον ίδιο τρόπο όπως τα Άρθρα, αλλά παρέχει μια ιδέα για το τι προσπαθούν να επιτύχουν τα συμβαλλόμενα κράτη. Το προοίμιο Σύμβασης για τα Βιολογικά Όπλα δεν αφήνει καμία αμφιβολία για τη σοβαρότητα της πρόθεσης. Η εναρκτήρια παράγραφος του έχει ως εξής⁹³:

«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εν τη παρούση Συμβάσει, Αποφασισμένα όπως ενεργήσουν προς τον σκοπόν επιτεύξεως ουσιαστικής προόδου προς την κατεύθυνσιν του γενικού και πλήρους αφοπλισμού, περιλαμβανομένης της

⁹¹ History of the Biological Weapons Convention. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/history/> (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁹² M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 9-46. Η CIA διατήρησε αρκετούς βιολογικούς παράγοντες στις ψυκτικές της μονάδες, συμπεριλαμβανομένου του δηλητηρίου της κόμπρας και της σαξιτοξίνης. Αν και στη συνέχεια ανακαλύφθηκαν και καταστράφηκαν, η οργάνωση δεν εξέφρασε λύπη για το περιστατικό.

⁹³ Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου Θεμάτων Αφοπλισμού των ΗΕ, <https://treaties.unoda.org/t/bwc> (Πρόσβαση 1.11.2021)

Για το ελληνικό κείμενο χρησιμοποιήθηκε η δημοσίευση της επίσημης εφημερίδας της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αριθμός 56 του 1973 [Ν. 56/1973 - Ο περί της Συμβάσεως περί Απαγορεύσεως της Αναπτύξεως Παραγωγής και Εναποθηκεύσεως Βακτηριολογικών \(Βιολογικών\) και Τοξικών Όπλων και της Καταστροφής τούτων \(Κυρωτικός\) Νόμος, 1973](#) (Πρόσβαση 1.11.2021)

απαγορεύσεως και εξαλείψεως όλων των τύπων των όπλων μαζικής καταστροφής, προσέτι δε πεπεισμένα ότι ή απαγόρευσις της αναπτύξεως, παραγωγής και εναποθηκεύσεως χημικών και βακτηριολογικών (βιολογικών) όπλων και η εξάλειψις τούτων, δι' αποτελεσματικών μέτρων, θα διευκολύνη την επίτευξιν γενικού και πλήρους αφοπλισμού υπό αυστηρόν και δραστικόν διεθνή έλεγχον...»

Το σημείο αυτό τονίζεται στην παράγραφο 7, η οποία έχει ως εξής⁹⁴: «Πεπεισμένα περί της σπουδαιότητος και της επειγούσης ανάγκης της, διά λυσιτελών μέτρων, εξαλείψεως των επικινδύνων όπλων μαζικής καταστροφής, των χρησιμοποιούντων χημικούς ή βακτηριολογικούς (βιολογικούς) παράγοντας, εκ των οπλοστασίων των Κρατών...»

Η BWC βασίζεται στην αναγνώριση ότι η χρήση βιολογικών όπλων συνιστά αποτρόπαια πολεμική πράξις και ως εκ τούτου απαγορεύεται. Αυτή η αρχή, η οποία αναφέρεται επίσης ως «ταμπού των βιολογικών όπλων» αναφέρεται ρητά στις προκαταρκτικές παραγράφους 9 και 10, στις οποίες τα κράτη μέλη της BWC εκφράζουν την αποφασιστικότητά τους:

«... χάριν ολοκλήρου της ανθρωπότητος, όπως αποκλείσουν εντελώς την δυνατότητα της χρήσεως βακτηριολογικών (βιολογικών) παραγόντων και τοξικών ως όπλων,

Πεπεισμένα ότι η τοιαύτη χρήσις θα ήτο αποκρουστική εις την συνείδησιν της ανθρωπότητος και ότι ουδεμιάς προσπάθειας δεν πρέπει να φεισθούν ίνα μειώσουν εις το ελάχιστον τον κίνδυνον τούτον...»

Επιπλέον, τα κράτη μέρη αποδέχονται μέσω της μνείας στο Πρωτόκολλο της Γενεύης (παράγραφος 3) την απαγόρευση της πολεμικής χρήσης των βιολογικών όπλων⁹⁵: «Επαναβεβαιούντα την εμμονήν των εις τας αρχάς και τους σκοπούς του Πρωτοκόλλου και καλούντα πάντα τα Κράτη όπως συμμορφούνται προς ταύτας».

⁹⁴ M Dando, *Bioterror and Biowarfare. A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 150

⁹⁵ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 49-50

Άρθρο Ι

Το Άρθρο Ι της Σύμβασης για τα Βιολογικά Όπλα υποχρεώνει κάθε κράτος που είναι συμβαλλόμενο μέρος «όπως ουδέποτε υπό οιασδήποτε συνθήκας, αναπτύξη, παράγη, εναποθηκεύση ή άλλως πως αποκτήση ή διατηρήση:

1. Μικροβιολογικούς ή έτερους βιολογικούς παράγοντες ή τοξίνες οιασδήποτε προελεύσεως ή μεθόδου παραγωγής, τοιούτων τύπων και εις τοιαύτας ποσότητας ουδαμώς δικαιολογούσας την κατοχήν ή παραγωγήν των δια προφυλακτικούς, προστατευτικούς ή έτερους ειρηνικούς σκοπούς.

2. Όπλα, συσκευάς ή φορείς προωρισμένους διά την χρήσιν των εν λόγω παραγόντων ή τοξινών δι' εχθρικούς σκοπούς ή εν ενόπλω συρράξει»⁹⁶.

Πρόκειται για τη θεμελιώδη υποχρέωση των Κρατών Μερών της BWC. Η φράση «ουδέποτε υπό οιασδήποτε συνθήκας» διασφαλίζει ότι η απαγόρευση παραμένει δεσμευτική κατά τη διάρκεια του πολέμου και καλύπτει, όπως επιβεβαιώθηκε εκ νέου σε επόμενα συνέδρια αναθεώρησης, τυχόν μελλοντικές εξελίξεις στους τομείς της μικροβιολογίας και της βιοτεχνολογίας⁹⁷.

Όπως καθιστά σαφές το παραπάνω Άρθρο Ι, πέντε δραστηριότητες που σχετίζονται με τα βιολογικά όπλα – ανάπτυξη, παραγωγή, απόκτηση με άλλα μέσα, αποθήκευση, διατήρηση – απαγορεύονται ρητά. Το κρίσιμο Άρθρο Ι της Σύμβασης δεν αφορά στην απαγόρευση της έρευνας, μιας και οι βρετανικές ιδέες της απαγόρευσης της έρευνας είχαν χαθεί στις διαπραγματεύσεις. Ωστόσο, το πεδίο εφαρμογής του καθεστώτος απαγόρευσης των βιολογικών όπλων είναι ευρύτερο από αυτές τις πέντε δραστηριότητες και η συνθήκη περιέχει αρκετές ακόμη κανονιστικές κατευθυντήριες γραμμές για την κρατική δράση. Κεντρικό στοιχείο της BWC είναι ο κανόνας μη χρήσης, ο οποίος ορίζεται ρητά στο Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925 και περιέχεται σιωπηρά στο Άρθρο Ι του BWC. Αν και αυτό

⁹⁶ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο Ι Για το ελληνικό κείμενο χρησιμοποιήθηκε η δημοσίευση της επίσημης εφημερίδας της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αριθμός 56 του 1973 http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1973_1_056.pdf (Πρόσβαση 1.11.2021)

⁹⁷ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, Oxford University Press, ό.π.

το Άρθρο της Σύμβασης κάνει ρητή αναφορά μόνο στον κανόνα μη απόκτησης, μπορεί να συναχθεί από αυτό ότι η χρήση απαγορεύεται επίσης.

Το Άρθρο I, αποκαλούμενο και κριτήριο γενικού σκοπού (παρουσιάζει τον σκοπό και το πεδίο εφαρμογής ολόκληρης της συνθήκης) όχι μόνο καθιστά σαφές ότι οι ειρηνικές χρήσεις των βιοεπιστημών είναι νόμιμες δεσμεύσεις για τα κράτη μέλη της BWC, αλλά επιτρέπει επίσης τη χρήση παθογόνων οργανισμών ή τοξινών σε ποσότητες και για σκοπούς άλλους από τη χρήση ως όπλα. Από αυτό το σκεπτικό, μπορεί να συναχθεί ότι τα κράτη που προσχωρούν στο καθεστώς θεωρούν επιτρεπτές τις άμυνες κατά της απειλής ή της χρήσης βιολογικών όπλων. Αυτή η αρχή έχει τις ρίζες της στην πεποίθηση ότι οι ειρηνικές χρήσεις των βιοεπιστημών δεν μπορούν να θεωρηθούν δεδομένες⁹⁸. Επίσης λαμβάνει υπόψη τα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα στον τομέα της μικροβιολογίας, της γενετικής μηχανικής, της βιοτεχνολογίας, της μοριακής βιολογίας και της συνθετικής βιολογίας⁹⁹.

Οι νομικοί περιορισμοί για τα βιολογικά όπλα εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: περιορισμοί στη χρήση τους και περιορισμοί στην κατοχή τους. Οι περιορισμοί στη χρήση έχουν θεσπιστεί πολύ περισσότερο στο διεθνές δίκαιο από τους περιορισμούς στην κατοχή, όπως αναφέρθηκε ήδη στο Πρωτόκολλο της Γενεύης, με το οποίο τελικά οποιαδήποτε χρήση βιολογικών όπλων απαγορεύονταν *erga omnes*. Η λέξη «κατοχή (possession)» δεν είναι μια λέξη που εμφανίζεται στη λίστα των απαγορεύσεων της BWC στο αγγλικό κείμενο, η μόνη εμφάνισή του οπουδήποτε στο κείμενο της Σύμβασης είναι στη ρήτρα «που βρίσκονται στην κατοχή ή υπό τη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό της (which are in its possession or under its jurisdiction or control)» στο Άρθρο II. Η αποθήκευση όμως, η απόκτηση και η διατήρηση είναι όλες μορφές κατοχής βιολογικών όπλων. Η ανάπτυξη και η παραγωγή είναι δραστηριότητες που προηγούνται της κατοχής, και μπορεί να υποστηριχθεί ότι η κατοχή υπονοείται έντονα τουλάχιστον από την παραγωγή. Για να μην ακολουθήσει αυτή η επίπτωση, θα έπρεπε να γίνει η απίθανη υπόθεση ότι αυτό που παράγεται καταστρέφεται αμέσως. Η μεταβίβαση συνεπάγεται κατοχή γιατί αν δεν υπάρχει

⁹⁸ A Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, ό.π. σελ. 41

⁹⁹ V Radosavljevic et al, *Defence Against Bioterrorism*, Springer Netherlands, 2018, σελ. 155

προηγούμενη κατοχή των απαγορευμένων αντικειμένων δεν υπάρχει τίποτα για μεταβίβαση. Οι υπόλοιπες απαγορεύσεις αφορούν αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί «επικουρικές» δραστηριότητες: βοήθεια, ενθάρρυνση και παρότρυνση. Διότι εδώ απαγορεύεται η βοήθεια για την κατοχή βιολογικών όπλων, η ενθάρρυνση για κατοχή και η παρότρυνση για κατοχή. Πέντε από αυτές τις δραστηριότητες προσδιορίζονται στο Άρθρο I και τέσσερις στο Άρθρο III¹⁰⁰.

Άρθρο II

Σύμφωνα με το Άρθρο II¹⁰¹: «Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει αναλαμβάνει όπως καταστρέψη ή διοχέτευση προς ειρηνικούς σκοπούς, όσον το δυνατόν συντομώτερον άλλ' ουχί αργότερον των εννέα μηνών από της ενάρξεως της ισχύος της Συμβάσεως, πάντας τους παράγοντας, τοξίνες, όπλα, συσκευές και φορείς ως καθορίζονται εις το Άρθρον I της Συμβάσεως, οίτινες ευρίσκονται εν τη κατοχή ή υπό την δικαιοδοσίαν ή τον έλεγχον αυτού. Κατά την εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος Άρθρου δέον όπως τηρηθούν άπασαι αι αναγκαίαι προφυλάξεις διά την προστασίαν των πληθυσμών και του περιβάλλοντος.»

Στο Άρθρο II της BWC περιέχεται ο κανόνας αφοπλισμού και αποτελεί συνέπεια του Άρθρου I. Απαιτείται από όλα τα συμβαλλόμενα κράτη είτε να καταστρέψουν είτε να εκτρέψουν προς ειρηνικούς σκοπούς όλους τους βιολογικούς παράγοντες, τις τοξίνες, τον εξοπλισμό και τα μέσα παράδοσης που σχετίζονται με τα βιολογικά όπλα, εντός εννέα μηνών από την έναρξη ισχύος της BWC. Σε αναθεωρητική σύνοδο ανακοινώθηκε πως κάθε κράτος υπό ένταξη στην BWC, οφείλει κατά την προσχώρηση να έχει ολοκληρώσει αυτή την υποχρέωση.

Μονομερείς δηλώσεις ότι αυτή η υποχρέωση είχε τηρηθεί έγιναν από τα τρία κράτη - θεματοφύλακες της BWC (Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση) μέχρι το 1975¹⁰². Σε αυτές, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Σοβιετική

¹⁰⁰ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 329-334

¹⁰¹ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο II

¹⁰² A Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, ό.π. σελ. 42

Ένωση δήλωσαν πως δεν διαθέτουν αποθέματα βιολογικών όπλων και εξοπλισμό, ασχέτως αν η δήλωσή τους ανταποκρινόταν ή όχι στην πραγματικότητα. Οι ΗΠΑ υπήρξαν το μόνο κράτος που δήλωσε πως κατέστρεψε τα αποθέματά του, εκτός από μικρές ποσότητες προορισμένους για αμυντικούς σκοπούς και έρευνα¹⁰³.

Επιπλέον, η έννοια της βιοασφάλειας (biosafety)¹⁰⁴ αναφέρεται ξεκάθαρα στο Άρθρο II, το οποίο διευκρινίζει ότι κατά την εφαρμογή αυτής της απαίτησης «...δέον όπως τηρηθούν άπασαι αι αναγκαίαι προφυλάξεις διά την προστασίαν των πληθυσμών και του περιβάλλοντος».

Άρθρο III

Σύμφωνα με το Άρθρο III¹⁰⁵: «Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει αναλαμβάνει να μη μεταφέρει αμέσως ή εμμέσως εις οιονδήποτε παραλήπτην τους εν Άρθρω I της Συμβάσεως αναφερομένους παράγοντας, τοξίνας, όπλα, συσκευάς ή φορείς, ωσαύτως δε να μη βοηθή, ενθαρρύνη ή παρακινή καθ' οιονδήποτε τρόπον, οιονδήποτε Κράτος, ομάδα Κρατών ή διεθνείς οργανισμούς να κατασκευάσουν ή άλλως πως αποκτήσουν τοιαύτα».

Το Άρθρο III, που περιέχει τον κανόνα μη μεταβίβασης, επιδιώκει να αποτρέψει τη διεθνή διάδοση βιολογικών όπλων απαγορεύοντας στα Κράτη μέρη να μεταφέρουν οποιοδήποτε στοιχείο βιολογικών όπλων, που καθορίζεται στο Άρθρο I, σε οποιονδήποτε παραλήπτη και να ενθαρρύνουν ή να

¹⁰³ Conference of the Committee on Disarmament: Final Record of the 585th Meeting 1973, <https://digitallibrary.un.org/record/3844342>, σελ 11 του εγγράφου CCD/PV.585

Διαβάζουμε τα λόγια του εκπροσώπου των ΗΠΑ: «Με μεγάλη χαρά σημειώνω ότι, εκτός από μικρές ποσότητες εργαστηριακής έρευνας για αυστηρά καθορισμένους αμυντικούς σκοπούς, οι Ηνωμένες Πολιτείες ολοκλήρωσαν την καταστροφή όλων των αποθεμάτων βιολογικών και τοξινών παραγόντων και όλων των σχετικών πυρομαχικών. Όλη η έρευνα και η ανάπτυξη στον τομέα αυτό περιορίστηκε αποκλειστικά σε αμυντικά μέτρα από τα τέλη του 1969. Οι εγκαταστάσεις, όπου κάποτε διεξάγονταν δραστηριότητες βιολογικού πολέμου υψηλής ασφάλειας, έχουν μετατραπεί σε μεγάλες αποστολές υγείας και περιβάλλοντος και είναι τώρα ανοιχτές. Η Διεύθυνση Βιολογικών Επιχειρήσεων στο Pine Bluff Arsenal του Αρκάνσας έχει μετατραπεί σε κέντρο τοξικολογικής έρευνας υπό την Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων. Τα Ερευνητικά Εργαστήρια Βιολογικής Άμυνας στο Fort Detrick, Maryland, έχουν καταργηθεί και, με εξαίρεση μία εγκατάσταση που θα χρησιμοποιηθεί από τον Γενικό Χειρουργό του Στρατού των Ηνωμένων Πολιτειών για εντελώς αταξινόμητη ιατρική έρευνα, χρησιμοποιούνται από το Εθνικό Ινστιτούτο Καρκίνου για έρευνα».

¹⁰⁴ V. Radosavljevic et al, *Defence Against Bioterrorism*, ό.π. σελ. 155

¹⁰⁵ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο III

βοηθήσουν οποιοδήποτε κράτος ή διεθνή οργανισμό στην ανάπτυξη βιολογικών όπλων¹⁰⁶. Με την φράση «εις οιονδήποτε παραλήπτην», το Άρθρο καλύπτει τις περιπτώσεις οποιουδήποτε κράτους ή ομάδας κρατών ή διεθνή οργανισμό, αλλά και εθνικές ομάδες ή άτομα¹⁰⁷.

Τα Άρθρα I και III μαζί περιέχουν τους νομικούς περιορισμούς για την κατοχή και τις συναφείς δραστηριότητες σε διεθνές επίπεδο¹⁰⁸.

Άρθρο IV

Σύμφωνα με το Άρθρο IV¹⁰⁹: «Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει δέον όπως, συμφώνως προς την οικείαν αυτού συνταγματικήν διαδικασίαν, προβή εις την λήψιν πάντων των αναγκαίων μέτρων ίνα απαγόρευση και εμπόδιση την ανάπτυξιν, παραγωγήν, εναποθήκευσιν, απόκτησιν ή διατήρησιν, εντός της εδαφικής επικρατείας των εν λόγω Κρατών, των εν Άρθρω I της Συμβάσεως αναφερομένων παραγόντων, τοξινών, όπλων, συσκευών και φορέων, οι όποιοι ευρίσκονται υπό την δικαιοδοσίαν ή υπό τον έλεγχον αυτού οπουδήποτε»

Το Άρθρο IV της BWC απαιτεί από κάθε Κράτος Μέρος να λάβει εθνικά μέτρα για την εφαρμογή των βασικών υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση, δηλαδή απαιτεί να αποκτήσει εσωτερική νομική ισχύ η Σύμβαση κατά τρόπο που να απαγορεύει και να αποτρέπει αποτελεσματικά οποιοσδήποτε τέτοιες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην επικράτειά του, υπό τη δικαιοδοσία του ή υπό τον έλεγχό του, οπουδήποτε. Οι εθνικοί έλεγχοι στοχεύουν στην αποτροπή βίαιων μη κρατικών παραγόντων από την απόκτηση βιολογικών όπλων, μεταξύ άλλων μέσω της θέσπισης σχετικών ποινικών νόμων¹¹⁰.

¹⁰⁶ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

¹⁰⁷ J. Goldblat, *The Biological Weapons Convention - An overview (1997)*, Άρθρο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jnpa.htm>, (πρόσβαση 15.09.2021)

¹⁰⁸ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 329-334

¹⁰⁹ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο IV

¹¹⁰ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

Η φράση «αναγκαία μέτρα» αναφέρεται στα νομοθετικά, διοικητικά ή δικαστικά μέτρα¹¹¹ που οφείλει να λάβει κάθε Κράτος, ενώ ο όρος «οι όποιοι ευρίσκονται υπό την δικαιοδοσίαν ή υπό τον έλεγχον αυτού» (χρησιμοποιείται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο στο Άρθρο II) επεκτείνει τις απαγορεύσεις σε μη αυτοδιοικούμενα εδάφη που διοικούνται από Κράτη Μέρη και σε εδάφη υπό στρατιωτική κατοχή. Με την λέξη «οποιαδήποτε» περιλαμβάνονται ακόμη και οι διεθνείς εταιρείες που έχουν συστήσει Κράτη Μέρη και δραστηριοποιούνται σε εδάφη μη συμβαλλόμενων μερών της Σύμβασης¹¹².

Στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου IV της BWC παρουσιάζεται το πνεύμα των εννοιών της βιοασφάλειας. Διασφαλίζει τους βιολογικούς παράγοντες σε εργαστήρια, και εγκαταστάσεις, για την αποφυγή μη εξουσιοδοτημένης πρόσβασης και αφαίρεσης τους, ενώ ταυτόχρονα εκπαιδεύει και ευαισθητοποιεί σχετικά με την BWC¹¹³.

Δυστυχώς, όπως φαίνεται, δεν έχουν λάβει όλα τα Κράτη Μέρη τα απαιτούμενα μέτρα για να διασφαλίσουν την εσωτερική συμμόρφωση με τη Σύμβαση. Μεταξύ των εθνικών τους μέτρων βάσει του Άρθρου IV, ορισμένα Κράτη Μέρη έχουν θεσπίσει εκτελεστική νομοθεσία. Για παράδειγμα, το Ηνωμένο Βασίλειο εισήγαγε τον Νόμο για τα Βιολογικά Όπλα (*Biological Weapons Act*) το 1974, η Αυστραλία τον Νόμο για τα Εγκλήματα (Βιολογικά Όπλα) (*Crimes (Biological Weapons) Act*) το 1976, η Νέα Ζηλανδία τον Νόμο για την Ελεύθερη Πυρηνική Ζώνη, τον Αφοπλισμό και τον Έλεγχο Όπλων της Νέας Ζηλανδίας (*New Zealand Nuclear Free Zone, Disarmament, and Arms Control Act*) το 1987 και οι Ηνωμένες Πολιτείες τον Αντιτρομοκρατικό νόμο για τα Βιολογικά Όπλα (*Biological Weapons Anti-Terrorism Act*) το 1989, ενώ ήδη το 1972, πολύ πριν τεθεί σε ισχύ η BWC στη Γαλλία, η χώρα αυτή είχε θεσπίσει τον νόμο αριθ. 72-467 της 9ης Ιουνίου 1972, που απαγορεύει την ανάπτυξη, παραγωγή, κατοχή, αποθήκευση, απόκτηση και μεταφορά βιολογικών όπλων ή τοξινών¹¹⁴.

¹¹¹ Σύμφωνα με την Τελική Δήλωση της Έκτης Αναθεωρητικής Διάσκεψης περιλαμβάνονται νομοθετικά, διοικητικά, δικαστικά και άλλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της ποινικής νομοθεσίας.

¹¹² J. Goldblat, *The Biological Weapons Convention. An overview (1997)*, ό.π.

¹¹³ V. Radosavljevic et al, *Defence Against Bioterrorism*, ό.π. σελ. 155

¹¹⁴ World Health Organization. *Public health response to biological and chemical weapons. WHO guidance*, ό.π. σελ 113

Άρθρο V

Σύμφωνα με το Άρθρο V¹¹⁵: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εν τη παρούση Συμβάσει αναλαμβάνουν όπως διαβουλεύονται μεταξύ των και όπως συνεργάζονται εις την επίλυσιν των προβλημάτων των δυναμένων να προκύπτουν εν σχέσει προς τον σκοπόν της Συμβάσεως ή εν τη εφαρμογή των διατάξεων αυτής. Διαβούλευσις και συνεργασία συμφώνως τω παρόντι Άρθρω δύναται ωσαύτως να αναληφθή μέσω των ενδεδειγμένων διεθνών διαδικασιών εντός του πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών και συμφώνως τω Καταστατικώ Χάρτη αυτού».

Το Άρθρο V εμπεριέχει τον κανόνα της διαβούλευσης καθώς προβλέπει διαβουλεύσεις για την επίλυση προβλημάτων που ενδέχεται να προκύψουν¹¹⁶.

Δεδομένου ότι η φράση: «μέσω των ενδεδειγμένων διεθνών διαδικασιών» που χρησιμοποιείται στο παρόν Άρθρο στερείται εξηγήσεων, αυτές συζητήθηκαν κατά την 1η και 2η Διάσκεψη Αναθεώρησης της Σύμβασης Βιολογικών Όπλων. Αποφασίστηκε μέσω αυτών, πως οι ενδεδειγμένες διεθνείς διαδικασίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν το δικαίωμα οποιουδήποτε συμβαλλόμενου μέρους να ζητήσει να συγκληθεί αμέσως μια «συμβουλευτική συνάντηση» σε επίπεδο εμπειρογνομόνων, ανοιχτή σε όλα τα Κράτη Μέρη¹¹⁷.

Άρθρο VI

Σύμφωνα με το Άρθρο VI:¹¹⁸ «1. Παν Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει, το οποίον ευρίσκει ότι έτερόν τι Συμβαλλόμενον Κράτος, ενεργεί κατά παράβασιν των υποχρεώσεων των απορρεουσών εκ των διατάξεων της παρούσης Συμβάσεως δύναται να διατύπωση παράπνον προς τό Συμβούλιον Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το εν λόγω παράπνον δέον

¹¹⁵ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο V

¹¹⁶ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 150

¹¹⁷ Final Declaration of the First Review Conference of the BWC (1980). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης των UN, <https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1980-documents/> σελ. 8 (πρόσβαση 15.09.2021)

Final Declaration of the Second Review Conference of the BWC (1986). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης των UN, <https://meetings.unoda.org/meeting/bwc-revcon-1986/> σελ.5 (πρόσβαση 15.09.2021)

¹¹⁸ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο VI

να περιέχει πάσαν δυνατήν μαρτυρίαν επιβεβαιούσαν την βασιμότητά του, ως επίσης και παράκλησιν δια την υπό του Συμβουλίου Ασφαλείας εξέτασίν του.

2. Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει αναλαμβάνει όπως συνεργάζεται κατά την διεξαγωγήν ανακρίσεως την οποίαν το Συμβούλιον Ασφαλείας δυνατόν να άρχιση, συμφώνως προς τας διατάξεις του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, επί τη βάσει του ληφθέντος υπό του Συμβουλίου παραπόνου. Το Συμβούλιον Ασφαλείας πληροφορεί τα Συμβαλλόμενα Κράτη εν τη Συμβάσει περί των αποτελεσμάτων της ανακρίσεως»

Βάσει του Άρθρου VI της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα κράτη, οφείλουν σε περίπτωση Κράτους Μέρους που παραβαίνει την Σύμβαση, «να διατυπώσουν παράπονο προς το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών» εναντίον του και να ζητήσουν τη «διεξαγωγήν ανακρίσεως». Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών είναι εξουσιοδοτημένο να διεξάγει αυτή την «ανάκριση» βάσει του Κεφαλαίου VI του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ για την Ειρηνευτική Διευθέτηση των Διαφορών. Ειδικότερα, το Άρθρο 34 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ αναφέρει: «Το Συμβούλιον Ασφαλείας θα δύναται να εξετάζη πάσαν διαφοράν, ή πάσαν κατάστασιν, ήτις θα ηδύνατο να οδηγήση εις διεθνή προστριβήν ή να εγείρη διενέξεις, προς τον σκοπόν όπως αποφανθή εάν η εξακολούθησις της διαφοράς ή καταστάσεως θα ηδύνατο να επαπειλήση την διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας¹¹⁹». Συμφώνως με το Άρθρο 27 παράγραφος 3 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, απαιτούνται εννέα καταφατικές ψήφοι από τα δεκαπέντε μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας για να δρομολογηθεί η εν λόγω «ανάκριση», με τον διάδικο στην διένεξη να απέχει της ψηφοφορίας¹²⁰.

Στην 5η Διάσκεψη Αναθεώρησης της Σύμβασης Βιολογικών Όπλων, λίγο μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις με άνθρακα εναντίον των ΗΠΑ, οι ΗΠΑ υιοθέτησαν επίσημα τη θέση ότι οι διαδικασίες καταγγελίας και έρευνας από

¹¹⁹ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα DAG Repository των Ηνωμένων Εθνών
<http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387338/GREEK1976.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
σελ.26 (πρόσβαση 1.12.2021)

¹²⁰ <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387338/GREEK1976.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, ό.π., σελ.23 (πρόσβαση 1.12.2021)

οποιοδήποτε συμβαλλόμενο κράτος (που μπορούν να γίνουν επίσημα και στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, βάσει της Απόφασης 620 της 26 Αυγούστου 1988) πρέπει να δρομολογούνται όταν διαπιστώνονται ισχυρισμοί που αφορούν τόσο τη χρήση, όσο και την απειλή χρήσης βιολογικών ή τοξικών όπλων¹²¹. Με τον τρόπο αυτό, ο όρος του Άρθρου «πάσαν δυνατήν μαρτυρίαν επιβεβαίωσαν την βασιμότητά του» παύει να είναι τόσο δεσμευτικός, ώστε να μην διερευνηθεί μια κατηγορία που στερείται επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, αλλά εξακολουθεί να υφίσταται επιφυλακτικότητα στην λειτουργία του συγκεκριμένου Άρθρου¹²².

Άρθρο VII

Σύμφωνα με το Άρθρο VII¹²³: «Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει αναλαμβάνει όπως παρέχη ή υποστηρίξη βοήθειαν, συμφώνως προς τον Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών, προς παν Συμβαλλόμενον Μέρος εν τη Συμβάσει, το οποίον ζητεί ταύτην, εάν το Συμβούλιον Ασφαλείας αποφανθή ότι το εν λόγω Συμβαλλόμενον Μέρος έχει εκτεθή εις κίνδυνον συνεπεία της παραβίασεως της παρούσης Συμβάσεως».

Το Άρθρο VII περιέχει τον κανόνα βοήθειας και προβλέπει την υποστήριξη ενός συμβαλλόμενου μέρους που υπόκειται σε διαπιστωμένη παραβίαση της Σύμβασης. Από το ιστορικό των διαπραγματεύσεων φαίνεται ότι η βοήθεια προοριζόταν κυρίως ως ιατρική δράση ή άλλης ανθρωπιστικής και ανακουφιστικής φύσης βοήθεια¹²⁴. Πρόκειται για την έκφραση διεθνούς αλληλεγγύης σε έναν πιθανό επιτιθέμενο και την προοπτική της ενωμένης αντίθεσης από όλα τα άλλα Κράτη Μέρη. Πέρα από αυτό, το Άρθρο VII είναι και ένα περαιτέρω αντικίνητρο για την παραβίαση της Συνθήκης, αφού στοχεύει στην αποτροπή της χρήσης των βιολογικών όπλων μειώνοντας τη στρατιωτική

¹²¹ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 161-174

¹²² J. Goldblat, *The Biological Weapons Convention - An overview (1997)*, ό.π.

¹²³ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο VII

¹²⁴ J. Goldblat, *The Biological Weapons Convention - An overview (1997)*, ό.π. Σύμφωνα με τις ΗΠΑ και το ΗΒ, η βοήθεια είναι προαιρετική και η άρνησή της δεν αφορά σε μη συμμόρφωση στην Συνθήκη.

τους χρησιμότητα στην περίπτωση που παρασχεθεί διεθνής βοήθεια από άλλα Κράτη Μέρη¹²⁵.

Τα Κράτη Μέρη έδωσαν πρόσφατα μεγαλύτερη προσοχή στην εφαρμογή του Άρθρου VII. Επί του παρόντος, δεν υπάρχουν ούτε διαδικασίες που σχετίζονται με τη βοήθεια, ούτε μηχανισμοί για χρήση από ένα Κράτος Μέρος σε περιπτώσεις έκθεσης σε κίνδυνο ως αποτέλεσμα παραβίασης της Σύμβασης. Ωστόσο, τα Κράτη Μέρη έχουν καταλήξει σε ορισμένες πρόσθετες συνεννοήσεις και συμφωνίες σε Συνέδρια Αναθεώρησης καθώς και κοινές συμφωνίες κατά τη διάρκεια διασυνεδριακών προγραμμάτων που παρέχουν κάποια καθοδήγηση. Από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης το 1975, δεν έχει γίνει ποτέ επίκληση στο Άρθρο VII.

Άρθρο VIII

Σύμφωνα με το Άρθρο VIII¹²⁶: «Ουδέν εν τη Συμβάσει ταύτη θέλει ερμηνεύεται ως καθ' οιονδήποτε τρόπον περιορίζον ή μειούν τας υφ' οιουδήποτε Κράτους ανειλημμένας υποχρεώσεις δυνάμει του Πρωτοκόλλου, υπογραφέντος εν Γενεύη τη 17η Ιουνίου, 1925, δια την Απαγόρευσιν της Χρήσεως εν Πολέμω Ασφυξιογόνων, Δηλητηριωδών ή έτερων Αερίων και των Βακτηριολογικών Μεθόδων του Πολέμου».

Το Άρθρο VIII της Σύμβασης τονίζει ότι τίποτα στη Συμφωνία αυτή δεν μειώνει τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει οποιοδήποτε κράτος μέρος στο Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925. Αν και η BWC δεν απαγορεύει ρητά τη χρήση βιολογικών όπλων στον πόλεμο, το προοίμιό της επιβεβαιώνει «την τήρηση των αρχών και των στόχων» του Πρωτοκόλλου της Γενεύης και επιπλέον, το Άρθρο VIII αυτής, αναφέρεται στην απαγόρευση χρήσης που περιέχεται στο Πρωτόκολλο της Γενεύης. Όμως, όπως ειπώθηκε παραπάνω, τα Κράτη Μέρη της BWC δεν είναι στο σύνολο και μέλη του Πρωτοκόλλου της Γενεύης ή και αν είναι, κάποια από αυτά έχουν υποβάλλει δηλώσεις επιφυλάξεων χρήσης σε ισχύ. Το συνδυασμένο μάλιστα αποτέλεσμα όλων

¹²⁵ Assistance, Response and Preparedness under the Biological Weapons Convention. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου Θεμάτων Αφοπλισμού των ΗΕ, <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/assistance-response-preparedness/> (πρόσβαση 15.10.2021)

¹²⁶ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο VIII

αυτών των επιφυλάξεων ήταν να προσδώσουν στο Πρωτόκολλο της Γενεύης την εμφάνιση μιας «δήλωσης μη πρώτης χρήσης» αντί μιας επίσημης παραίτησης με συνθήκη οποιασδήποτε χρήσης σε πόλεμο χημικών ή βιολογικών όπλων¹²⁷.

Ο αριθμός των επιφυλάξεων σχετικά με τα αντίποινα μειώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Ταυτόχρονα, ακόμη και οι επιφυλάξεις που δεν είχαν αποσυρθεί επισήμως θεωρήθηκαν ασυμβίβαστες, τόσο με τις μεταγενέστερες υποχρεώσεις της Συνθήκης, όσο και με τον εθιμικό κανόνα, ο οποίος τελικά είχε εξελιχθεί σε κανόνα ενάντια σε οποιαδήποτε χρήση βιολογικών όπλων από οποιοδήποτε κράτος, ανεξάρτητα από το καθεστώς της συνθήκης. Εξακολουθεί να υπάρχει ισχυρή αιτιολόγηση για την ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας απόσυρσης των υπόλοιπων επιφυλάξεων. Η δήλωση της Ιρλανδικής κυβέρνησης το 1972, πριν από το άνοιγμα της Σύμβασης για υπογραφή, με την οποία απέσυρε την επιφύλαξη του Πρωτοκόλλου της Γενεύης του 1930, υπήρξε η πρώτη και παραμένει η κλασική δήλωση: «Η Ιρλανδία θεωρεί ότι η Σύμβαση θα μπορούσε να υπονομευθεί εάν επιτρεπόταν να ισχύουν οι επιφυλάξεις που διατύπωσαν τα μέρη του Πρωτοκόλλου της Γενεύης του 1925, καθώς η απαγόρευση της κατοχής είναι ασυμβίβαστη με το δικαίωμα αντεκδίκησης. Εφόσον η Σύμβαση σκοπεύει να ενισχύσει το Πρωτόκολλο της Γενεύης, θα πρέπει να υπάρχει απόλυτη και καθολική απαγόρευση της χρήσης των εν λόγω όπλων»¹²⁸.

Έκκληση για απόσυρση των υπόλοιπων επιφυλάξεων έχουν υποβληθεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη της BWC στις Τελικές Δηλώσεις της Τρίτης (1991) και της Τέταρτης (1996) Συνδιάσκεψης Αναθεώρησης. Μάλιστα δηλώθηκε ξεκάθαρα πως: «οι επιφυλάξεις σχετικά με αντίποινα, μέσω της χρήσης οποιοσδήποτε από τα αντικείμενα που απαγορεύονται από τη Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα, ακόμη και υπό όρους, είναι εντελώς ασύμβατες με την απόλυτη και καθολική απαγόρευση της ανάπτυξης, παραγωγής,

¹²⁷ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

¹²⁸ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 329-355

αποθήκευσης, απόκτησης και διατήρησης για τα βιολογικά όπλα, με στόχο να αποκλειστεί εντελώς και για πάντα η πιθανότητα χρήσης τους»¹²⁹.

Άρθρο ΙΧ

Σύμφωνα με το Άρθρο ΙΧ¹³⁰: «Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν τη παρούση Συμβάσει επιβεβαιοί τον ανεγνωρισμένον σκοπόν της αποτελεσματικής απαγορεύσεως των χημικών όπλων και, προς τον σκοπόν τούτον, αναλαμβάνει να συνεχίση εν καλή πίστει διαπραγματεύσεις με την προοπτική της συντόμου συνάψεως συμφωνίας επί λυσιτελών μέτρων διά την απαγόρευσιν της αναπτύξεως, παραγωγής, εναποθηκείσεως, και διά την καταστροφήν τούτων, προσέτι δε επί καταλλήλων μέτρων αφορώντων εις τας συσκευάς και τους φορείς, ειδικώς προωρισμένους διά την παραγωγήν ή χρήσιν χημικών παραγόντων διά πολεμικούς σκοπούς».

Στο Άρθρο ΙΧ, τα μέρη αναλαμβάνουν να συνεχίσουν τις διαπραγματεύσεις για την απαγόρευση των χημικών όπλων – μια υποχρέωση που εκπληρώθηκε περίπου είκοσι χρόνια αργότερα, στις 13 Ιανουαρίου 1993. Στις 29 Απριλίου 1997 τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη για την απαγόρευση της ανάπτυξης, παραγωγής, αποθήκευσης και χρήσης χημικών όπλων και για την καταστροφή τους (Convention on the prohibition of the development, production stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction – Chemical Weapons Convention- CWC), με υπεύθυνο για την εφαρμογή της τον Οργανισμό για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (OPCW) με έδρα τη Χάγη¹³¹.

Με το Άρθρο αυτό αναγνωρίζεται η συνεχής σχέση μεταξύ του αφοπλισμού από τα βιολογικά όπλα με τον αφοπλισμό από τα χημικά όπλα, μέσω της κανονιστικής απαίτησης για τα συμβαλλόμενα κράτη της BWC να συνεχίσουν τις διαπραγματεύσεις για μια ανάλογη συνθήκη χημικών

¹²⁹ *Final Declaration of the Fourth Review Conference of the BWC (1996)*. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης των UN, <https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1996-documents/> σελ. 22 (πρόσβαση 2.12.2021)

¹³⁰ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο ΙΧ

¹³¹ Chemical Weapons Convention. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Οργανισμού για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων (OPCW), <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (πρόσβαση 2.12.2021) Ο αριθμός των Κρατών-Μερών της Σύμβασης τον Δεκέμβριο του 2021 είναι 193. Η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση στις 22.12.1994.

όπλων¹³². Στην 8η Συνδιάσκεψη Αναθεώρησης της BWC, σημειώνεται η αυξανόμενη σύγκλιση της βιολογίας και της χημείας και οι πιθανές προκλήσεις και ευκαιρίες για την εφαρμογή των αντίστοιχων Συμβάσεων και καλούνται όλα τα Κράτη Μέρη να επικυρώσουν ή να προσχωρήσουν στη CWC χωρίς καθυστέρηση¹³³.

Άρθρο X

Σύμφωνα με το Άρθρο X¹³⁴: «1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εν τη Συμβάσει αναλαμβάνουν όπως διευκολύνουν και έχουν το δικαίωμα όπως συμμετέχουν εις την πληρεστέραν δυνατήν ανταλλαγήν συσκευών, υλικών και επιστημονικών και τεχνολογικών πληροφοριών δια την χρήσιν των βακτηριολογικών (βιολογικών) παραγόντων και τοξινών δι' ειρηνικούς σκοπούς. Τα εν τη Συμβάσει Συμβαλλόμενα Μέρη, τα δυνάμενα να πράττουν τούτο, δέον ωσαύτως να συνεργάζονται συμβάλλοντα ατομικώς ή ομού μετ' άλλων Κρατών ή διεθνών οργανισμών εις την περαιτέρω ανάπτυξιν και εφαρμογήν των επιστημονικών ανακαλύψεων εις το πεδίον της βακτηριολογίας (βιολογίας) δια την πρόληψιν ασθενειών ή δι' άλλους ειρηνικούς σκοπούς. 2. Η παρούσα Σύμβασις θέλει εφαρμοσθή κατά τρόπον προωρισμένον να αποφύγη την παρακώλυσιν της οικονομικής και τεχνολογικής αναπτύξεως των Συμβαλλόμενων Κρατών εν τη Συμβάσει ή της διεθνούς συνεργασίας εις το πεδίον των ειρηνικών βακτηριολογικών (βιολογικών) δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένης της διεθνούς ανταλλαγής βακτηριολογικών (βιολογικών) παραγόντων και τοξινών και συσκευών δια την επεξεργασίαν, χρήσιν ή παραγωγήν των βακτηριολογικών (βιολογικών) παραγόντων ή τοξινών δι' ειρηνικούς σκοπούς συμφώνως προς τας διατάξεις της παρούσας Συμβάσεως».

Στο Άρθρο X της BWC περιέχεται ο κανόνας συνεργασίας για ειρηνικούς σκοπούς και οικονομική ανάπτυξη και, σε αντίθεση με το Άρθρο III, εγκρίνει τη συνεργασία των Συμβαλλόμενων Κρατών στη μεταφορά γνώσης και

¹³² A Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, ό.π. σελ. 25, 42

¹³³ *Final Document of the Eighth Review Conference of the BWC*, Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης των UN, <https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-2016-documents/> σελ. 17 (πρόσβαση 21.11.2021)

¹³⁴ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο X

τεχνολογίας για ειρηνική χρήση των βιολογικών επιστημών. Ως εκ τούτου, ζητά στενότερη θεσμική και εκπαιδευτική συνεργασία μεταξύ των εθνών προκειμένου να βελτιωθεί η προστασία της υγείας των ανθρώπων και των ζώων ή άλλους ειρηνικούς σκοπούς¹³⁵. Η ρήτρα μη μεταβίβασης του Άρθρου III φαίνεται δύσκολο να συμβιβαστεί με τη δέσμευση των μερών να συμμετάσχουν στην «πληρεστέραν δυνατήν» ανταλλαγή βιολογικών παραγόντων και τοξινών και εξοπλισμού του Άρθρου Χ, δεδομένης της φύσης της διπλής χρήσης μεγάλου μέρους του εξοπλισμού, των υλικών και των πληροφοριών σε αυτόν τον τομέα της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Για τον αναπτυσσόμενο κόσμο, που αγωνίζεται να αντιμετωπίσει μολυσματικές ασθένειες που έχουν απομακρυνθεί από καιρό από τον ανεπτυγμένο κόσμο, το Άρθρο αυτό αποτελεί σημαντικό μέρος της πολυμερούς συμφωνίας. Η σημασία του έχει επίσης αυξηθεί, αφού η επανάσταση στις βιοεπιστήμες φαίνεται πιθανό να αποφέρει μεγάλα μερίσματα με τη μορφή βελτιωμένης προστασίας και θεραπείας της ελονοσίας και άλλων θανατηφόρων ασθενειών¹³⁶. Στην 4η Διάσκεψη Αναθεώρησης της Συμφωνίας αναγνωρίστηκε η ύπαρξη ενός αυξανόμενου χάσματος μεταξύ των αναπτυσσόμενων και των αναπτυσσόμενων χωρών στον τομέα της βιοτεχνολογίας, της γενετικής μηχανικής, της μικροβιολογίας και άλλων συναφών τομέων¹³⁷. Με δεδομένο όμως ότι η Σύμβαση είναι επί της ουσίας μια συνθήκη αφοπλισμού, δύσκολα μπορεί να γίνει αποτελεσματική για μια τέτοια συνεργασία.

Η εφαρμογή του Άρθρου Χ σχετικά με τα μέτρα για την προώθηση της τεχνικής συνεργασίας στον τομέα των βιολογικών δραστηριοτήτων δεν έχει λάβει τη δέουσα προσοχή. Η μόνη άμεσα διαθέσιμη συνοπτική αναφορά για το θέμα αυτή τη στιγμή είναι οι πληροφορίες για τα εθνικά μέτρα των Κρατών Μερών (στα πλαίσια των ανταλλαγών δεδομένων για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης που έχουν συμφωνηθεί στις Διασκέψεις Αναθεώρησης) και οι δηλώσεις πάνω σε αυτές¹³⁸.

¹³⁵ V. Radosavljevic et al, *Defence Against Bioterrorism*, ό.π. σελ. 155

¹³⁶ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 150

¹³⁷ Final Document of the Fourth Review Conference of the BWC. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου των UN <https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1996-documents/>, σελ. 23 (πρόσβαση 1.11.2021)

¹³⁸ World Health Organization. (2004). Public health response to biological and chemical weapons. WHO guidance, ό.π., σελ. 110-113

Οι ειρηνικές χρήσεις των βιοεπιστημών θεωρούνται θεμιτό εγχείρημα στη BWC. Οι ανησυχίες για τη διάδοση υλικού και τεχνολογιών που σχετίζονται με τα βιολογικά όπλα και για τους ελέγχους των εξαγωγών αγαθών και τεχνολογιών διπλής χρήσης οδήγησε στην δημιουργία του Ομίλου Αυστραλίας (Australia Group, AG, από την χώρα που πρωτοστάτησε στη δημιουργία του). Πρόκειται για ένα άτυπο φόρουμ βιομηχανικών χωρών που δημιουργήθηκε το 1984 με σκοπό την εναρμόνιση των πολιτικών ελέγχου των εξαγωγών μεταξύ των προμηθευτών κρατών για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου υποβοήθησης της διάδοσης χημικών και βιολογικών όπλων¹³⁹. Συμφωνήθηκε μετά τις αποκαλύψεις πως το Ιράκ είχε παραγάγει και χρησιμοποιήσει χημικά όπλα στον πόλεμό του εναντίον του Ιράν και την συνειδητοποίηση της ευκολίας με την οποία το Ιράκ είχε αποκτήσει τα απαραίτητα στοιχεία για το επιθετικό του πρόγραμμα χημικών όπλων. Το 1990, τα μέλη του Australia Group συμφώνησαν να επεκτείνουν τους ελέγχους τους για να καλύπτουν παράγοντες και τοξίνες βιολογικών όπλων, καθώς και εξοπλισμό διπλής χρήσης που είναι απαραίτητος για την παραγωγή τους. Επί του παρόντος, τα μέλη του Ομίλου Αυστραλίας έχουν θέσει περιορισμούς στις εξαγωγές επτά κατηγοριών εξοπλισμού και συναφών τεχνολογιών και σε καταχωρημένα παθογόνα και τοξίνες για τον άνθρωπο, τα φυτά και τα ζώα¹⁴⁰.

Πολλά Κράτη Μέρη της BWC θεωρούν τις ρυθμίσεις ελέγχου που υιοθετήθηκαν από τον Αυστραλιανό Όμιλο ως συμπληρωματικές της Σύμβασης, επειδή μια εξαγωγή μπορεί να αποκλειστεί εάν υπάρχει ιδιαίτερη ανησυχία για την πιθανή εκτροπή της για όπλα. Υπάρχει όμως και η άποψη πως αυτές οι ρυθμίσεις εισάγουν διακρίσεις, επειδή επηρεάζουν κυρίως τον αναπτυσσόμενο κόσμο και πως οι διαδικασίες ελέγχου θα έπρεπε να καθοριστούν μέσω της Συμβάσεως και να γίνουν νομικά δεσμευτικές¹⁴¹. Ο Αυστραλιανός Όμιλος μπορεί να είναι ένας ατελής μηχανισμός επί του

¹³⁹ The Australia Group : An Introduction. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα *The Australia Group*, <https://australiagroup.net/en/introduction.html>, (Πρόσβαση 1.11.2021). Ο AG αριθμεί 43 μέλη. Η Ελλάδα είναι μέλος από το 1985, ενώ το νεότερο μέλος είναι η Ινδία (είσοδος 2018). Ο AG συνεδριάζει ετησίως.

¹⁴⁰ Australia Group, Volume II: Biological Weapons-Related Common Control Lists. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα *The Australia Group*, https://www.dfat.gov.au/publications/minisite/theaustraliagroupnet/site/en/controllisthandbook_s.html (Πρόσβαση 1.11.2021)

¹⁴¹ J. Goldblat, *The Biological Weapons Convention - An overview (1997)*,ό.π.

παρόντος, αλλά είναι βέβαιο ότι ο έλεγχος των βασικών εξαγωγών είναι σημαντικό στοιχείο στον ιστό της πρόληψης στα βιολογικά όπλα.

Άρθρο XI

Σύμφωνα με το Άρθρο XI¹⁴²: «Παν Συμβαλλόμενον Κράτος δύναται να προτείνει τροποποιήσεις εις την παρούσαν Σύμβασιν. Αι τροποποιήσεις τίθενται εν ισχύ δι' έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος, το οποίον αποδέχεται ταύτας, άμα τη αποδοχή των υπό της πλειοψηφίας των Συμβαλλόμενων Κρατών εν τη Συμβάσει, μετά ταύτα δε δι' έκαστον παραμένον Συμβαλλόμενον Κράτος κατά την ημερομηνίαν της υπ' αυτού αποδοχής».

Το Άρθρο XI προβλέπει πιθανή τροποποίηση της Σύμβασης, αλλά τα συμβαλλόμενα κράτη απεχθάνονται να την αναλάβουν από φόβο μήπως αρχίσει να καταρρέει ολόκληρο το σύνολο των συμφωνιών στις οποίες βασίζεται η Σύμβαση¹⁴³. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αποτυχημένη πρόταση του Ιράν για τροποποίηση της Σύμβασης (με επίκληση του Άρθρου XI), ώστε να προστεθεί η λέξη «χρήση» στον τίτλο και στον κατάλογο των απαγορεύσεων του Άρθρου I. Η πρόταση έγινε για πρώτη φορά στην 4η Διάσκεψη Αναθεώρησης της BWC (1996) και δεν έγινε ευρέως ευπρόσδεκτη, όχι λόγω της ουσίας της, αλλά επειδή θεωρήθηκε επικίνδυνο προηγούμενο μια διαδικασία επίσημης τροποποίησης άρθρων της Συνθήκης¹⁴⁴. Η ιρανική αντιπροσωπεία επανήλθε στην πρότασή της και στην 6η Διάσκεψη Αναθεώρησης της BWC (2006), επιμένοντας πως αντανακλάται στην τροποποίηση του Άρθρου XI, αλλά άλλα Κράτη αντιτάχθηκαν με το επιχείρημα ότι οι προτάσεις τροποποίησης ήταν αποκλειστικά θέμα των Θεματοφυλάκων και μιας ειδικής διάσκεψης ή διάσκεψης τροποποίησης των Κρατών Μερών. Στο τέλος, οι αντιπροσωπείες συμφώνησαν να λάβουν γνώση της ιρανικής πρότασης και να καλέσουν όλα τα συμβαλλόμενα κράτη να «διαβιβάσουν τις απόψεις τους στους Θεματοφύλακες σχετικά με την πρόταση». Ωστόσο,

¹⁴² <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο XI

¹⁴³ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 150

¹⁴⁴ Final Document of the Fourth Review Conference of the BWC. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου των UN <https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1996-documents/>, σελ. 26-27 (πρόσβαση 1.11.2021)

δεδομένου ότι πολλές αντιπροσωπείες απέρριψαν την ιδέα μιας τροποποίησης κατά τη Διάσκεψη Αναθεώρησης ήταν απίθανο να υπάρξει πλειοψηφία¹⁴⁵.

Άρθρο XII

Σύμφωνα με το Άρθρο XII¹⁴⁶: «Διάσκεψις των Συμβαλλομένων Κρατών εν τη Συμβάσει θέλει λάβει χώραν εν Γενεύη της Ελβετίας, πέντε έτη μετά την έναρξιν της ισχύος της Συμβάσεως ή ενωρίτερον εάν ζητηθή τούτο υπό της πλειοψηφίας των εν αυτή Συμβαλλομένων δι' υποβολής συναφούς προτάσεως προς τας παρ' αϊς η κατάθεσις των εγγράφων επικυρώσεως Κυβερνήσεις, ίνα επαναθεωρήση την λειτουργείαν της Συμβάσεως ταύτης προς τον σκοπόν της διασφαλίσεως ότι οι σκοποί του προοιμίου και αι διατάξεις της Συμβάσεως, περιλαμβανομένων των διατάξεων των αφορωσών εις διαπραγματεύσεις επί χημικών όπλων, υλοποιούνται. Η εν λόγω επαναθεώρησις θέλει λάβει υπ' όψιν οιασδήποτε νέας επιστημονικάς και τεχνολογικάς αναπτύξεις σχετιζομένας προς την Σύμβασιν».

Η Σύμβαση ανταποκρινόμενη σε νέες προκλήσεις από την επιστήμη και την τεχνολογία, οι οποίες θα μπορούσαν, εάν δεν κατονομαστούν και δεν αντιμετωπιστούν, να απειλήσουν την αξιοπιστία της ή να αλλάξουν την ισορροπία των κινήτρων ως προς τη συμμόρφωση, μέσω του Άρθρου XII, προέβλεπε τη σύγκληση Διάσκεψης Αναθεώρησης των μερών πέντε χρόνια μετά την έναρξη ισχύος της¹⁴⁷. Οι Διασκέψεις Αναθεώρησης έγιναν το 1980 (1η), 1986 (2η), 1991 (3η), 1996 (4η), 2001-2002 (5η), 2006 (6η), 2011 (7η), 2016 (8η). Η 9η Διάσκεψη Αναθεώρησης λόγω της πανδημίας COVID-19, που παρενέβη σοβαρά στις ατζέντες των συνεδριάσεων, έχει μετατεθεί για τις 8-26 Αυγούστου 2022¹⁴⁸.

Η χρονολογική σειρά ανασκοπήσεων και οι συμφωνημένες τελικές δηλώσεις τους μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε την αυξανόμενη

¹⁴⁵ Final Document of the Sixth Review Conference of the BWC. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου των UN <https://undocs.org/BWC/CONF.VI/6>, σελ 17

¹⁴⁶ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο XII

¹⁴⁷ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 329-355

¹⁴⁸ Ενδιάμεση έκθεση της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής (20 Δεκεμβρίου 2021). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Γραφείου των UN (BWC/CONF.IX/PC/2), <https://meetings.unoda.org/section/bwc-prepcom-2021-documents/> (πρόσβαση 14.12.2021)

ανησυχία μεταξύ των κρατών σχετικά με τις σχετικές επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στις βιοεπιστήμες. Δυστυχώς, το σύστημα αναθεώρησης παραλίγο να καταρρεύσει πλήρως στις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες της 5ης Διάσκεψης Αναθεώρησης 2001–2, αφού οι Ηνωμένες Πολιτείες απέρριψαν το πρωτόκολλο επαλήθευσης που είχε διαπραγματευτεί την προηγούμενη δεκαετία. Ακόμη χειρότερα, τα χρόνια που πέρασαν έγιναν μάρτυρες της δημοσίευσης μιας σειράς πειραμάτων που, αν και πραγματοποιήθηκαν για ειρηνικούς σκοπούς, υποδεικνύουν σημαντικές νέες πιθανότητες για εχθρική κατάχρηση¹⁴⁹. Εντούτοις, ενώ η ίδια η BWC περιλαμβάνει μόνο 15 Άρθρα, έχει σταδιακά συμπληρωθεί από μια σειρά πρόσθετων κατανοήσεων που επιτεύχθηκαν σε επόμενες Διασκέψεις Αναθεώρησης, όπως έχουμε δει.

Άρθρο XIII

Σύμφωνα με το Άρθρο XIII¹⁵⁰: «1. Η παρούσα Σύμβασις είναι απεριορίστου διάρκειας. 2. Έκαστον Συμβαλλόμενον Κράτος εν αυτή εν τη ασκήσει της εθνικής αυτού επικυριαρχίας έχει το δικαίωμα να αποχωρήση εξ αυτής, εάν αποφασίση ότι εξαιρετικά γεγονότα, σχετιζόμενα προς το θέμα της Συμβάσεως, έχουν θέσει εν κινδύνω τα υπέρτατα συμφέροντα της ίδιας αυτού χώρας. Τούτο δίδει ειδοποίησιν της τοιαύτης αποχωρήσεως, τρεις μήνες ενωρίτερον, προς άπαντα τα Συμβαλλόμενα Κράτη εν τη Συμβάσει και προς το Συμβούλιον Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Η εν λόγω ειδοποίησης θέλει περιλαμβάνει έκθεσιν των εξαιρετικών γεγονότων, τα οποία θεωρεί ότι έχουν θέσει εν κινδύνω τα υπέρτατα αυτού συμφέροντα».

Το Άρθρο XIII ορίζει τη διάρκεια της συνθήκης ως **απεριόριστη** και περιγράφει τη διαδικασία αποχώρησης. Μέχρι στιγμής, κανένα Κράτος Μέρος δεν έχει κάνει χρήση του δικαιώματος αποχώρησης από την Συνθήκη¹⁵¹.

Άρθρο XIV

Σύμφωνα με το Άρθρο XIV¹⁵²: «1. Η παρούσα Σύμβασις θα είναι ανοικτή προς υπογραφήν δι' άπαντα τα Κράτη. Κράτος τι το οποίον δεν

¹⁴⁹ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 95

¹⁵⁰ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο XIII

¹⁵¹ <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4>, ό.π., σελ, 20

¹⁵² <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο XIV

υπογράφει ταύτην προ της ενάρξεως της ισχύος της συμφώνως τη παραγράφω 3 του παρόντος Άρθρου, δύναται να προσχωρήση εις ταύτην κατά πάντα χρόνον. 2. Η Σύμβασις αυτή υπόκειται εις επικύρωσιν υπό των υπογραφότων Κρατών. Έγγραφα επικυρώσεως και προσχωρήσεως θα κατατίθενται παρά ταις Κυβερνήσεσι της Ενώσεως Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, του Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, αίτινες δια του παρόντος υπεδείχθησαν ως αι Θεματοφύλακες Κυβερνήσεις. 3. Η Σύμβασις άρχεται ισχύουσα άμα τη καταθέσει των εγγράφων επικυρώσεως εικοσι δύο Κυβερνήσεων, περιλαμβανομένων των Κυβερνήσεων των υποδειχθεισών ως Θεματοφυλάκων της Συμβάσεως. 4. Δια Κράτη των οποίων τα έγγραφα της επικυρώσεως ή προσχωρήσεως κατατίθενται εν συνεχεία της ενάρξεως της ισχύος της Συμβάσεως, αυτή άρχεται ισχύουσα κατά την ημερομηνίαν της καταθέσεως των εγγράφων επικυρώσεως ή προσχωρήσεως. 5. Αι Θεματοφύλακες Κυβερνήσεις θα πληροφορούν ταχέως πάντα τα υπογράφοντα και προσχωρούντα Κράτη περί της ημερομηνίας εκάστης υπογραφής, της ημερομηνίας της καταθέσεως εκάστου εγγράφου επικυρώσεως ή προσχωρήσεως και της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος της Συμβάσεως, ωσαύτως δε περί της λήψεως ετέρων ειδοποιήσεων. 6. Η Σύμβασις αυτή θέλει καταχωρηθή υπό των Θεματοφυλάκων Κυβερνήσεων συμφώνως τω Άρθρω 102 του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών».

Από το 2017 μέχρι και σήμερα, έχουν επικυρώσει την Σύμβαση πέντε νέα κράτη¹⁵³, γεγονός που αποδεικνύει την ενεργητική της παρουσία. Στη τελευταία Διάσκεψη Αναθεώρησης αναγνωρίζεται πως τα Κράτη Μέρη έχουν την πρωταρχική ευθύνη για την προώθηση της καθολικότητας της Σύμβασης και υπογραμμίζεται ότι: «οι στόχοι της Σύμβασης δεν θα πραγματοποιηθούν πλήρως όσο παραμένει έστω και ένα κράτος μη συμβαλλόμενο μέρος που θα μπορούσε να κατέχει ή να αποκτήσει βιολογικά όπλα»¹⁵⁴.

¹⁵³ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π. Status of the treatyΠρόκειται για το Ανεξάρτητο Κράτος των Σαμόα το 2017, την Παλαιστίνη, το Νιούε και την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία το 2018 και την Ηνωμένη Δημοκρατία της Τανζανίας το 2019.

¹⁵⁴ <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4>, ό.π. σελ.20

Άρθρο XV

Σύμφωνα με το Άρθρο XV¹⁵⁵: «Η παρούσα Σύμβασις, της οποίας το Αγγλικόν, Κινεζικόν, Γαλλικόν, Ισπανικόν και Ρωσικόν κείμενον είναι εξ ίσου αυθεντικόν, θέλει κατατεθή εις τα Αρχεία των Θεματοφυλάκων Κυβερνήσεων. Δεόντως πιστοποιημένα αντίγραφα της Συμβάσεως θα διαβιβάζωνται υπ' αυτών προς τας Κυβερνήσεις των υπογραφόντων και προσχωρούντων Κρατών. Εις μαρτυρίαν της οποίας οι κάτωθι υπογεγραμμένοι, δεόντως εξουσιοδοτημένοι, υπέγραψαν την Σύμβασιν ταύτην. Εγένετο εις τριπλούν εν Ουασιγκτόνι, Λονδίνω και Μόσχα σήμερον τη δεκάτη ημέρα του Απριλίου του χιλιοστού εννεακοσιοστού εβδομηκοστού δευτέρου έτους».

Στο Άρθρο XV καθορίζονται οι επίσημες γλώσσες της Σύμβασης: αγγλικά, γαλλικά, κινεζικά, ισπανικά και ρωσικά. Σε αυτές προστέθηκαν στην 6η Διάσκεψη Αναθεώρησης και τα αραβικά¹⁵⁶ (έξι επίσημες γλώσσες του ΟΗΕ).

4.3.3 Αδυναμίες στη Συνθήκη για τα βιολογικά όπλα

Από την έναρξη ισχύος της το 1975, η BWC αποτελεί τον κύριο νομικό περιορισμό στην κατοχή. Ωστόσο, αρκετές ελλείψεις εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης, όπως αναφέρθηκε και στην κατ' Άρθρο εξέτασή της. Παρακάτω είναι ένας απολογισμός μερικών από αυτούς.

Έλλειψη αποτελεσματικής επαλήθευσης και συμμόρφωσης. Η BWC, σε αντίθεση με τη Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων και τη Σύμβαση για τα χημικά όπλα, δεν διαθέτει επίσημο διεθνή οργανισμό για να επαληθεύσει εάν τα συμβαλλόμενα κράτη συμμορφώνονται με τη συνθήκη και δεν περιλαμβάνει διατάξεις που να προσδιορίζουν τις συνέπειες της μη τήρησης των υποχρεώσεων της συνθήκης. Το ζήτημα αυτό αποτελεί αντικείμενο διαμάχης από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης και οι προσπάθειες για τη θέσπιση νομικά δεσμευτικών μέτρων επαλήθευσης και ειδικών κυρώσεων για παραβίαση των διατάξεων της BWC απέτυχαν. Ουσιαστικά, η

¹⁵⁵ <https://treaties.unoda.org/t/bwc>, ό.π., Άρθρο XV

¹⁵⁶ Final Document of the Sixth Review Conference of the BWC. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <http://undocs.org/en/BWC/CONF.VI/6>, σελ.22

Σύμβαση υποβιβάζεται σε μια διεθνής νομική συμφωνία χωρίς «δόντια» για τους παραβάτες¹⁵⁷.

Στη 2η Διάσκεψη Αναθεώρησης (1986) τα Κράτη Μέλη προσπάθησαν να ενισχύσουν τη Σύμβαση μέσω πολιτικά δεσμευτικών δηλώσεων δραστηριοτήτων σχετικά με τα βιολογικά όπλα, που συχνά αναφέρονται ως μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης (confidence-building measures - CBMs) και τα οποία αυξήθηκαν με πρόσθετες υποχρεώσεις δήλωσης στην 3η Διάσκεψη Αναθεώρησης (1991). Η συμμόρφωση των κρατών όμως ακόμη και με αυτές τις ελάχιστες υποχρεώσεις αποδείχθηκε απογοητευτική. Στην 3η Διάσκεψη Αναθεώρησης (1991) ιδρύθηκε μια Επιτροπή Κυβερνητικών Εμπειρογνομώνων, γνωστή ως VEREX, για να εντοπίσει και να εξετάσει πιθανά μέτρα επαλήθευσης από επιστημονική και τεχνική άποψη. Σε μια Ειδική Διάσκεψη του 1994 για να συζητηθούν τα ευρήματα του VEREX, τα Κράτη Μέρη έδωσαν εντολή σε μια Ad Hoc Ομάδα (Ad Hoc Group - AHG) να συντάξει προτάσεις για ένα νομικά δεσμευτικό πρωτόκολλο για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και τη βελτίωση της εφαρμογής της Σύμβασης¹⁵⁸. Η AHG υπέβαλε προτάσεις για επαλήθευση της συμμόρφωσης με τη Συνθήκη όσον αφορά στα προγράμματα βιοάμυνας, τις εγκαταστάσεις παραγωγής εμβολίων και τις επιστημονικές εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων των εργαστηρίων υψηλού επιπέδου ασφαλείας, μέσω επισκέψεων και επιθεωρήσεων υπό την αιγίδα της Συνθήκης. Το σχέδιο αυτό (Πρωτόκολλο Επαλήθευσης), παρόλο που γενικά συγκέντρωσε μεγάλη υποστήριξη, παρεμποδίστηκε από τις ΗΠΑ το 2001, όταν και απέσυραν την υποστήριξή τους από τις προσπάθειες της Ad Hoc Ομάδας, προσπάθησαν να τερματίσουν την εντολή της και εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους για την αποτελεσματικότητα οποιουδήποτε δεσμευτικού καθεστώτος επαλήθευσης¹⁵⁹. Η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ πρόσφερε μια σειρά από εναλλακτικά μέτρα, όπως ισχυρότερη εθνική ποινική νομοθεσία, καλύτερος έλεγχος των παθογόνων μικροοργανισμών, βελτιωμένη ικανότητα

¹⁵⁷ B Rappert C McLeish, *A web of prevention biological weapons, life sciences and the governance of research*, Earthscan 2007,σελ. 16-17

¹⁵⁸ Summary Report, Ad Hoc Group of Governmental Experts to Identify and Examine Potential Verification Measures from a Scientific and Technical Standpoint, BWC/CONF.III/VEREX/8. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://meetings.unoda.org/section/bwc-ahg-verex-1993-2-documents/>, σελ.1-9

¹⁵⁹ S. J. S. Flora, V. Pachauri, *Handbook on biological warfare preparedness*, Academic Press, 2020, σελ. 209-214

του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ να διερευνά εικαζόμενη χρήση βιολογικών όπλων ή ύποπτες εστίες ασθενειών, αυστηρότερα πρότυπα βιοασφάλειας και καλύτερη επιτήρηση ασθενειών. Δεν υπήρξε καμία πρόταση για την αντιμετώπιση ύποπτων κρατικών προγραμμάτων ανάπτυξης και παραγωγής βιολογικών όπλων. Η 5η διάσκεψη αναθεώρησης ξεκίνησε μόλις λίγους μήνες μετά την απόρριψη των καρπών των διαπραγματεύσεων της AHG από τις ΗΠΑ. Η διάσκεψη απέτρεψε το καταστροφικό αποτέλεσμα της μη τελικής συμφωνίας μόνο κάνοντας το εξαιρετικά ασυνήθιστο βήμα της αναστολής των διαβουλεύσεων για ένα χρόνο. Η αναστολή ζητήθηκε όταν οι ΗΠΑ επέμειναν στον τερματισμό της εντολής της AHG ενόψει της σφοδρής αντίθεσης. Όταν η Διάσκεψη Αναθεώρησης συνεχίστηκε τον Νοέμβριο του 2002, οι συζητήσεις επαλήθευσης παραμερίστηκαν και οι προσπάθειες εφαρμογής παρέμειναν περιορισμένες σε διοικητικούς μηχανισμούς, όπως η διασυνεδριακή διαδικασία (2002), όπου τα Κράτη Μέρη συναντώνται ετησίως για να συζητήσουν και να προωθήσουν την κοινή κατανόηση σε ορισμένα συγκεκριμένα θέματα. Η ατζέντα της διασυνεδριακής διαδικασίας επεκτάθηκε σταδιακά για να συμπεριλάβει, μεταξύ άλλων, εθνικούς μηχανισμούς εφαρμογής και εποπτείας (που εισήχθησαν το 2003), ειρηνική συνεργασία βάσει του Άρθρου Χ (που εισήχθη το 2009), βοήθεια σε περίπτωση χρήσης βιολογικών όπλων (που εισήχθη το 2010) και ενισχυμένη συμμετοχή σε CBM (που εισήχθη το 2012). Στην 6η Διάσκεψη Αναθεώρησης το 2006, τα Κράτη Μέρη ίδρυσαν επίσης μια Μονάδα Υποστήριξης Εφαρμογής (Implementation Support Unit - ISU) τριών ατόμων, επιφορτισμένης με την παροχή διοικητικής υποστήριξης και υποστήριξης εφαρμογής, διευκολύνοντας την επικοινωνία μεταξύ των Κρατών Μερών και βοηθώντας τη διαδικασία CBM. Ενώ η εντολή της ISU επεκτάθηκε στην 7η Διάσκεψη Αναθεώρησης το 2011, η λειτουργία της παραμένει περιορισμένη στη διοικητική υποστήριξη, με αποτέλεσμα να μην διορθώνεται πραγματικά το θεσμικό έλλειμμα επαλήθευσης. Μέχρι στιγμής δεν έχουν γίνει προσπάθειες για επανέναρξη τέτοιων διαπραγματεύσεων¹⁶⁰.

Η BWC, ωστόσο, απαιτεί από κάθε κράτος μέρος να εφαρμόζει την εθνική νομοθεσία για να διασφαλίζει τη συμμόρφωση (Άρθρο IV). Ενώ τέτοια

¹⁶⁰ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

εθνικά καταστατικά είναι απαραίτητα για την εφαρμογή διεθνών συμβάσεων στο εσωτερικό δίκαιο και είναι χρήσιμα για την αποτροπή της απαγορευμένης συμπεριφοράς, παρουσιάζουν προβλήματα εναρμόνισης των διατάξεών τους με το εσωτερικό δίκαιο σχετικά με τον ορισμό των εγκλημάτων, τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, την επίλυση διαφορών και τη δικαστική συνδρομή μεταξύ άλλων θεμάτων¹⁶¹. Ωστόσο, ενώ ένα κράτος μπορεί να δηλώσει ότι έχει σταματήσει την παραγωγή και συνεχίζει για την πλήρη καταστροφή των αποθεμάτων βιολογικών όπλων, δεν υπάρχει νομική εντολή να ανοίξει τις εγκαταστάσεις για επαλήθευση, και εάν το κάνει, θα είναι καθαρά εθελοντικά.¹⁶² Η Γαλλία, το κράτος θεματοφύλακας για το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925, με πείρα του δικού της επιθετικού προγράμματος, θέσπισε μέτρα σε εθνικό επίπεδο αλλά για μεγάλο χρονικό διάστημα αρνιόταν να ενταχθεί στη BWC λόγω έλλειψης αποτελεσματικής επαλήθευσης¹⁶³.

Δυστυχώς, μη συμμόρφωση με τη BWC έχει καταγραφεί από τα Συμβαλλόμενα Κράτη μέλη ακόμη και μετά την υπογραφή της Σύμβασης. Γεγονότα όπως η «υπόθεση Sverdlovsk», όπου υπήρχαν υποψίες ότι τα σπόρια άνθρακα διέρρευσαν κατά λάθος από τη σοβιετική μυστική στρατιωτική ερευνητική εγκατάσταση Compound 19 στο νότιο άκρο της πόλης Sverdlovsk (τώρα Yekaterinburg) στις 2 Απριλίου 1979, και η υπόθεση «Yellow Rain» του 1981, όπου η Σοβιετική Ένωση κατηγορήθηκε ότι συμμετείχε στην παραγωγή, μεταφορά και χρήση μυκοτοξινών τριχοθεκενίου στο Λάος, την Καμπούτσια και το Αφγανιστάν, σήμανε συναγερμό για τις δραστηριότητες της και ως εκ τούτου, τη μη συμμόρφωση της Σοβιετικής Ένωσης¹⁶⁴. Το Ιράκ απέκλεισε τη συνεργασία με το ειδικό όργανο του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, UNSCOM, και αργότερα, την Επιτροπή Παρακολούθησης, Επαλήθευσης και Επιθεώρησης του ΟΗΕ (UNMOVIC) κατά τις διαδικασίες επιθεώρησής του το 1998 και το 2002, αντίστοιχα. Το 2006, οι ΗΠΑ παρουσίασαν ισχυρισμούς αναφέροντας το Ιράν, τη Βόρεια Κορέα και τη Συρία για πιθανή μη

¹⁶¹ B Rappert C McLeish, *A web of prevention biological weapons, life sciences and the governance of research*, ό.π. σελ 16-17

¹⁶² S. J. S. Flora, V. Pachauri, *Handbook on biological warfare preparedness*, ό.π.

¹⁶³ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 150

¹⁶⁴ Elisa Harris, *Sverdlovsk and Yellow Rain: Two Cases of Soviet Noncompliance?* International Security Vol. 11, No. 4 (Spring, 1987), pp. 41-95 (55 pages) (<https://ur.booksc.eu/book/27562810/2fa4e3>)

συμμόρφωση¹⁶⁵. Για παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου που σχετίζονται με τον βιολογικό πόλεμο κατηγορείται και η Αμερική, κυρίως μέσα από δραστηριότητες της CIA¹⁶⁶.

Ανεπίτευκτη οικουμενικότητα Ακόμη και σήμερα, παρόλο που η Σύμβαση είναι «ζωντανή» και επικυρώνεται από νέα Κράτη και πανθομολογείται η αυξανόμενη ανάγκη αντιμετώπισης της απειλής των βιολογικών όπλων, δεν έχει επιτευχθεί η καθολικότητάς της. Μέχρι σήμερα, όπως αναφέρθηκε, έχουν δεσμευτεί ως μέλη 183 Κράτη, 4 υπογράφοντα και 10 Κράτη που δεν έχουν υπογράψει ούτε επικυρώσει τη Συνθήκη, ανάμεσά τους η Αίγυπτος και το Ισραήλ. Τα 14 μη συμβαλλόμενα Κράτη όμως, από την στιγμή που μπορούν να κατέχουν ή να αποκτήσουν βιολογικά όπλα, είτε μόνα τους, είτε χρησιμοποιούμενα από άλλα Κράτη με κακή πρόθεση, αποτελούν απειλή για την Σύμβαση, οι στόχοι της οποίας δεν μπορούν να υλοποιηθούν πλήρως.

Προκλήσεις βιοεπιστημών και βιοτεχνολογίας. Η επανάσταση στις βιοεπιστήμες και τη βιοτεχνολογία αποτελεί σοβαρή πρόκληση για την BWC. Ο ρυθμός της προόδου στις βιοεπιστήμες και τη βιοτεχνολογία συνεχίζει να επιταχύνεται, δημιουργώντας δυνατότητες που ήταν αδιανόητες μόλις πριν από λίγα χρόνια. Ταυτόχρονα, ένας αυξανόμενος αριθμός χωρών έχουν πρόσβαση στη βιοτεχνολογία και θέλουν να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες σε αυτούς τους τομείς. Ωστόσο, με αυτές τις εξελίξεις έρχεται και ο κίνδυνος της κακής χρήσης βιολογικών παραγόντων, υλικών, τεχνολογίας και γνώσης για εχθρικούς σκοπούς. Μάλιστα αλλάζει την εστίαση του προβλήματος του πολλαπλασιασμού από τον βιολογικό παράγοντα πολέμου ως αντικείμενο κακοήθους χειραγώγησης στον φυσιολογικό στόχο στο ανθρώπινο σώμα ως αντικείμενο επίθεσης. Η BWC στην τρέχουσα μορφή της δεν είναι καλά εξοπλισμένη για να αποτρέψει την κακή χρήση των επιστημονικών και τεχνολογικών προόδων σε όλο το φάσμα της επανάστασης στις βιοεπιστήμες, παρόλο που οι γενετικά τροποποιημένοι μικροοργανισμοί καλύπτονται από τις διατάξεις του Άρθρου I.

¹⁶⁵ JR Ryan, *Biosecurity and Bioterrorism_Containing and Preventing Biological Threats*, ό.π. σελ. 13

¹⁶⁶ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ 59-66, 127-154

Προβλήματα από την επιτρεπόμενη χρήση βιολογικών παραγόντων. Η απαραίτητη επιτρεπόμενη χρήση της Σύμβασης για δραστηριότητες που είναι προφυλακτικές, προστατευτικές ή για ειρηνικούς σκοπούς, δημιουργεί τη βάση για την ανάπτυξη βιολογικών όπλων, αφού είναι οι διαδικασίες παραγωγής και αποθήκευσης είναι πανομοιότυπες. Αυτό επέτρεψε σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Νότιας Αφρικής και του Ιράκ, να κρύψουν τα προγράμματα βιολογικών όπλων τους σε φαινομενικά νόμιμες εγκαταστάσεις – δηλαδή εγκαταστάσεις που θα μπορούσαν να έχουν διπλή χρήση. Στην πραγματικότητα, η BWC απαγορεύει μια δεδομένη δραστηριότητα εάν η πρόθεση είναι η ανάπτυξη βιολογικών όπλων, αλλά επιτρέπει την πραγματοποίηση της ίδιας δραστηριότητας εάν η πρόθεση είναι για ειρηνικούς σκοπούς. Έτσι, επιτρέπεται, για παράδειγμα, η παραγωγή και αποθήκευση μεγάλων ποσοτήτων αλλαντοτοξίνης που προορίζονται για καλλυντικές χρήσεις ως botox, δηλαδή, μεγάλες ποσότητες δυνητικών παραγόντων βιολογικής απειλής μπορούν να παράγονται για ειρηνικούς σκοπούς¹⁶⁷. Η έρευνα επίσης, που περιλαμβάνει παράγοντες βιολογικών όπλων ή αμυντικά μέτρα κατά των βιολογικών όπλων, μπορεί επίσης να περιλαμβάνουν παραγωγή ζωντανών παραγόντων και τη δοκιμή τους σε θαλάμους αεροζόλ, για παράδειγμα, προκειμένου να εξακριβωθεί η χρησιμότητα μιας αναπνευστικής μάσκας. Ως εκ τούτου, το ερώτημα είναι: Μπορεί να δημιουργηθεί ένα σύστημα παρακολούθησης που να περιλαμβάνει δηλώσεις και μια διαδικασία επικύρωσης αυτών των δηλώσεων που να μπορεί να δημιουργήσει επαρκή διαφάνεια για τον εντοπισμό στρατιωτικά σημαντικών, κρατικού επιπέδου, επιθετικά προγράμματα χωρίς να εκτίθενται κρίσιμες πληροφορίες εθνικής ασφάλειας και εμπορικής ιδιοκτησίας σε κατασκοπεία;¹⁶⁸

Η απειλή ότι μη κρατικοί φορείς ενδέχεται να αποκτήσουν βιολογικά όπλα - Βιοτρομοκρατία. Το ζήτημα αυτό αφορά στη συμμόρφωση των μη κρατικών παραγόντων με το ισχύον νομικό καθεστώς. Οι διεθνείς προσπάθειες για την αποτροπή της διάδοσης βιολογικών όπλων σε μη

¹⁶⁷ B Rappert C McLeish, *A web of prevention biological weapons, life sciences and the governance of research*, ό.π. σελ. 16-17

¹⁶⁸ M Wheelis, L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945* ό.π. σελ. 329-355

κρατικούς φορείς βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη βελτίωση της εθνικής εφαρμογής της BWC σύμφωνα με το Άρθρο IV. Έτσι, είναι σημαντικό η Σύμβαση να καταστεί εκτελεστή σε εθνικό επίπεδο μέσω της έγκρισης σχετικής εθνικής νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένης της ποινικής νομοθεσίας. Η ISU της BWC θα πρέπει να συνεργαστεί στενά με την Επιτροπή του Ψηφίσματος 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (θα αναλυθεί παρακάτω) για την ενίσχυση των μέτρων για την αποτροπή μη κρατικών παραγόντων από την απόκτηση ή τη χρήση βιολογικών παραγόντων για άλλους εκτός από ειρηνικούς σκοπούς¹⁶⁹.

4.4. Τα πρωτόκολλα και η Διεθνή Συνθήκη για τα βιολογικά όπλα και η βιολογική τρομοκρατία

Τα ΟΜΚ παραδοσιακά ρυθμίζονται από συνθήκες για τη μη διάδοση ή την απαγόρευση των σχετικών όπλων, που έχουν θέσει κανόνες που πρέπει να τηρούνται, ιδανικά, από όλα τα κράτη της διεθνούς κοινότητας. Ωστόσο, αυτές οι συνθήκες δεν αποσκοπούν αρχικά στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Ασχολούνται πρωτίστως με τη διάδοση των ΟΜΚ με την παραδοσιακή έννοια. Ως εκ τούτου, καθιέρωσαν κανόνες που πρέπει να εφαρμόζονται στα κράτη, όχι σε άτομα όπως οι τρομοκράτες, επειδή θεωρήθηκε ότι κατά τη στιγμή της σύνταξης τους μόνο τα κράτη είχαν την πρόθεση και τις δυνατότητες να αναπτύξουν όπλα μαζικής καταστροφής. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι αυτές οι συνθήκες δεν έχουν ως αποτέλεσμα τη ρύθμιση της συμπεριφοράς των ατόμων. Οι διατάξεις που ενδέχεται να έχουν τέτοιο αποτέλεσμα περιλαμβάνουν εκείνες που αφορούν την εθνική εφαρμογή της συνθήκης, τον έλεγχο των εξαγωγών και την επαλήθευση. Οι εθνικές διατάξεις εφαρμογής των συνθηκών αυτών συνήθως προβλέπουν ότι τα Κράτη Μέρη είναι υποχρεωμένα να απαγορεύουν ό,τι τους απαγορεύεται και έναντι των υπηκόων τους και άλλων ατόμων υπό τη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους. Αναμένεται ότι τέτοιες διατάξεις, εάν εφαρμοστούν επαρκώς, θα μπορούσαν να έχουν άμεσο αποτέλεσμα στη ρύθμιση της συμπεριφοράς των τρομοκρατών, δεδομένου ότι πρόκειται ουσιαστικά για ιδιώτες, όσο διεθνώς οργανωμένοι κι αν είναι. Ο έλεγχος των εξαγωγών αποτελείται από ένα σύνολο μέτρων που

¹⁶⁹ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

αποσκοπούν στον έλεγχο του εμπορίου που διεξάγεται μεταξύ ιδιωτικών επιχειρήσεων από την πλευρά των εξαγωγών. Μπορεί να συμβάλει στην πρόληψη της ανάπτυξης ή κατασκευής ΟΜΚ από τρομοκράτες, εάν προσπαθούν να αποκτήσουν το αρχικό υλικό ή εξαρτήματα από το εξωτερικό. Η Σύμβαση για τα Βιολογικά Όπλα του 1972 είναι η πρώτη συνθήκη ΟΜΚ που περιέχει εθνική ρήτρα εφαρμογής¹⁷⁰.

4.5. Το Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων και η βιολογική τρομοκρατία

Οι κανόνες του διεθνούς δικαίου που ονομάζονται Δίκαιο Ενόπλων Συγκρούσεων - ΔΕΣ (Law of Armed Conflict) ή Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (ΔΑΔ), συμβατικοί και εθιμικοί, επιλύουν ζητήματα ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος που προέρχονται ευθέως από τις ένοπλες συγκρούσεις και είναι μια προσπάθεια περιορισμού των δεινών, που προκαλούνται στον άνθρωπο, από κάθε μορφή πολεμικής επιχείρησης. Οι συμβατικοί κανόνες περιέχονται σε διάφορες διεθνείς συμβάσεις, ενώ οι εθιμικοί κανόνες προέρχονται από τα κράτη που τους έχουν αποδεχθεί και εφαρμόζουν κατά την πρακτική τους, από τη νομολογία διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων σε διάφορες διεθνείς υποθέσεις μετά από την λήξη πολεμικών γεγονότων και από τις αποφάσεις της Γενικής Συνελεύσεως του ΟΗΕ. Οι τελευταίες δεν αποτελούν πηγή του διεθνούς δικαίου αλλά αποτελούν τη βάση της εξελίξεώς του και στην περίπτωση που τύχουν και πρακτικής εφαρμογής τους από τα κράτη, τότε ενδέχεται να συμβάλλουν στη διαμόρφωση εθιμικού κανόνα¹⁷¹. Το ΔΕΣ προέρχεται από το λεγόμενο Δίκαιο της Γενεύης, που αφορά στην προστασία των ατόμων που δεν συμμετέχουν ενεργά στις εχθροπραξίες και το Δίκαιο της Χάγης, που περιορίζει τα μέσα βλάβης των αντιμαχόμενων πλευρών¹⁷².

¹⁷⁰ Masahiko Asada, WMD Terrorism and Security Council Resolution 1540: Conditions for Legitimacy in International Legislation, IILJ Working Paper 2007/9 (Global Administrative Law Series). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου και Δικαιοσύνης (IILJ) <https://www.iilj.org/publications/wmd-terrorism-and-security-council-resolution-1540-conditions-for-legitimacy-in-international-legislation/> σελ.4-8 (πρόσβαση 10.11.2021)

¹⁷¹ Χατζηκωνσταντίνου Κ., *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις: Σιδέρης Ι., 1999, σελ. 25-26

¹⁷² Οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949, κυρώθηκαν από την Ελλάδα με το Ν. 3481 «Περί κυρώσεως των Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949», στις 30.12.1955/5.1.1956, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 3/1956. Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο I κυρώθηκε με το Ν. 1786/1988, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 125/1988 και το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο II κυρώθηκε με το Ν. 2105/1992, που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 196/1992.

Ενώ το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925 και η BWC του 1972 σχεδιάστηκαν ειδικά για τη χρήση βιολογικών όπλων, οι γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου των Ενόπλων Συγκρούσεων έμμεσα επιβάλλουν επίσης περιορισμούς σε αυτά, απαγορεύονται δηλαδή «εκ της φύσεώς τους». Το Διεθνές Δίκαιο απαγορεύει τη χρήση, αποθήκευση, παραγωγή και διακίνηση όπλων, βλημάτων και υλικού που: α) Προκαλούν «περιττά τραύματα» ή «μη αναγκαίο βάσανο» και β) Ενεργούν αδιακρίτως. Τα βιολογικά όπλα ενεργούν αδιακρίτως, μπορούν να καλύπτουν μια μεγάλη περιοχή ή ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ανεξέλεγκτα και έχουν δηλητηριώδεις επιπτώσεις στους ανθρώπους, τα ζώα και το περιβάλλον, είτε ως μέθοδος επίθεσης είτε ως επακόλουθη συνέπεια της χρήσης τους.

Κατά συνέπεια, η χρήση τους παραβιάζει ορισμένες γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου των ένοπλων συγκρούσεων:

Η χρήση βιολογικών όπλων δεν συνάδει με την Αρχή της Διάκρισης (Principle of Distinction). Η Αρχή της Διάκρισης υπήρξε πυλώνας οποιασδήποτε σημαντικής εκδοχής του δόγματος του δίκαιου πολέμου, καθώς είναι μία από τις δύο αρχές του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Σύμφωνα με την αρχή αυτή η διάκριση μεταξύ αμάχων και μαχητών καθορίζεται από τους παρακάτω κανόνες:

1. Τα εμπόλεμα μέρη πρέπει ανά πάσα στιγμή να διαχωρίζουν σαφώς τον άμαχο πληθυσμό από τις μάχιμες δυνάμεις, να μην καθιστούν τους αμάχους αντικείμενο επίθεσης.
2. Απαγορεύονται οι πράξεις ή η απειλή βίας που έχουν ως πρωταρχικό σκοπό τη διάδοση του τρόμου στον άμαχο πληθυσμό.
3. Όλα τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων ενός συμβαλλόμενου μέρους στη σύγκρουση είναι μαχητές, εκτός από το ιατρικό και θρησκευτικό προσωπικό.
4. Οι ένοπλες δυνάμεις ενός μέρους στη σύρραξη αποτελούνται από όλες τις οργανωμένες ένοπλες δυνάμεις, τις ομάδες και τις μονάδες οι οποίες είναι υπό υπεύθυνη διοίκηση που λογοδοτεί σε αυτό το μέρος για την συμπεριφορά των υφισταμένων της.
5. Άμαχοι είναι τα άτομα που δεν είναι μέλη των ενόπλων δυνάμεων. Ο άμαχος πληθυσμός περιλαμβάνει όλα τα άτομα που είναι πολίτες.

6. Οι άμαχοι προστατεύονται από επίθεση, εκτός εάν, και για όσο διάστημα, συμμετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες. Επίσης η Αρχή της Διάκρισης περιλαμβάνει και τη διάκριση μεταξύ αστικών και στρατιωτικών στόχων¹⁷³. Οι επιθέσεις μπορούν να στρέφονται μόνο κατά στρατιωτικών στόχων και όχι κατά αστικών στόχων. Είναι φανερό πως μια βιολογική επίθεση δεν μπορεί να διαχωρίσει τα αποτελέσματά της στις μάχιμες δυνάμεις και όχι στους μάχιμους, ούτε μπορεί να προσβάλλει μόνο στρατιωτικούς και όχι αστικούς στόχους λόγω της ιδιαιτερότητάς της. Είναι αδύνατο να περιοριστεί η εξάπλωση ενός βιολογικού όπλου σε μια συγκεκριμένη και μόνο περιοχή και μια πιθανή ασθένεια να διαδοθεί μόνο σε συγκεκριμένα πρόσωπα.

Η χρήση βιολογικών όπλων δεν συνάδει ούτε με την Αρχή της Αναλογικότητας (Principle of Proportionality). Η Αρχή της Αναλογικότητας απαγορεύει επίθεση εναντίον στρατιωτικών στόχων που «αναμένεται ότι θα προκαλέσει τυχαίες/ παράπλευρες απώλειες ζωνών ή τραυματισμό αμάχων, καταστροφή αστικών αγαθών ή συνδυασμό των ανωτέρω, και η οποία είναι υπέρμετρη σε σχέση με το αναμενόμενο συγκεκριμένο και άμεσο στρατιωτικό πλεονέκτημα»¹⁷⁴. Με άλλα λόγια, η αρχή αυτή επιδιώκει να περιορίσει τις ζημιές που προκαλούνται από στρατιωτικές επιχειρήσεις απαιτώντας τα αποτελέσματα των μέσων και των μεθόδων πολέμου που χρησιμοποιούνται να μην είναι δυσανάλογα προς το επιδιωκόμενο στρατιωτικό πλεονέκτημα. Η Αναλογικότητα συνδέεται στενά με άλλες βασικές αρχές του δικαίου του πολέμου, όπως η Αρχή της Επιτακτικής Στρατιωτικής Ανάγκης (Principle of Military Necessity) και οι προαναφερθείσες διακρίσεις μεταξύ μαχητών και μη. Η εξασφάλιση της Αναλογικότητας στην περίπτωση των βιολογικών επιθέσεων είναι κάτι που σαφέστατα δεν μπορεί να συμβεί¹⁷⁵.

¹⁷³ JM Henckaerts and L Doswald-Beck (eds) *Customary International Humanitarian Law vol 1 Rules* (CUP Cambridge 2005) σελ. 3-34

(<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/publication/pcustom.htm>)

¹⁷⁴ Rule 14. Proportionality in Attack. Αρχείο αναρτημένο στην διαδικτυακή έκδοση της μελέτης της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού σχετικά με το εθιμικό διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο (IHL)

https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docindex/v1_rul_rule14 (πρόσβαση 1.11.2021)

¹⁷⁵ Γάγγας, Δ., *Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2008 σελ.65-77

Επιπλέον, η χρήση βιολογικών όπλων παραβιάζει και την Αρχή της Ουδετερότητας (Principle of Neutrality), που απαιτεί, μεταξύ άλλων, τα αποτελέσματα των όπλων να περιοριστούν στα εδάφη των εμπόλεμων κρατών. Μέσω αυτής της αρχής ενισχύεται η απαγόρευση χρήσης λοιμωδών βιολογικών όπλων που μπορούν να μεταδώσουν παντού ασθένειες, χωρίς σεβασμό στα σύνορα των ουδέτερων χωρών¹⁷⁶.

Η χρήση βιολογικών όπλων δεν συνάδει ούτε με την Αρχή του Ανθρωπισμού (Principle of Humanity ή Unnecessary Suffering), βασικό περιεχόμενο της οποίας είναι η αντίληψη ότι οι εμπόλεμες δυνάμεις θα πρέπει να αποφεύγουν τη χρήση μεθόδων ή μέσων εχθροπραξιών που προκαλούν στον άνθρωπο «μη αναγκαίο σωματικό πόνο». Επομένως, απαγορεύεται η πρόκληση οδύνης, τραυμάτων ή καταστροφής που δεν είναι αναγκαία για την επίτευξη νόμιμου στρατιωτικού σκοπού¹⁷⁷. Τα βιολογικά όπλα εκτός του ότι προκαλούν περιττά τραύματα στον ανθρώπινο οργανισμό και μη αναγκαίο σωματικό πόνο, μετατρέπουν τους ίδιους τους πληγέντες σε όπλα, αφού είναι εν δυνάμει φορείς ασθένειας σε περίπτωση μεταδοτικού νοσήματος. Συνεπεία των παραπάνω , απαγορεύεται η χρήση βιολογικών όπλων. Η κρατική πρακτική καθιερώνει αυτόν τον κανόνα ως απόλυτο κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου που εφαρμόζεται τόσο σε διεθνείς όσο και σε μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις. Υπάρχει άφθονη κρατική πρακτική (συμπεριλαμβανομένης της μορφής επίσημων δηλώσεων, εσωτερικής νομοθεσίας και στρατιωτικών εγχειριδίων) που επιβεβαιώνει την άποψη των κρατών ότι τα βιολογικά όπλα πρέπει να εξαλειφθούν και επομένως δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται με κανέναν τρόπο και σε καμία περίπτωση, ακόμη και σε μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, ό.π.

¹⁷⁷ JM Henckaerts and L Doswald-Beck (eds) *Customary International Humanitarian Law vol 1 Rules* ό.π. , σελ. 237-244

¹⁷⁸ JM Henckaerts and L Doswald-Beck (eds) *Customary International Humanitarian Law vol 1 Rules* ό.π. , σελ. 256-258

5° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Διεθνείς Συνθήκες για την Τρομοκρατία και η απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών

5.1 Διεθνείς Συνθήκες για την Τρομοκρατία

Εκτός από τα πρωτόκολλα και την Συνθήκη για τα βιολογικά όπλα, υπάρχουν αρκετές αντιτρομοκρατικές συνθήκες που μπορεί να επηρεάσουν την καταστολή της τρομοκρατίας των ΟΜΚ γενικά. Η βασική δομή αυτών των συμβάσεων είναι ουσιαστικά η ίδια και περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

1. Την υποχρέωση κάθε Κράτους Μέρους να χαρακτηρίζει συγκεκριμένες κατηγορίες πράξεων αξιόποινες βάσει του εθνικού του δικαίου με τις κατάλληλες κυρώσεις και λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρή φύση τους. 2. Να καθιερωθεί μια ημι-καθολική δικαιοδοσία για τέτοια αδικήματα. 3. Να υποβάλει την υπόθεση σε αρμόδιες αρχές για σκοπούς δίωξης, εάν ο φερόμενος ως δράστης δεν εκδοθεί. 4. Να θεωρηθούν τέτοια αδικήματα ως αδικήματα που εκδίδονται σε οποιαδήποτε υπάρχουσα συνθήκη έκδοσης και να συμπεριληφθούν ως αδικήματα που εκδίδονται σε κάθε μελλοντική συνθήκη έκδοσης.

Έτσι, οι στόχοι των αντιτρομοκρατικών συμβάσεων είναι να υποχρεώσουν τα Συμβαλλόμενα Κράτη να ποινικοποιήσουν τις σχετικές τρομοκρατικές ενέργειες με σοβαρές κυρώσεις και να λάβουν τα απαραίτητα εσωτερικά μέτρα για να μην παραλείψουν να τιμωρήσουν κανέναν τρομοκράτη. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να προωθηθεί η καθολικότητα κάθε σύμβασης, καθώς και να διασφαλιστεί η πλήρης εφαρμογή από όλα τα Κράτη Μέρη των υποχρεώσεών τους.

Ο μεγάλος αριθμός των αντιτρομοκρατικών συμβάσεων δεν σημαίνει απαραίτητα την αποτελεσματικότητά τους, περισσότερο έχει να κάνει με το ότι αναδύονται συνεχώς νέοι τύποι τρομοκρατίας αυξημένης ανησυχίας. Ταυτόχρονα, δείχνει ότι δεν έχει ακόμη συναφθεί μια συνολική αντιτρομοκρατική Σύμβαση. Η ανάγκη για μια τέτοια Σύμβαση έχει γίνει αντιληπτή εδώ και καιρό και η διαπραγμάτευση της συνεχίζει να διεξάγεται σε μια ad hoc επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ από την ίδρυσή της το

1996, χωρίς να έχει έρθει σε συμφωνία λόγω διαφορών που αφορούν στον ορισμό της «τρομοκρατίας»¹⁷⁹.

Ειδικότερα για τις αντιτρομοκρατικές συμβάσεις που αφορούν και στα βιολογικά όπλα, μια τέτοια σχετική Σύμβαση είναι η Διεθνής του 1997 Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (Σύμβαση για την καταστολή τρομοκρατικών βομβιστικών επιθέσεων)¹⁸⁰. Σκοπός της είναι να ποινικοποιήσει την παράνομη και σκόπιμη χρήση «εκρηκτικών και άλλων θανατηφόρων μηχανισμών» σε ή προς διαφόρων καθορισμένων δημόσιων χώρων με σκοπό να προκληθεί θάνατος ή σοβαρός σωματικός τραυματισμός ή με πρόθεση να προκληθεί εκτεταμένη καταστροφή τέτοιων χώρων, να τιμωρηθούν αυτά τα αδικήματα και να καθιερωθεί μια ημι-καθολική δικαιοδοσία καθώς και έκδοση των παραβατών. (Άρθρα 2, 4, 6 και 8). Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται στη Σύμβαση, «εκρηκτικά και άλλες θανατηφόρες συσκευές» περιλαμβάνουν ένα όπλο ή συσκευή που έχει την ικανότητα να προκαλέσει θάνατο, σοβαρό σωματικό τραυματισμό ή σημαντική υλική βλάβη μέσω της απελευθέρωσης, διασποράς ή επίδρασης «τοξικών χημικών, βιολογικών παραγόντων ή τοξινών ή παρόμοιων ουσιών ή ακτινοβολίας ή ραδιενεργού υλικού» (Άρθρο 1, παρ. 3 (β)). Έτσι, η Σύμβαση μπορεί να θεωρηθεί ως συνθήκη κατά της τρομοκρατίας κατά των ΟΜΚ, τουλάχιστον εν μέρει¹⁸¹. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ τον Μάιο του 2001, τρεισήμισι χρόνια αφότου άνοιξε για υπογραφή τον Ιανουάριο του 1998, και ο λόγος της καθυστέρησης σχετιζόταν με την προετοιμασία για την απαραίτητη εσωτερική νομοθεσία.

5.2 Τα προβλήματα με τις αντιτρομοκρατικές συμβάσεις

α) Αρχικά, οι συμβάσεις που σχετίζονται με την τρομοκρατία των ΟΜΚ είναι αριθμητικά λίγες και έχουν κενά. Αυτός είναι εν μέρει ο λόγος για τον οποίο

¹⁷⁹ A/RES/51/210, 17 December 1996. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://undocs.org/en/A/RES/51/210> παράγραφος. 9, (πρόσβαση 3.10.2021)
A/RES/53/108, 8 December 1998. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, <https://undocs.org/en/A/RES/53/108> παράγραφος. 11, (πρόσβαση 3.10.2021)

¹⁸⁰ Υπογράφηκε από την Ελλάδα στη Νέα Υόρκη στις 12 Ιανουαρίου 1998 και η κύρωσή της έγινε στις 25 Φεβρουαρίου 2003 με τον νόμο 3116/2003

¹⁸¹ Νόμος 3116/2003. Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για την καταστολή τρομοκρατικών βομβιστικών επιθέσεων. Έγγραφο αναρτημένο στην ιστοσελίδα lawspot, <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/nomos-3116-2003> (πρόσβαση 20.11.2021)

συντάσσονται πρόσθετες συνθήκες και συμφωνούνται τροποποιήσεις για να καλυφθούν τα κενά. Ωστόσο, είναι αμφίβολο εάν η διεθνής κοινότητα θα μπορούσε να συνάψει έγκαιρες συνθήκες ως απάντηση στη σχετικά νέα αυτή διεθνή απειλή για την ασφάλεια, λαμβάνοντας υπόψη τη χρονική περίοδο που απαιτείται για τη σύνταξη μιας συνθήκης σε ένα πολυμερές φόρουμ.

β) Το πρόβλημα της απαίτησης υπερβολικού χρόνου δεν ισχύει μόνο για τη διαπραγμάτευση μιας συνθήκης, ισχύει και για την εγχώρια νομοθετική διαδικασία. Εξ ορισμού, οι αντιτρομοκρατικές συνθήκες απαιτούν εθνική ποινική νομοθεσία προκειμένου να έχουν πραγματική ισχύ. Μια τέτοια νομοθεσία περιλαμβάνει μερικές φορές μια εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία σύνταξης. Η καθυστέρηση της επικύρωσης μπορεί να οδηγήσει σε καθυστέρηση έναρξης ισχύος της ίδιας της Συνθήκης. Αυτό δυσκολεύει τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού παγκόσμιου αντιτρομοκρατικού νομικού συστήματος, καθώς η καθολική τήρηση μιας αντιτρομοκρατικής συνθήκης είναι η προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία της.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διεθνής Σύμβαση του 1999 για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (Διεθνής Σύμβαση για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας¹⁸²), η οποία είναι επίσης σχετικά με την τρομοκρατία των ΟΜΚ. Η Σύμβαση αυτή υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Κράτη της να εργαστούν σε μια περίπλοκη και δύσκολη νομοθετική διαδικασία, επειδή λίγα κράτη έχουν ήδη ποινική νομοθεσία που προβλέπει τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας ως έγκλημα. Η συγκεκριμένη Σύμβαση είχε επικυρωθεί μόνο από τέσσερα κράτη (Μποτσουάνα, Σρι Λάνκα, Ηνωμένο Βασίλειο και Ουζμπεκιστάν) τα περίπου δύο χρόνια από το άνοιγμά της για υπογραφή και ενώ απαιτούσε 22 επικυρώσεις για την εφαρμογή της. Η τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, ήταν η αιτία που επιτάχυνε την επικύρωσή της. Σήμερα έχει 189 Κράτη μέλη¹⁸³.

¹⁸² Η Ελλάδα κύρωσε την Σύμβαση το 2002. Νόμος 3034/2002 - ΦΕΚ 168/Α/19-7-2002 Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Τράπεζας Πληροφοριών Νομοθεσίας <https://www.e-nomothesia.gr/kat-egklema-organomeno/n-3034-2002.html> (πρόσβαση 28.10.2021)

¹⁸³ International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Συλλογής Συνθηκών των Ηνωμένων Εθνών, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=en (πρόσβαση 28.10.2021)

γ) Όπως αναφέρθηκε ήδη, οι κύριοι στόχοι αυτών των συνθηκών είναι η ποινικοποίηση των τρομοκρατικών ενεργειών με σοβαρές ποινές και η διασφάλιση της τιμωρίας των παραβατών, δηλαδή η εκ των υστέρων τιμωρία των τρομοκρατών και όχι η πρόληψη της τρομοκρατίας. Αναμφισβήτητα βέβαια, η ύπαρξη βαριάς ποινής από μόνη της έχει αποτρεπτικό και προληπτικό αποτέλεσμα, αλλά εξακολουθεί να είναι αμφίβολο πόσο αναμένεται να λειτουργήσει ένα τέτοιο αποτρεπτικό αποτέλεσμα παραδοσιακής προσέγγισης, έναντι τόσο αποφασισμένων τρομοκρατών σαν αυτών που χρησιμοποιούν ΟΜΚ¹⁸⁴.

5.3 Η απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών

Στην εποχή μετά την 11η Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ άρχισαν να επιδιώκουν μια νέα προσέγγιση χρησιμοποιώντας ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Σε αντίθεση με τις πολυμερείς συνθήκες, των οποίων η σύνταξη απαιτεί πολύ χρόνο και η προσχώρηση στις οποίες δεν είναι υποχρεωτική, τα ψηφίσματα (αποφάσεις) του Συμβουλίου Ασφαλείας που εγκρίθηκαν δυνάμει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών δεσμεύουν νομικά όλα τα μέλη του ΟΗΕ, αμέσως και αυτόματα, χωρίς εξαίρεση και είναι ισοδύναμα με συνθήκες που επικυρώθηκαν αμέσως από όλα τα μέλη του ΟΗΕ.

Στις 28 Απριλίου 2004, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στην 4956η σύνοδό του, ενέκρινε ομόφωνα την υπ' αριθμόν 1540 απόφαση βάσει της οποίας επιβεβαίωσε ότι η διάδοση των πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων, καθώς και των μέσων παράδοσής τους, συνιστούσαν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια¹⁸⁵. Κάνοντας ένα σημαντικό βήμα, το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφάσισε να ενεργήσει σύμφωνα με το Κεφάλαιο VII του καταστατικού του (δράση σε σχέση με απειλές κατά της ειρήνης, παραβιάσεις της ειρήνης και πράξεις επιθετικότητας), μετά από έκκληση του

¹⁸⁴ Masahiko Asada, WMD Terrorism and Security Council Resolution 1540: Conditions for Legitimacy in International Legislation, IILJ Working Paper 2007/9 (Global Administrative Law Series). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου και Δικαιοσύνης (IILJ) <https://www.iilj.org/publications/wmd-terrorism-and-security-council-resolution-1540-conditions-for-legitimacy-in-international-legislation/> σελ.8-9 (πρόσβαση 28.10.2021)

¹⁸⁵ *United Nations Security Council Resolution 1540 (2004) S/Res/1540 (2004)*, Έγγραφο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ, [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)) (Πρόσβαση 10.11.2021)

τότε Αμερικανού προέδρου George W. Bush για ένα νέο αυστηρό ψήφισμα κατά της διάδοσης των ΟΜΚ. Κατά τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, τον Σεπτέμβριο του 2003, δήλωσε πως οι ΗΠΑ ήταν «έτοιμες να βοηθήσουν οποιοδήποτε έθνος να συντάξει αυτούς τους νέους νόμους και να βοηθήσουν στην επιβολή τους»¹⁸⁶. Ακολούθησε νέα παρέμβαση του προέδρου Bush, τον Φεβρουάριο του 2004, με ομιλία του προς το National Defence University, για «ένα νέο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας που απαιτεί από όλα τα κράτη να ποινικοποιήσουν τη διάδοση, να θεσπίσουν αυστηρούς ελέγχους στις εξαγωγές και να εξασφαλίσουν όλα τα ευαίσθητα υλικά εντός των συνόρων τους»¹⁸⁷.

Στο προοίμιο της Απόφασης 1540 δίνονται πρώτη φορά κρίσιμοι ορισμοί εννοιών. Έτσι, ως «μη κρατικός παράγων», περιγράφεται το «φυσικό πρόσωπο ή οντότητα που δεν ενεργεί υπό τη νόμιμη εξουσία οποιοδήποτε κράτους κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας απόφασης» και με αυτό τον ορισμό περιλαμβάνονται στην απόφαση οι τρομοκράτες αλλά και οι εταιρείες που εμπορεύονται παράνομα ΟΜΚ. Ως «μέσα παράδοσης» εννοούνται βλήματα, πύραυλοι και άλλα μη επανδρωμένα συστήματα ικανά να μεταφέρουν πυρηνικά, χημικά ή βιολογικά όπλα, τα οποία είναι ειδικά σχεδιασμένα για τέτοια χρήση. Τέλος ως «σχετικά υλικά» περιγράφονται τα υλικά, ο εξοπλισμός και η τεχνολογία που καλύπτονται από σχετικές πολυμερείς συνθήκες και ρυθμίσεις ή περιλαμβάνονται σε εθνικούς καταλόγους ελέγχου, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για το σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την παραγωγή ή τη χρήση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων και των μέσων μεταφορά τους¹⁸⁸.

Στο διατακτικό μέρος, η Απόφαση 1540, όπως εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας, απαιτούσε από όλα τα Κράτη Μέλη του ΟΗΕ:

«να απέχουν από την παροχή οποιασδήποτε μορφής υποστήριξης σε μη κρατικούς φορείς που επιχειρούν να αναπτύξουν, αποκτήσουν,

¹⁸⁶ <https://undocs.org/en/A/58/PV.7>, σελ 11

¹⁸⁷ President Announces New Measures to Counter the Threat of WMD. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/02/20040211-4.html> (Πρόσβαση 10.11.2021)

¹⁸⁸ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)), ό, π,

κατασκευάσουν, κατέχουν, διακινήσουν, μεταφέρουν ή χρησιμοποιούν πυρηνικά, χημικά ή βιολογικά όπλα και τα μέσα παράδοσής τους» (παρ. 1).

«Σύμφωνα με τις εθνικές τους διαδικασίες, [...] να εγκρίνουν και να επιβάλλουν κατάλληλους αποτελεσματικούς νόμους που να απαγορεύουν σε οποιονδήποτε μη κρατικό παράγοντα να αναπτύξει, αποκτήσει, κατασκευάσει, κατέχει, διακινήσει, μεταφέρει ή χρησιμοποιήσει πυρηνικά, χημικά ή βιολογικά όπλα και τα μέσα παράδοσής τους, ιδίως για τρομοκρατικούς σκοπούς, καθώς και απόπειρες εμπλοκής σε οποιαδήποτε από τις προαναφερόμενες δραστηριότητες, συμμετοχή σε αυτές ως συνεργός, συνδρομή ή χρηματοδότησή τους» (παρ. 2).

«να επιβάλουν αποτελεσματικά μέτρα για τη θέσπιση εσωτερικών ελέγχων για την πρόληψη της διάδοσης πυρηνικών, χημικών ή βιολογικών όπλων και των μέσων παράδοσής τους, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης κατάλληλων ελέγχων σε συναφή υλικά [...]» αναπτύσσοντας ασφάλεια, φυσική προστασία, ελέγχους συνόρων και εξαγωγών (παρ. 3).

Επιπλέον, με την Απόφαση 1540 ορίστηκε σύσταση επιτροπής (1540 Committee) του Συμβουλίου Ασφαλείας, αποτελούμενη από τα 15 μέλη του Συμβουλίου και υποστηριζόμενη από κυβερνητικούς εμπειρογνώμονες, για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Απόφασης και, για τον σκοπό αυτό, κάλεσε τα κράτη να υποβάλουν έκθεση για την εφαρμογή της (παρ. 4).

Τέλος, η Απόφαση 1540 καλούσε τα κράτη που ήταν σε θέση να το πράξουν να προσφέρουν βοήθεια, ανταπόκριση σε συγκεκριμένα αιτήματα, στα κράτη που δεν διαθέτουν την υποδομή, την εμπειρία ή τους πόρους (παρ. 7).

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) εξέδωσε την υπ' αριθμόν 2017/809 απόφαση (ΚΕΠΠΑ) της 11ης Μαΐου 2017 για υποστήριξη της εφαρμογής της απόφασης 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη μη διάδοση όπλων μαζικής καταστροφής και των φορέων τους.

Η απόφαση αυτή αναρτήθηκε στην επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, στο τεύχος L 121/39, την 12 Μαΐου 2017¹⁸⁹.

5.4 Προσπάθεια αποτίμησης της Απόφασης 1540

Τα παραπάνω μέτρα, ιδίως αυτά που περιλαμβάνονται στις τρεις πρώτες διατακτικές παραγράφους, αποσκοπούν στην κάλυψη των κενών που υπήρχαν στις συμβάσεις που σχετίζονται με τα ΟΜΚ. Τα κενά αυτά οφείλονται στο ότι, όταν συντάχθηκαν οι τελευταίες δεν είχαν πλήρη γνώση της απειλής διάδοσης των ΟΜΚ σε μη κρατικούς φορείς και από την άλλη, δεν υπάρχει παγκόσμια Σύμβαση που να ρυθμίζει επακριβώς την ανάπτυξη, την παραγωγή ή την κατοχή των όπλων αυτών. Με το δεδομένο αυτό, η Απόφαση 1540 εγκρίθηκε ως προϊόν της επείγουσας ανάγκης που απορρέει από μια νέα απειλή για την ασφάλεια από την τρομοκρατία με ΟΜΚ. Αυτό φαίνεται να είναι και το κεντρικό μέλημα των συντακτών της Απόφασης.

Για κράτη που ήδη συμμετέχουν στα απαγορευτικά καθεστώτα χημικών και βιολογικών όπλων, τα μέτρα που περιλαμβάνονται στην Απόφαση είναι σε μεγάλο βαθμό επανάληψη και εξειδίκευση δεσμεύσεων που έχουν ήδη αναληφθεί στο πλαίσιο των BWC και CWC. Οι παρόμοιες υποχρεώσεις που δημιουργούνται από την νομικά δεσμευτική Απόφαση θα μπορούσε να εφαρμόζονται με μεγαλύτερη συνέπεια από τα Κράτη Μέρη, ειδικά αν η ανεπαρκής εφαρμογή μιας Σύμβασης, όπως αυτής των βιολογικών όπλων οφείλεται σε έλλειψη πολιτικής βούλησης¹⁹⁰. Ωστόσο, κατά τις συζητήσεις του Συμβουλίου, δόθηκαν διαβεβαιώσεις ότι το ψήφισμα δεν εξουσιοδοτεί αυτομάτως μέτρα επιβολής κατά κρατών που παραλείπουν ή αδυνατούν να συμμορφωθούν με τις υποχρεώσεις που επιβάλλει η Απόφαση. Για τις περιπτώσεις που η αιτία της ανεπαρκούς εφαρμογής αποδίδεται στην έλλειψη υποδομής, εμπειρίας ή πόρων, η Απόφαση έχει προβλέψει τρόπους που θα επιτάχυναν τη βοήθεια για την υλοποίηση των υποχρεώσεων που απορρέουν αυτήν μέσω της Επιτροπής 1540. Μια ανησυχία που δημιουργείται εδώ είναι

¹⁸⁹ Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, Τεύχος L 121/39, Βρυξέλλες, 2017. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D0809&from=EL> (πρόσβαση 28.10.2021)

¹⁹⁰ A Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, ό.π. σελ. 165-166

ότι μέτρα όπως η Απόφαση 1540 ενδέχεται να υπονομεύσουν την κεντρική θέση του πολυμερώς συμφωνηθέντος BWC, του πυρήνα του απαγορευτικού καθεστώτος – ιδίως επειδή δεν κατέστη δυνατό να πειστούν οι Ηνωμένες Πολιτείες για την ανάγκη η Σύμβαση να διαθέτει πρωτόκολλο επαλήθευσης. Δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι τέτοιες σαρωτικές απαντήσεις μπορούν να συλληφθούν μόνο από οργανισμούς όπως το Συμβούλιο Ασφαλείας¹⁹¹.

Η παράγραφος 3 ωστόσο της Απόφασης, σε αντίθεση με την παράγραφο 2, περιέχει μέτρα που δεν απαντώνται συνήθως στις συμβάσεις για τα ΟΜΚ ή στις συμβάσεις κατά της τρομοκρατίας και αναφέρονται στην βιοασφάλεια, την σωματική προστασία, τους συνοριακούς ελέγχους και τις εξαγωγές και καλύπτουν όχι μόνο τα ίδια τα ΟΜΚ αλλά και τα «σχετικά υλικά». Αυτά τα μέτρα είναι σημαντικά λόγω του προληπτικού τους χαρακτήρα¹⁹². Η πρόληψη είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο της τρομοκρατίας, επειδή η χρήση τους σ' αυτή θα οδηγούσε σίγουρα σε μια καταστροφική κατάσταση. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια δυνατότητα άμεσης πρόληψης της τρομοκρατίας των ΟΚΜ και ειδικότερα της βιοτρομοκρατίας.

Μια επιπλέον προστιθέμενη αξία στην Απόφαση 1540 είναι πως ο δεσμευτικός της χαρακτήρας δεν αφορά μόνο στα Κράτη Μέρη των Συμβάσεων των ΟΜΚ ή των αντιτρομοκρατικών συμβάσεων, αλλά περνάει και στα μη Κράτη Μέλη, που υποχρεούνται να λάβουν μέτρα σαν να ήταν συμβαλλόμενα μέρη και σε αυτές. Παρόλο κάποια κράτη εξέφρασαν τις ανησυχίες τους ακόμη και για τον αναδυόμενο νομοθετικό ρόλο του Συμβουλίου Ασφαλείας μετά και το παράδειγμα του ψηφίσματος 1373¹⁹³, πχ η Ινδία και το Πακιστάν, εντούτοις δέχτηκαν το τελικό κείμενο της Απόφασης 1540¹⁹⁴.

Κάτι που πρέπει επίσης να τονιστεί είναι πως η διατύπωση της Απόφασης 1540 επιτρέπει επίσης κενά στην εφαρμογή. Καθώς δεν

¹⁹¹ M Dando, *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, ό.π. σελ. 143-144

¹⁹² V. Radosavljevic et al, *Defence Against Bioterrorism*, ό.π. σελ. 155

¹⁹³ Η απόφαση 1373 του Συμβουλίου Ασφαλείας, με πρωτοβουλία της κυβέρνησης των ΗΠΑ αφορά τον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας με σειρά ψηφισμάτων ύστερα από τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Τονίζει πως «κάθε πράξη διεθνούς τρομοκρατίας συνιστά απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» και ψηφίστηκε ομόφωνα μέσα σε 48 ώρες από την κατάθεσή του. Επικυρώθηκε από την Ελλάδα στις 26.10.2001 (ΦΕΚ Α (257)) 7S.C. Res. 1373, U.N. SCOR, 57th Sess., 4385th mtg. U.N. Doc. S/RES/1373 (2001)

¹⁹⁴ <https://www.ijl.org/publications/wmd-terrorism-and-security-council-resolution-1540-conditions-for-legitimacy-in-international-legislation/>, ό,π, σελ. 10-14

διευκρινίζεται τι συνιστά «κατάλληλους αποτελεσματικούς νόμους», τα κράτη θα μπορούσαν απλώς να αναφέρουν στην Επιτροπή του Συμβουλίου Ασφαλείας ότι ήδη αναλαμβάνουν τέτοια μέτρα. Επιπλέον, ενώ το Συμβούλιο Ασφαλείας εκφράζει την πρόθεσή του «να συνεχίσει να ασχολείται με το θέμα», ο χρονικός περιορισμός των δραστηριοτήτων της Επιτροπής σε δύο έτη παρουσιάζει έναν επιπλέον περιορισμό στη θετική επίδραση που μπορεί να έχει η Απόφαση, ειδικά όταν εξεταστεί από την προοπτική των αλλαγών στις βιοεπιστήμες¹⁹⁵.

¹⁹⁵ A Kelle, K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, ό.π. σελ. 165-166

6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Είναι η πανδημία COVID-19 ένα νέο επιθετικό βιολογικό όπλο;

6.1 Δυο λόγια για το την νόσο COVID-19

Η νόσος COVID-19 (corona virus disease 2019, COVID-19) είναι η μεταδοτική ασθένεια που προκαλείται από έναν νέο κορωνοϊό (το έβδομο μέλος της οικογένειας των κορωνοϊών που μολύνει ανθρώπους) που ονομάζεται SARS-CoV-2¹⁹⁶. Η ασθένεια έγινε γνωστή στον ΠΟΥ στις 31 Δεκεμβρίου 2019, μετά από αναφορά για μια ομάδα περιπτώσεων «ιογενούς πνευμονίας» στη πόλη Γουχάν της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Η αρχική ονομασία που είχε δοθεί στην ασθένεια από την Κίνα ήταν «νέα πνευμονία κορωνοϊού», αλλά, σύμφωνα με τις συμφωνημένες κατευθυντήριες γραμμές μεταξύ του ΠΟΥ, του Παγκόσμιου Οργανισμού για την Υγεία των Ζώων και του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών, μετονομάστηκε επίσημα σε COVID-19 τον Φεβρουάριο του 2020, ώστε να μην αναφέρεται με ανακρίβεια ή στιγματισμό σε μια γεωγραφική τοποθεσία, ένα ζώο, ένα άτομο ή ομάδα ανθρώπων¹⁹⁷. Στη συνέχεια η νόσος εξαπλώθηκε παγκοσμίως και εξελίχθηκε στην πέμπτη τεκμηριωμένη πανδημία από την πανδημία γρίπης του 1918, η οποία βρίσκεται εν εξελίξει έως σήμερα¹⁹⁸. Η κήρυξη της ως πανδημία έγινε από τον ΠΟΥ στις 11 Μαρτίου 2020¹⁹⁹, ενώ είχε προηγηθεί η κήρυξη

¹⁹⁶ WHO (2020). Description of Coronavirus. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΠΟΥ, <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses> (πρόσβαση 20.10.2021)

¹⁹⁷ Η ονομασία COVID-19 είναι ακρωνύμιο της ονομασίας **CO**rona**VI**rus **D**isease **2019**. Βλπ WHO Director-General's remarks at the media briefing on 2019-nCoV on 11 February 2020. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΠΟΥ, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-remarks-at-the-media-briefing-on-2019-ncov-on-11-february-2020> (πρόσβαση 28.10.2021)

Η ονομασία COVID-19 είναι ακρωνύμιο της ονομασίας **CO**rona**VI**rus **D**isease **2019**
¹⁹⁸ Y-C Liua, Rei-Lin Kuoa, Shin-Ru Shiha, COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history Biomedical Journal Volume 43, Issue 4, August 2020, Pages 328-333, (<https://doi.org/10.1016/j.bj.2020.04.007>)

Οι προηγούμενες πανδημίες ήταν: η ισπανική γρίπη του 1918 (H1N1), η ασιατική γρίπη του 1957 (H2N2), η γρίπη του Χονγκ Κονγκ 1968 (H3N2) και η πανδημία γρίπης του 2009 (H1N1), που προκάλεσαν περίπου 50 εκατομμύρια, 1,5 εκατομμύρια, 1 εκατομμύριο και 300.000 θανάτους ανθρώπων, αντίστοιχα.

¹⁹⁹ WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΠΟΥ, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (πρόσβαση 28.10.2021)

κατάστασης έκτακτης ανάγκης διεθνούς ενδιαφέροντος για τη δημόσια υγεία²⁰⁰. Επί του παρόντος, άνθρωποι σε όλο τον κόσμο έχουν προσβληθεί από τη νόσο COVID-19 (περίπου 250.000.000 συνολικά εργαστηριακά επιβεβαιωμένα κρούσματα λοίμωξης COVID-19) και αποδίδονται σε αυτή περίπου 5.000.000 θάνατοι μέχρι στιγμής²⁰¹.

Ο κορονοϊός που προκαλεί το σοβαρό οξύ αναπνευστικό σύνδρομο τύπου 2 ή διεθνώς ο ιός SARS-CoV-2 (severe acute respiratory syndrome corona virus 2) είναι ένα περικαλυμμένο και σφαιρικό σωματίδιο διαμέτρου περίπου 120 nm που περιέχει ένα γονιδίωμα μονόκλωνου RNA θετικής πολικότητας. Είναι ταξινομημένος ως βήτα-κορωνοϊός. Οι ανθρώπινοι κορονοϊοί προκαλούν συνήθως ήπιες, αυτοπεριοριζόμενες λοιμώξεις του ανώτερου αναπνευστικού συστήματος, όπως το κοινό κρυολόγημα. Ωστόσο, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, δύο κορονοϊοί που μεταδόθηκαν από ζώα, ο SARS-CoV και ο MERS-CoV, έχουν προκαλέσει σοβαρή πνευμονία και θάνατο σε ανθρώπους. Ο ιός SARS-CoV-2 εξαπλώνεται γρήγορα μεταξύ των ανθρώπων μέσω των σταγονιδίων που παράγονται από τον βήχα, το φτέρνισμα ή απλά την ομιλία και από έμμεση επαφή μέσω μολυσμένων επιφανειών, γι' αυτό τα κύρια μέτρα για την πρόληψη της εξάπλωσης του ήταν εξ αρχής οι ιατρικές μάσκες, η καραντίνα, η διατήρηση κοινωνικών αποστάσεων και η καλή υγιεινή. Η λέξη corona σημαίνει στέμμα και αναφέρεται στην εμφάνιση που παίρνουν οι κορονοϊοί από τις πρωτεΐνες ακίδας που προεξέχουν. Αυτές οι πρωτεΐνες ακίδας είναι σημαντικές για τη βιολογία αυτού του ιού. Η πρωτεΐνη ακίδας είναι το μέρος του ιού που προσκολλάται σε ένα ανθρώπινο κύτταρο ξενιστή για να το μολύνει, επιτρέποντάς του να αναπαραχθεί στο εσωτερικό του κυττάρου και να εξαπλωθεί σε άλλα κύτταρα²⁰².

²⁰⁰ Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΠΟΥ,

[https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) (πρόσβαση 28.10.2021)

²⁰¹ COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE). Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Johns Hopkins University (JHU), <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (πρόσβαση 28.10.2021)

²⁰² Basics of COVID-19. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Centers for Disease Control and Prevention,

Η νόσος COVID-19 προκαλεί συχνότερα αναπνευστικά συμπτώματα που μοιάζουν με αυτά του κρυολογήματος, της γρίπη ή της πνευμονίας, όπως πυρετό, βήχα, αναπνευστικές δυσκολίες, κόπωση και μυαλγία. Οι περισσότεροι άνθρωποι με COVID-19 έχουν ήπια συμπτώματα ή νοσοούν ασυμπτωματικά, αλλά οι ηλικιωμένοι και τα άτομα που έχουν ορισμένες υποκείμενες ιατρικές παθήσεις διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο σοβαρής ασθένειας από τον COVID-19. Μερικοί άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων εκείνων με ήσσονος σημασίας ή καθόλου συμπτώματα, μπορεί να υποφέρουν από καταστάσεις μετά την COVID που αναφέρονται ως «long COVID»²⁰³. Η περίοδος επώασης (ο χρόνος μεταξύ της μόλυνσης και της εμφάνισης των συμπτωμάτων) κυμαίνεται από 1 έως 14 ημέρες²⁰⁴. Η διάγνωση γίνεται με έλεγχο της αλυσιδωτή αντίδραση πολυμεράσης αντίστροφης μεταγραφάσης σε πραγματικό χρόνο (rRT-PCR) μέσω στοματοφαρυγγικού επιχρίσματος²⁰⁵.

Ο SARS-CoV-2 είχε και έχει εκτεταμένες συνέπειες πέρα από τη δημόσια υγεία. Οι οικονομικές απώλειες λόγω των lockdown είναι δύσκολο να εκτιμηθούν, αλλά θα χρειαστούν χρόνια για να αποκατασταθεί η κατάσταση των χωρών πριν την έναρξη της ασθένειας. Για τις χώρες που επλήγησαν από τη νόσο COVID-19, τα συστήματα υγείας τους έχουν κατακλυστεί, με αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού θνησιμότητας που προκαλείται από ασθένειες ή τραυματισμούς. Επιπλέον, προκαλούνται σοβαρά, ευρείας κλίμακας (και πιθανώς μακροχρόνια) ψυχολογικά προβλήματα, όχι μόνο στους εργαζομένους στον τομέα της υγείας, αλλά και στους απλούς πολίτες (λόγω απομόνωσης, καραντίνας κ.λπ.)²⁰⁶.

6.2 Η προέλευση του ιού

Ο ιός SARS-CoV-2, έχει καταστρέψει τις οικονομίες, έχει ανατρέψει τα πρότυπα ζωής παγκοσμίως και έχει ήδη σκοτώσει περίπου 5 εκατομμύρια

<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/your-health/about-covid-19/basics-covid-19.html>

²⁰³ [Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China](#). *Lancet* 395 (10223): 497–506 (doi:10.1016/S0140-6736(20)30183-5)

²⁰⁴ [«WHO COVID-19 situation report 29»](#) (PDF). *World Health Organization*.

²⁰⁵ COVID-19 Testing: What You Need to Know. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Centers for Disease Control and Prevention, <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/testing.html>

²⁰⁶ E. Janik, M. Ceremuga, M. Niemcewicz and M. Bijak *Dangerous Pathogens as a Potential Problem for Public Health*, *Medicina* 2020, 56(11) (<https://doi.org/10.3390/medicina56110591>)

ανθρώπους, ενώ είναι πιθανό ο ιός αυτός να κυκλοφορεί συνεχώς στον ανθρώπινο πληθυσμό στο μέλλον. Είναι φυσικό οι άνθρωποι να θέλουν να μάθουν πώς συνέβη αυτό και από πού προήλθε ο ιός.

Αρχικοί ισχυρισμοί

Ειδικά μετά τις επιθέσεις άνθρακα του 2001, η πρώτη σκέψη του κόσμου ήταν αν η πανδημία του κορωνοϊού μπορούσε να είναι μια βιολογική επίθεση. Τα δεδομένα που υπήρχαν προς αυτή την κατεύθυνση ήταν πως το εργαστήριο Ιολογίας της πόλης Γουχάν, από την οποία ξεκίνησε η πανδημία, στο Ινστιτούτο Ιολογίας της Γουχάν (WIV) έχει τη δυνατότητα να παράγει βιολογικά όπλα και επιπλέον ασχολήθηκε με κορωνοϊούς το προηγούμενο διάστημα²⁰⁷ και πως το μερίδιο της Κίνας στην Παγκόσμια Οικονομική Ανάπτυξη έχει ολοένα και αυξανόμενο ρυθμό, μεγαλύτερο από αυτόν των ΗΠΑ²⁰⁸. Υπόνοιες υπήρξαν στο συγκεκριμένο θέμα και για τον ρόλο του ΠΟΥ και του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Ασθενειών, μιας και έχει υποστηριχθεί πως το 50% της χρηματοδότησής του προέρχεται από φαρμακευτικές εταιρείες, που θα είχαν όφελος με την πώληση προκατασκευασμένων εμβολίων²⁰⁹. Βοηθητικά σε αυτές τις υπόνοιες ήταν αρχικά κάποια Άρθρα τον Ιανουάριο του 2000 που δημοσιεύτηκαν από τους Washington Times²¹⁰, τα οποία ισχυρίζονταν ότι ο ιός ήταν μέρος ενός κινεζικού προγράμματος βιολογικών όπλων, με βάση το WIV, ένας ισχυρισμός που απορρίφθηκε από το BBC και την Washington Post. Τον Φεβρουάριο του 2020, ο Αμερικανός γεροισιαστής Tom Cotton ανέφερε ότι ο ιός προέκυψε από ένα κινεζικό πρόγραμμα βιοόπλων, που πήρε λάθος κατεύθυνση²¹¹. Τον Μάρτιο του 2020, το

²⁰⁷ D. Cyranoski *Inside the Chinese lab poised to study world's most dangerous pathogens*. Nature volume 542, pages 399–400 (2017)

(<https://www.nature.com/articles/nature.2017.21487>)

Πρόκειται για το πρώτο εργαστήριο Επιπέδου Βιοασφάλειας 4 (ο ανώτερος βαθμός) στην ηπειρωτική Κίνα με την έγκριση του ΠΟΥ.

²⁰⁸ A. Dehghani and G. Masoumi *Could SARS-CoV-2 or COVID-19 Be a Biological Weapon?* Iran J Public Health. 2020 Oct; 49(Suppl 1): 143–144. (doi: [10.18502/ijph.v49iS1.3691](https://doi.org/10.18502/ijph.v49iS1.3691))

²⁰⁹ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 11-37

²¹⁰ Coronavirus link to China biowarfare program possible, analyst says Washington times. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας Washington Times, <https://www.washingtontimes.com/news/2020/jan/26/coronavirus-link-to-china-biowarfare-program-possible/> (πρόσβαση 13.11.2021)

²¹¹ Stevenson A. Senator Tom Cotton repeats fringe theory of coronavirus origins. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας NY times <https://www.nytimes.com/2020/02/17/business/media/coronavirus-tom-cotton-china.html> (πρόσβαση 13.11.2021)

Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ κάλεσε τον Κινέζο πρεσβευτή στις Ηνωμένες Πολιτείες για να διαμαρτυρηθεί για τα σχόλια ενός Κινέζου εκπροσώπου, που υποδήλωναν ότι ο αμερικανικός στρατός μπορεί να έφερε τον κορωνοϊό στη Γουχάν ως βιολογικό όπλο²¹². Τα παλαιστινιακά μέσα ενημέρωσης επίσης υποστήριξαν ότι ο SARS-CoV-2 ήταν ένα βιολογικό όπλο που χρησιμοποιούνταν από τις ΗΠΑ και το Ισραήλ εναντίον της Κίνας και του Ιράν²¹³. Με αφορμή τις ανησυχίες που είχαν εκφραστεί στο παρελθόν για την ασφάλεια του συγκεκριμένου εργαστηρίου της Γουχάν, που εκτελούσε νόμιμη έρευνα για ιούς, και άλλοι αξιωματούχοι των ΗΠΑ εξέφρασαν υποψίες για την προέλευση του SARS-CoV-2²¹⁴. Η διατήρηση αυτών των εναλλακτικών πιθανοτήτων προέλευσης της νόσου COVID-19 διευκολύνθηκε από την στάση της Κίνας, που βρέθηκε να λογοκρίνει τα αποτελέσματα της έρευνας για την προέλευση της πανδημίας²¹⁵.

Οι παραπάνω ισχυρισμοί απορρίφθηκαν από ειδικά πρακτορεία ειδήσεων και κάποια πρόσωπα με γνώσεις και θέση που μπορούν να έχουν γνώμη για το θέμα αυτό. Ωστόσο, το ερώτημα παρέμεινε εξαιτίας της έλλειψης εμπιστοσύνης που κυριαρχεί σχετικά με την πραγματική ενημέρωση των πολιτών σε τέτοια θέματα. Εξάλλου, ένα εργαστήριο που κάνει πειράματα σε ένα ιό και προκαλεί τελικά μια πρωτοφανή πανδημία ή μια χώρα που επιδρά γενετικά σε ιό για να τον χρησιμοποιήσει σαν βιολογικό όπλο είναι λογικό να μην το παραδεχτεί.

²¹² Pamuk H, Brunnstrom D. U.S. summons Chinese envoy over Beijing's coronavirus comments. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-china-diplomacy-idUSKBN2102XW> (πρόσβαση 13.11.2021)

²¹³ Palestinian writers: the coronavirus is a biological weapon employed by U.S., Israel against their enemies. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Middle East Media Research Institute <https://www.memri.org/reports/palestinian-writers-coronavirus-biological-weapon-employed-us-israel-against-their-enemies> (πρόσβαση 13.11.2021)

²¹⁴ Rogin J. State Department cables warned of safety issues at Wuhan lab studying bat coronaviruses. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/04/14/state-department-cables-warned-safety-issues-wuhan-lab-studying-bat-coronaviruses/>. (πρόσβαση 13.11.2021)

²¹⁵ Barnes JE. C.I.A. hunts for authentic virus totals in China, dismissing government Tallies. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας NY Times <https://www.nytimes.com/2020/04/02/us/politics/cia-coronavirus-china.html>. (πρόσβαση 13.11.2021)

Θεραπεία

Για την αντιμετώπιση της πανδημίας που κηρύχθηκε από τον Π.Ο.Υ., χρησιμοποιούνται εμβόλια mRNA και cDNA που στηρίζονται σε μια εντελώς διαφορετική φιλοσοφία από αυτή των παραδοσιακών εμβολίων²¹⁶. Τα εν λόγω εμβόλια σχεδιάστηκαν πάνω σε εφαρμογές βιοτεχνολογίας και Γενετικής Μηχανικής, αποτελώντας εξέλιξη και συνέχεια των πειραμάτων γονιδιακής θεραπείας που πρώτο-δοκιμάστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Αδιαμφισβήτητα, οι συγκεκριμένες προσπάθειες αποτελούν την αποτελεσματική δύναμη κρούσης της Γενετικής και της Μοριακής Βιολογίας για την θεραπεία συγκεκριμένων πολυπαραγοντικών και νευρολογικών παθήσεων²¹⁷, αλλά μέχρι τις μέρες μας, ποτέ δεν δοκιμάστηκαν με επιτυχία για την θεραπεία και την ανάσχεση λοιμωδών νοσημάτων και μάλιστα σε τόσο μεγάλο πλήθος ανθρώπων. Η παράκαμψη των πρωτοκόλλων ασφαλείας παρασκευής εμβολίων εν είδη έκτακτης πανδημικής ανάγκης και τα πρωτόγνωρα πιστοποιητικά εμβολιασμού, σε συνδυασμό με την έμμεση προσπάθεια επιβολής της συναινετικής ιατρικής πράξης του εμβολιασμού, εγείρουν θέματα και ερωτήματα που η περεταίρω ανάλυση διαφεύγει του σκοπού της παρούσας διπλωματικής.

Επίσημες θέσεις

Στις 26 Μαρτίου 2020, με έγγραφό του για την προέλευση του SARS-CoV-2, ο ΠΟΥ αναγνώρισε τη σημασία της κατανόησης της προέλευσης ενός ιού, ώστε να εντοπιστεί και να απομονωθεί η πηγή του, να κατανοηθεί η δυναμική της έναρξης της πανδημίας και να βοηθήσει στην ανάπτυξη θεραπευτικών και εμβολίων. Επισήμανε πως όλοι οι ανθρώπινοι κορονοϊοί έχουν ζωική προέλευση, δηλαδή φυσικούς ξενιστές, συγκεκριμένα νυχτερίδες από το γένος *Rhinolophus*. Λόγω της μεγάλης γενετικής ομοιότητας με έναν κοροναϊό που έχει απομονωθεί από νυχτερίδες, ο SARS-CoV-2 θεωρείται κορονοϊός ζωνοσογόνου προέλευσης, έχει δηλαδή φυσική ζωική προέλευση και δεν είναι ιός που έχει υποστεί χειραγώγηση ή κατασκευή. Όλες οι

²¹⁶ Πανδημία COVID-19. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Βικιπαίδεια https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1_COVID-19 (πρόσβαση 21.10.2021)

²¹⁷ L. Miao, Y. Zhang L. Huang *mRNA vaccine for cancer immunotherapy* Molecular Cancer 2021 volume 20, Article number: 41 Published: 25 February

δημοσιευμένες γενετικές αλληλουχίες του SARS-CoV-2 είναι πολύ παρόμοιες, γεγονός που υποδηλώνει ότι η έναρξη της επιδημίας προέκυψε από ένα μόνο σημείο εισαγωγής στον ανθρώπινο πληθυσμό, περίπου τη στιγμή που ο ιός αναφέρθηκε για πρώτη φορά. Η επιδημιολογία της νόσου COVID-19 έδειξε πως ένα μεγάλο ποσοστό των αρχικών κρουσμάτων είχε άμεση σύνδεση με την αγορά χονδρικής θαλασσινών Huanaη στην πόλη Γουχάν, όπου πωλούνταν θαλασσινά, άγρια και εκτρεφόμενα είδη ζώων. Ο ιός θα μπορούσε να είχε εισαχθεί στον ανθρώπινο πληθυσμό από ζωική πηγή στην αγορά ή ένας μολυσμένος άνθρωπος θα μπορούσε να είχε εισαγάγει τον ιό στην αγορά και ο ιός μπορεί στη συνέχεια να έχει ενισχυθεί στο περιβάλλον της αγοράς. Κλείνοντας ο ΠΟΥ αναφέρει πως οι πρώτες λοιμώξεις από τον SARS-CoV-2 σε άνθρωπο δεν είναι δυνατό να προσδιοριστούν με ακρίβεια, αλλά εικάζεται ο ρόλος ενδιάμεσου ξενιστή μεταξύ νυχτερίδας και ανθρώπου²¹⁸. Πολλές επιστημονικές μελέτες συμφώνησαν με αυτά τα δεδομένα²¹⁹ και κάποιες πρότειναν τους μαλαισιανούς παγκολίνους (*Manis javanica*) ως ενδιάμεσους ξενιστές μεταξύ νυχτερίδων και ανθρώπων λόγω της ομοιότητας του κορωνοϊού του παγκολίνου με τον SARS-CoV-2²²⁰, κάτι όμως που αμφισβητείται από νέες έρευνες²²¹.

Συμπερασματικά Σχετικά με τους αρχικούς ισχυρισμούς περί βιολογικού όπλου, σημειώνονται τα παρακάτω²²²:

Όντως τα βιολογικά όπλα μπορούν να δημιουργήσουν τον ίδιο όλεθρο με τις ιογενείς ασθένειες με φυσικές εστίες και οι ιοί έχουν μελετηθεί για χρήση ως όπλα ασθένειας. Τα αποτελέσματα τέτοιων επιθέσεων είναι θανατηφόρα στη χειρότερη και προκαλούν πανικό στην καλύτερη. Παρά τις ομοιότητες όμως μεταξύ τους, οι επιπτώσεις από ένα επιτυχώς αναπτυγμένο βιολογικό όπλο δεν

²¹⁸ Origin of SARS-CoV-2. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του ΠΟΥ,

<https://www.who.int/publications/i/item/origin-of-sars-cov-2> (πρόσβαση 13.10.2021)

²¹⁹ KG. Andersen, A. Rambaut, WI. Lipkin, et al. *The proximal origin of SARS-CoV-2*. Nat Med 2020;26:450–452. (doi: [10.1038/s41591-020-0820-9](https://doi.org/10.1038/s41591-020-0820-9))

²²⁰ Y-C. Liua, RL. Kuoa, SR Shiha, *COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history* ό.π.

²²¹ Hu, Ben; Guo, Hua; Zhou, Peng; Shi, Zheng-Li (2020-10-06). «Characteristics of SARS-CoV-2 and COVID-19». *Nature Reviews. Microbiology*: 1–14. doi:[10.1038/s41579-020-00459-7](https://doi.org/10.1038/s41579-020-00459-7)

²²² D. Knight COVID-19 Pandemic Origins: Bioweapons and the History of Laboratory Leaks, South Med J.2021 Αύγ. 114(8): 465–467. doi: [10.14423/SMJ.0000000000001283](https://doi.org/10.14423/SMJ.0000000000001283)

ήταν ποτέ τόσο καταστροφικές για την ανθρωπότητα, όσο στην περίπτωση της πανδημίας COVID-19.

Η BWC έχει περιορίσει όλη τη γνωστή παραγωγή βιολογικών όπλων και η ανάπτυξη μιας οπλισμένης μορφής ιού θα απαιτούσε μήνες πλήρους μυστικότητας με χρήση τεχνολογίας γονιδιακής επεξεργασίας. Η Κίνα δεν παραδέχθηκε ποτέ ένα ανεπτυγμένο πρόγραμμα, αν και η παραγωγή μικρής κλίμακας είναι σίγουρα δυνατή²²³. Η Έκθεση Συμμόρφωσης του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για το 2020 σημειώνει: «Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν διαθέτουν επαρκείς πληροφορίες για να καθορίσουν εάν η Κίνα εξάλειψε το αξιολογημένο πρόγραμμα βιολογικού πολέμου της, όπως απαιτείται από το Άρθρο II της Σύμβασης»²²⁴.

Οι επιδημιολογικοί δείκτες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διαφοροποίηση μεταξύ επιθέσεων με βιολογικά όπλα και ασθενειών με φυσικές εστίες. Η νόσος COVID-19 δεν ταιριάζει με αφύσικους δείκτες. Οι κοροναϊοί (και όλοι οι ιοί του αναπνευστικού) είναι πιο συνηθισμένοι τους χειμερινούς μήνες, όπως συνέβη στην Κίνα στα τέλη του 2019. Κυρίως, αυτό προκύπτει από μεγάλο αριθμό ανθρώπων που συγκεντρώνονται σε κλειστούς χώρους, αναπνέοντας τον ίδιο αέρα. Επιπλέον, οι κοροναϊοί είναι συνηθισμένοι στην Κίνα και προέρχονται από δεξαμενές ζώων. Στη δυτική Κίνα, οι νυχτερίδες είναι άφθονες και η κατανάλωση άγριων ζώων - μέρος του πολιτισμού της περιοχής - είναι μια βιομηχανία 76 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Επομένως, η εύρεση ζωνοσογόνων ασθενειών δεν είναι ασυνήθιστη, καθώς ο πληθυσμός αλληλεπιδρά τακτικά με την άγρια ζωή²²⁵.

Σχετικά με τους αρχικούς ισχυρισμούς περί βιολογικού όπλου, σημειώνονται τα παρακάτω:

²²³ Chemical and biological weapons status at a glance. Άρθρο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/factsheets/cbwprolif>. (πρόσβαση 11.11.2021)

²²⁴ US Department of State. Executive Summary of the 2020 Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments (Compliance Report). Άρθρο αναρτημένο στην επίσημη ιστοσελίδα της κυβέρνησης των ΗΠΑ, <https://2017-2021.state.gov/2020-adherence-to-and-compliance-with-arms-control-nonproliferation-and-disarmament-agreements-and-commitments-compliance-report/index.html>. (πρόσβαση 11.11.2021).

²²⁵ D. Knight COVID-19 Pandemic Origins: Bioweapons and the History of Laboratory Leaks, ό.π.

Η θεωρία για τη τυχαία έκλυση του ιού από το εργαστήριο της Γουχάν, παρόλο που είναι κατανοητή από την μια λόγω της έλλειψης διαφάνειας από την πλευρά της Κίνας και από την άλλη επειδή πρόκειται για κάτι που θεωρείται ότι έχει ξανασυμβεί στη χώρα (με τον ιό H1N1 το 1977 και τον SARS το 2004), επίσης αντικρούεται. Σε μελέτη στο Nature Medicine αποδείχθηκε από γενετικά δεδομένα πως ο SARS-CoV-2 δεν προερχόταν από κανένα προηγουμένως χρησιμοποιημένο ιογενές πλαίσιο και εάν αυτός ο ιός προερχόταν από εργαστήριο, τότε θα είχε σημάδια ανθρώπινης χειραγώγησης που όμως δεν έχει²²⁶.

Παρά τα όσα ειπώθηκαν, οι έρευνες σχετικά με την προέλευση του ιού SARS-CoV-2 δεν έχουν ολοκληρωθεί και απασχολούν ακόμη τους εμπειρογνώμονες²²⁷. Οι μελλοντικές πανδημίες θα συνεχίσουν να αποτελούν απειλή, επομένως είναι σημαντικό να αποκαλυφθεί με κάθε λεπτομέρεια η πραγματική αιτία αυτής της καταστροφής. Επίσης θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η επιφυλακτικότητα πολλών πολιτών και επιστημόνων στα πορίσματα Διεθνών Οργανισμών και η έλλειψη εμπιστοσύνης τους στις Διεθνείς Συμβάσεις.

6.3 Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) και η BWC

Σημαντική συμβολή στις διαπραγματεύσεις για τη BWC προσέφερε μια μελέτη του ΠΟΥ με τίτλο «Health Aspects of Chemical and Biological Weapons» που δημοσιεύτηκε το 1970. Αναφερόταν στα προβλήματα υγείας που προκαλούνται από τα χημικά και τα βιολογικά όπλα. Τα συμπεράσματα της μελέτης ήταν ότι τα χημικά και βιολογικά όπλα αποτελούν ιδιαίτερη απειλή για τους αμάχους, θα μπορούσαν να προκαλέσουν ασθένειες σε βαθμό που θα

²²⁶ Andersen KG, Rambaut A, Lipkin WI, et al. The proximal origin of SARS-CoV-2. Nat Med 2020;26:450–452. doi: [10.1038/s41591-020-0820-9](https://doi.org/10.1038/s41591-020-0820-9)

²²⁷ Declassified Assessment on COVID-19 Origins. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του γραφείου του διευθυντή Υπηρεσίας Πληροφοριών των ΗΠΑ, <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/reports-publications/reports-publications-2021/item/2263-declassified-assessment-on-covid-19-origins>

Οι υπηρεσίες πληροφοριών των ΗΠΑ λένε ότι μπορεί να μην μπορέσουν ποτέ να προσδιορίσουν την προέλευση του Covid-19. Αναφέρουν πως η κοινότητα των πληροφοριών παραμένει διχασμένη ως προς την πιο πιθανή προέλευση του ιού. Τέσσερις υπηρεσίες αξιολόγησαν με «χαμηλή εμπιστοσύνη» ότι προήλθε από μολυσμένο ζώο ή σχετικό ιό, ενώ ένας οργανισμός είπε ότι είχε «μέτρια σιγουριά» ότι η πρώτη ανθρώπινη μόλυνση πιθανότατα ήταν αποτέλεσμα εργαστηριακού ατυχήματος, που πιθανώς αφορούσε πειράματα ή χειρισμούς ζώων από το Ινστιτούτο Ιολογίας της Γουχάν.

κατακλύσουν τους υπάρχοντες πόρους και εγκαταστάσεις υγείας, θα μπορούσαν επίσης να προκαλέσουν μόνιμες αλλαγές απρόβλεπτης φύσης στο περιβάλλον και πως υπόκεινται σε υψηλό βαθμό αβεβαιότητας και απρόβλεπτου, λόγω της συμμετοχής πολύπλοκων και εξαιρετικά μεταβλητών μετεωρολογικών, φυσιολογικών, επιδημιολογικών, οικολογικών και άλλων παραγόντων²²⁸. Το 2004, ο ΠΟΥ δημιούργησε μια ενημερωμένη έκδοση αυτής της μελέτης με τίτλο «Public health response to biological and chemical weapons: WHO guidance»²²⁹. Από αυτές τις μελέτες γίνεται σαφές ότι υπάρχει επικάλυψη στις δραστηριότητες μεταξύ του ΠΟΥ και της BWC και έχουν εκφραστεί ανησυχίες σχετικά με τυχόν ρόλους που μπορεί να θεωρηθεί ότι φέρνουν τον ΠΟΥ στον τομέα της ασφάλειας με πιθανές αρνητικές συνέπειες για άλλες εργασίες υγείας. Σύμφωνα με τον C. Enemark, η BWC, και όχι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, είναι το κατάλληλο ίδρυμα για την αντιμετώπιση καταγγελιών για χρήση βιολογικών όπλων και έρευνες για ύποπτες εστίες ασθενειών. Η απαίτηση από τον ΠΟΥ να διαδραματίσει ρόλο ασφαλείας θα υπονόμει την ανθρωπιστική αποστολή του Οργανισμού και έτσι θα μείωνε την ικανότητά του να αποδίδει αποτελεσματικά²³⁰.

Για αιώνες, έχουν διατυπωθεί ισχυρισμοί για κακή χρήση των ασθενειών και μια αποτελεσματική απάντηση σε αυτό θα ήταν η εξέταση οποιασδήποτε διαθέσιμης πληροφορίας, στο πλαίσιο των ικανοτήτων των βιοεπιστημών εκείνης της εποχής. Σαφώς, μια επίθεση με βιολογικά όπλα που προκαλεί θύματα έχει σημαντικό αντίκτυπο στη δημόσια υγεία. Αν η επίθεση αφορά σε μια ασθένεια με περιορισμένη εξάπλωση από τον έναν άνθρωπο στον άλλο, όπως ο άνθρακας, τα θύματα ενώ μπορεί να είναι δυνητικά πολλά, περιορίζονται σε αυτά που εκτίθενται στους βιολογικούς παράγοντες από τη συσκευή μετάδοσης και διασποράς του. Μια βιολογική επίθεση με χρήση ασθένειας με σημαντική μετάδοση από άνθρωπο σε άνθρωπο, όπως η

²²⁸ Health Aspects of Chemical and Biological Weapons, Γενεύη, 1970. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39444/24039.pdf;jsessionid=29BE35C0311DD B54EE6CBB56099E9958?sequence=1> σελ.10-11 (πρόσβαση 12.11.2021)

²²⁹ World Health Organization. Public health response to biological and chemical weapons : WHO guidance, 2nd ed. World Health Organization. 2004. (<https://apps.who.int/iris/handle/10665/42611>)

²³⁰ C. Enemark *The role of the Biological Weapons Convention in disease surveillance and response*, Health Policy and Planning, Volume 25, Issue 6, November 2010, σελ. 486–494, (<https://doi.org/10.1093/heapol/czq049>)

ευλογία, θα μπορούσε να σημαίνει ότι η ασθένεια θα εξαπλωθεί ευρέως στον πληθυσμό. Τα μέτρα για την ανίχνευση και τον έλεγχο αυτής της εξάπλωσης τότε θα είναι τα ίδια με εκείνα για την ασθένεια που εμφανίζεται στη φύση. Παρόμοιες ανησυχίες αφορούν πολύ επικίνδυνες ασθένειες ζώων και φυτών²³¹.

Η 8η Διάσκεψη Αναθεώρησης (2016) αναγνωρίζοντας τη «θεμελιώδη σημασία της ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας, βοήθειας και ανταλλαγής βιολογικών επιστημών και τεχνολογίας για ειρηνικούς σκοπούς» συμφώνησε «στην αξία της συνεργασίας για την προώθηση της ανάπτυξης ικανοτήτων στους τομείς της παραγωγής εμβολίων και φαρμάκων, της επιτήρησης ασθενειών, της ανίχνευσης, της διάγνωσης, και του περιορισμού των μολυσματικών ασθενειών καθώς και τη διαχείριση των βιολογικών κινδύνων» και επιβεβαίωσε ότι «η οικοδόμηση αυτής της ικανότητας θα υποστήριζε άμεσα την επίτευξη των στόχων της Σύμβασης»²³². Αναγνώρισε επίσης «τη σημασία της εξαγωγής διδαγμάτων από το ξέσπασμα της νόσου Έμπολα στη Δυτική Αφρική, συμπεριλαμβανομένης της ανάγκης αντιμετώπισης της έλλειψης έτοιμης επιχειρησιακής ικανότητας»²³³.

6.4 Η 9η Διάσκεψη Αναθεώρησης και η πανδημία COVID-19

Πιστεύεται σήμερα ότι ο αντίκτυπος του COVID-19 θα μπορούσε να εμπνεύσει αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ή τη χρήση βιολογικών όπλων, ιδιαίτερα στον ακατάστατο υβριδικό πόλεμο που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη σύγκρουση. Η πανδημία του COVID-19 έχει επισημάνει πιθανά τρωτά σημεία στα οποία ενδέχεται να κοιτάζουν οι πιθανοί δράστες στο μέλλον. Εν ολίγοις, η πανδημία COVID-19 έχει σημαντικές επιπτώσεις στην BWC, αναδεικνύει εμφανώς τις ανεπάρκειες και τις απειλές που δεν αντιμετώπιζε παλιότερα και τονίζει ιδιαίτερα την ανάγκη να ενισχυθεί σημαντικά η εφαρμογή

²³¹ Shang, Lijun, Whitby, Simon and Dando, Malcolm (2021) *Strengthening the biological and toxin weapons convention after COVID-19: reaching agreement on a code of conduct and biological security education at the 2021 9th review conference*. In: *The Coronavirus Pandemic and the Future: Virology, Epidemiology, Translational Toxicology and Therapeutics*. Royal Society of Chemistry, London. 2021 (<https://www.chemistryworld.com/the-coronavirus-pandemic-and-the-future/strengthening-the-biological-and-toxin-weapons-convention-after-covid-19/4012609.article>)

²³² Eighth Review Conference (2016) *Final Document*. Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4> σελ 18 παρ.63

²³³ Eighth Review Conference (2016) *Final Document*, Αρχείο αναρτημένο στην ιστοσελίδα των ΗΕ <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4> σελ 19 παρ.67

της. Χρειάζεται ένας ολοκληρωμένος μηχανισμός έρευνας για να υπερνικήσει τη βιωσιμότητα της νόσου και η BWC δεν διαθέτει όργανα για επαλήθευση και σωστή έρευνα.

Τα Κράτη Μέρη θα πρέπει να συζητήσουν εκτενώς για την ενίσχυση της Σύμβασης, την ενίσχυση της ισχύος και την εφαρμογή της στην επερχόμενη 9η Διάσκεψη Αναθεώρησης της BWC, που θα διεξαχθεί το 2022. Τώρα, υπάρχει πολύ μεγαλύτερη αποδοχή της διαφάνειας που απαιτείται από τα Κράτη για την επαλήθευση των συμφωνιών ελέγχου των εξοπλισμών από ό,τι όταν ιδρύθηκε η BWC. Η ομαλή διεθνής τάξη λειτουργεί στη βάση της συνεργασίας, της συμφωνίας και της συναίνεσης των κρατών μεταξύ τους. Κανένα κράτος δεν μπορεί να ελέγξει μόνο του το πρόβλημα της εξάπλωσης των βιολογικών υλικών. Η διεθνής κοινότητα πρέπει να εξετάσει εναλλακτικούς τρόπους προώθησης των αρχικών ιδεών του πρωτοκόλλου σε διαφορετικό πλαίσιο. Ο υπάρχων μηχανισμός του ΟΗΕ μαζί με τον ΠΟΥ και τους Διεθνείς Κανονισμούς Υγείας (IHR) θα πρέπει να παρακολουθούν τις ασθένειες, να εντοπίζουν νέες απειλές ασθενειών, να σχεδιάζουν αποτελεσματικά εμβόλια, να εντοπίζουν σοβαρά κρούσματα και να παρακολουθούν τη διαφάνεια των μέτρων ελέγχου²³⁴.

Μεγάλη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο πρόβλημα της διπλής χρήσης της τεχνολογίας, το πρόβλημα δηλαδή που εγείρει το γεγονός ότι η γνώση και οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται για ευεργετικούς σκοπούς μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν καταχρηστικά και για επιβλαβείς σκοπούς. Υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι οι επιστήμονες που σχετίζονται με την επανάσταση της βιοτεχνολογίας δεν γνωρίζουν τους κινδύνους της διπλής χρήσης ή το πώς πολλές φορές εξυπηρέτησε επιθετικά βιολογικά προγράμματα κρατών στο παρελθόν²³⁵. Ακόμη, σε μεγάλη έρευνα που έγινε σε επιστήμονες που χρηματοδοτούνται από τα Εθνικά Ινστιτούτα Υγείας, σχεδόν ο ένας στους τρεις βιοεπιστήμονες ήταν «ανήθικος», σύμφωνα με την δική του κρίση για το έργο του²³⁶. Η κατανόηση του ρόλου που θα μπορούσαν να

²³⁴ Saqib A and Khurshid SJ. 9th Review Conference: Strengthening of Biological Weapons Convention. *American Journal of Bioterrorism, Biosecurity and Biodefense*. 2021; 4(1) σελ1-5

²³⁵ Shang, Lijun, Whitby, Simon and Dando, Malcolm (2021) *Strengthening the biological and toxin weapons convention after COVID-19: reaching agreement on a code of conduct and biological security education at the 2021 9th review conference*. , ό.π.

²³⁶ F. A. Boyle, *Βιολογικός Πόλεμος*, ό.π. σελ. 64-65

διαδραματίσουν οι επαγγελματίες της επιστήμης ήταν μια ενασχόληση των υποστηρικτών της έννοιας του «ιστού πρόληψης». Η έννοια του «ιστού πρόληψης», που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως «ιστός αποτροπής», αναφέρεται στους διαφορετικούς άξονες/γραμμές δράσης που απαιτούνται για την αποτελεσματική διαχείριση βιολογικών κινδύνων, ανεξάρτητα από το εάν οι βιολογικοί κίνδυνοι συμβαίνουν φυσικά, τυχαία ή εσκεμμένα²³⁷. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο οι επαγγελματίες της επιστήμης θα μπορούσαν να προσθέσουν την τεχνογνωσία τους στην πρόληψη της εχθρικής κακής χρήσης της εργασίας τους παρέμεινε ασαφής. Ένα παρόμοιο πρόβλημα υπήρχε στις χημικές επιστήμες και αυτό το ζήτημα έχει αρχίσει να αντιμετωπίζεται με την ανάπτυξη και την εφαρμογή ενός διεθνούς φιλόδοξου κώδικα συμπεριφοράς και μέσω της ιδέας να προωθηθεί η εφαρμογή σχετικών εκπαιδευτικών διατάξεων για την ευαισθητοποίηση των εν ενεργεία επιστημόνων σχετικά με τη σημασία της χημικής ασφάλειας, σχετικά με τις διατάξεις της Σύμβασης για τα χημικά όπλα (CWC) και σχετικά με το ρόλο των επαγγελματιών της χημικής επιστήμης στη συμβολή στην ενίσχυση τόσο των πρώτων όσο και των τελευταίων. Η πιθανή συμφωνία ενός ανάλογου διεθνούς και φιλόδοξου Κώδικα Συμπεριφοράς στη BWC με αναπόσπαστο στοιχείο την ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση, θα πρέπει να είναι δυνατή τώρα που η 45χρονη Σύμβαση για τα βιολογικά και τοξικά όπλα βρίσκεται σε μια νέα γραμμή εκκίνησης. Αυτή η προσέγγιση έχει το μεγάλο πλεονέκτημα ότι εφαρμόστηκε για την υποστήριξη της CWC και έχει συζητηθεί καλά εδώ και δύο δεκαετίες στον χώρο της BWC από διάφορα Κράτη Μέλη²³⁸.

²³⁷ B. Rappert and C. McLeish, *A Web of Prevention: Biological Weapons, Life Sciences and the Governance of Research*, ό.π. σελ. 173-185

²³⁸ Shang, Lijun, Whitby, Simon and Dando, Malcolm (2021) *Strengthening the biological and toxin weapons convention after COVID-19: reaching agreement on a code of conduct and biological security education at the 2021 9th review conference*. ό.π.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

«άπλῶς τε αδύνατον καί πολλῆς εὐηθείας, ὅστις οἶεται τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὀρμωμένης προθύμως τι πρᾶξαι ἀποτροπὴν τινα ἔχειν ἢ νόμων ἰσχύι ἢ ἄλλῳ τῷ δεινῷ»

Θουκ. 3,45,7 (Κλέων)

Με λίγα λόγια, είναι αδύνατο -και όποιος πιστεύει το αντίθετο είναι πολύ ανόητος – η ανθρώπινη φύση, όταν κυριαρχείται από το πάθος να κάνει κάτι, να συγκρατηθεί λόγω της αυστηρότητας των νόμων ή κάποιο άλλο φόβο

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε σχετικά με το διεθνές νομικό πλαίσιο κατά της βιολογικής τρομοκρατίας, γίνεται φανερό πως οι ήδη σημαντικές ικανότητές μας να χρησιμοποιούμε τη γνώση από την πρόοδο βιολογικών και τεχνολογικών επιστημών για καλό ή, δυστυχώς, για κακό ενισχύονται από τη συνεχιζόμενη επανάσταση σε αυτές. Πρέπει πράγματι να υπάρχει κίνδυνος, στο προσεχές μέλλον, να χρησιμοποιηθεί αυτή η γνώση για εχθρικούς σκοπούς από βιοτρομοκράτες, σύμφωνα με ελάχιστα ευτυχώς παραδείγματα που υπάρχουν ήδη καταγεγραμμένα.

Το προφανές συμπέρασμα είναι ότι ο κύριος στόχος οποιασδήποτε πολιτικής, που αποσκοπεί στην αποτροπή της εχθρικής χρήσης βιολογικών παραγόντων από τρομοκρατικές ομάδες στις επόμενες δεκαετίες, πρέπει να επικεντρωθεί στην αποτροπή έναρξης και ανάπτυξης επιθετικών προγραμμάτων με βιολογικά όπλα από τα κράτη. Η πλήρης εφαρμογή της Σύμβασης για τα βιολογικά όπλα αποτελεί σημαντική συμβολή στην καταπολέμηση της βιολογικής τρομοκρατίας. Για ένα βιώσιμο μέλλον, η Σύμβαση πρέπει να ενδυναμωθεί και να επιβεβαιωθεί η συνολική απαγόρευση κάθε είδους κατάχρησης βιολογικών παραγόντων και τοξινών, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης και παραγωγής τους με εχθρικούς σκοπούς. Ένα από τα πιο σημαντικά καθήκοντα είναι η εκκαθάριση όλων των υφιστάμενων γκρίζων ζωνών και η βελτίωση της συναίνεσης μεταξύ των

Κρατών Μερών. Τα Κράτη Μέρη πρέπει να συμφωνήσουν σε συμβιβασμούς και να επιτρέψουν μηχανισμούς για την ενίσχυση της επαλήθευσης της συμμόρφωσης στη Σύμβαση. Ο έλεγχος των βιοτεχνολογικών δραστηριοτήτων για ειρηνικούς σκοπούς πρέπει να βελτιωθεί με τη διακρατική συνεργασία χωρίς αποκλεισμούς. Αυτός ο έλεγχος δεν πρέπει να παραλείπει το χειρισμό και τη μεταφορά επικίνδυνων βιολογικών και τοξικών παραγόντων μεταξύ κρατών και εγκαταστάσεων χειρισμού, όπως εργαστήρια και ερευνητικά ιδρύματα. Στα παραπάνω, τα Κράτη Μέρη θα μπορούσαν να επωφεληθούν από τη συμβουλή εμπειρογνομόνων μιας νομικής συμβουλευτικής ομάδας, συνεργαζόμενη με μια επιστημονική συμβουλευτική ομάδα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να δώσει μια διεθνή διάσταση σε αυτό που μέχρι τώρα ήταν μια αποκλειστικά εθνική διαδικασία δημιουργίας νομικών μέτρων.

Οι διεθνείς συμβάσεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελούν επίσης ένα σημαντικό εργαλείο καταπολέμησης του φαινομένου. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου υπήρχαν εκκλήσεις για έναν διεθνή νόμο που θα ποινικοποιούσε τη βιολογική τρομοκρατία και την ανάπτυξη βιολογικών όπλων και θα επέτρεπε την έκδοση των παραβατών. Η Απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας, παρόλο που θέτει επί τάπητος τη νομιμοποίηση της λήψης τέτοιων αποφάσεων από αυτό, βρίσκεται στην σωστή κατεύθυνση στο θέμα της βιολογικής τρομοκρατίας αφού συμβάλλει αποφασιστικά στην πρόληψη και στην καταστολή της.

Η σημερινή πραγματικότητα, με την πανδημία της νόσου COVID-19, απέδειξε ξανά τον καταστροφικό αντίκτυπο που μπορεί να έχει ένα ιός στην υγεία, την κοινωνία και τα οικονομικά μας συστήματα. Δύναται λοιπόν να αναμένεται ότι μετά την πανδημία, η ασφάλεια υγείας, συμπεριλαμβανομένης της βιολογικής ασφάλειας, θα είναι πολιτική προτεραιότητα σε όλο τον κόσμο.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ**ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ**

1. [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)) (Πρόσβαση 10.11.2021)
2. ICRC. *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.* <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195> (Πρόσβαση 1.11.2021)
3. ICRC. *Declaration (IV,2) concerning Asphyxiating Gases. The Hague, 29 July 1899* <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=2531E92D282B5436C12563CD00516149> (Πρόσβαση 1.11.2021)
4. ICRC. *Final Act Of the International Peace Conference. The Hague, 29 July 1899.* <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/145?OpenDocument> (Πρόσβαση 1.11.2021)
5. ICRC. *Treaties, States Parties and Commentaries.* https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=280#panelRatification (Πρόσβαση 1.11.2021)
6. ICRC's study on customary international humanitarian law (IHL). *Rule 14. Proportionality in Attack.* https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docindex/v1_rul_rule14 (πρόσβαση 1.11.2021)
7. OPCW. *The Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, Chemical Weapons Convention.* <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (πρόσβαση 2.12.2021)
8. UN DAG Repository **ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ.1976**

<http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387338/GREEK1976.pdf?sequence=1&isAllowed=y> σελ.26 (πρόσβαση 1.12.2021)

9. UN Documents. *Eighth Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction*. 11.11.2017 <https://undocs.org/BWC/CONF.VIII/4> (Πρόσβαση 1.11.2021)

10. UN Documents. *Final Document of the Sixth Review Conference of the BWC*. 20.11.2006. <https://undocs.org/BWC/CONF.VI/6>

11. UN Documents. *General Assembly Fifty-eighth session* <https://undocs.org/en/A/58/PV.7>

12. UN Documents. *RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY A/RES/51/210, 17 December 1996*. <https://undocs.org/en/A/RES/51/210> (πρόσβαση 3.10.2021)

13. UN Documents. *RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY A/RES/53/108, 8 December 1998*. <https://undocs.org/en/A/RES/53/108> (πρόσβαση 3.10.2021)

14. UN Office for Disarmament Affairs. *Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction*. <https://treaties.unoda.org/t/bwc> (Πρόσβαση 1.11.2021)

15. UN Office for Disarmament Affairs. *Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare*. <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/1925-geneva-protocol> (Πρόσβαση 1.11.2021)

16. UN Office for Disarmament Affairs. *United States of America: Ratification of 1925 Geneva Protocol*. <https://treaties.unoda.org/a/1925/unitedstatesofamerica/RAT/paris> (Πρόσβαση 1.11.2021)

17. UN Treaty Collection. *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=en (πρόσβαση 28.10.2021)
18. UN UNODA Meetings Place. *Final Declaration of the First Review Conference of the BWC (1980)*.
<https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1980-documents/> σελ. 8
(πρόσβαση 15.09.2021)
19. UN UNODA Meetings Place. *Final Declaration of the Fourth Review Conference of the BWC (1996)*.
<https://meetings.unoda.org/section/bwc-revcon-1996-documents/>
(πρόσβαση 2.12.2021)
20. UN UNODA Meetings Place. *Summary Report, Ad Hoc Group of Governmental Experts to Identify and Examine Potential Verification Measures from a Scientific and Technical Standpoint, BWC/CONF.III/VEREX/8*. <https://meetings.unoda.org/section/bwc-ahg-verex-1993-2-documents/>
21. UN UNODA Meetings Place. *Ενδιάμεση έκθεση της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής (BWC/CONF.IX/PC/2). 20 Δεκεμβρίου 2021*. <https://meetings.unoda.org/section/bwc-prepcom-2021-documents/>
(πρόσβαση 14.12.2021)
22. United Nations Digital Library. *Conference of the Committee on Disarmament: Final Record of the 585th Meeting 1973*,
<https://digitallibrary.un.org/record/3844342>, σελ 11 του εγγράφου
CCD/PV.585
23. United Nations *Security Council Resolution 1540 (2004)*
S/Res/1540 (2004).
24. Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, Τεύχος C 287 Ε/524, Βρυξέλλες,
29.11.2007 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5075d9f5-2dfe-4edf-b574-02db834714dd.0005.01/DOC_83&format=PDF(πρόσβαση
28.10.2021)

25. Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, Τεύχος L 121/39, Βρυξέλλες, 12.5.2017. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D0809&from=EL> (πρόσβαση 28.10.2021)
26. Επίσημη εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αριθμός 56 του 1973 [N. 56/1973 - Ο περί της Συμβάσεως περί Απαγορεύσεως της Αναπτύξεως Παραγωγής και Εναποθηκεύσεως Βακτηριολογικών \(Βιολογικών\) και Τοξικών Όπλων και της Καταστροφής τούτων \(Κυρωτικός\) Νόμος, 1973](#) (Πρόσβαση 1.11.2021)
27. Νόμος 3034/2002 - ΦΕΚ 168/Α/19-7-2002 *Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της τρομοκρατίας*
28. Νόμος 3116/2003. *Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για την καταστολή τρομοκρατικών βομβιστικών επιθέσεων.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Boyle F. A. *Βιολογικός Πόλεμος*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Ιούνιος 2020 σελ. 95-111
2. Carus W. S. *A Case Study in Biological Terrorism, The Rajneesh in Oregon, 1984*, Centre for Counterproliferation Research National Defence University, 1997, σελ. 5–6.
3. Carus WS. *Bioterrorism and biocrimes: the illicit use of biological agents since 1900*. February 2001 revision. Washington, DC: Center for Counterproliferation Research, National Defense University, 2001. (<http://www.fas.org/irp/threat/cbw/carus.pdf>)
4. ClarkNanette, D. P. J. Pazdernik - *Biological Warfare: Infectious Disease and Bioterrorism Biotechnology (Second Edition) Applying the Genetic Revolution*, 2016, Chapter 22, σελ. 687-719
5. Dando M. *Bioterror and Biowarfare_ A Beginner's Guide*, Oneworld Publications, 2006, σελ. 148
6. Field Manual 21-40: *Nuclear, Biological and Chemical Defense*, Washington, US Army, 1979, κεφ.1, σελ. 11
7. Flora S. J. S., V. Pachauri, *Handbook on biological warfare preparedness*, Academic Press, 2020, σελ. 209-214
8. Henckaerts JM and L Doswald-Beck (eds) *Customary International Humanitarian Law*
9. Hoffman B. *Inside Terrorism. 2nd edn.* (New York: Columbia University Press) 2006, σελ. 1-45
10. Jansen H. J., F. J. Breeveld, C. Stijnisand M. P. Grobusch *Biological warfare, bioterrorism, and biocrime* ό.π. σελ. 488–496
11. Johnson KY, PM Nolan, *Biological Weapons Recognizing, Understanding, and Responding to the Threat*, Wiley 2016, σελ. 66-71
12. Katona P., Intriligator M. D., & Sullivan J. P., *COUNTERING TERRORISM AND WMD. Creating a global counter-terrorism network*, Taylor & Francis e-Library, 2006, σελ. 69-84

13. Kelle A., K Nixdorff, M Dando, *Controlling Biochemical Weapons Adapting Multilateral Arms Control for the 21st Century*, Palgrave Macmillan 2006, σελ. 16
14. Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL] Biological Weapons and Warfare, Oxford University Press, 2015 σελ. 1-7
15. Murray P R. *Medical Microbiology*, 6th Edition. Philadelphia: Elsevier Inc, 2009 σελ. 84
16. Radosavljevic V. et al, *Defence Against Bioterrorism*, Springer Netherlands, 2018, σελ. 155
17. Rappert B., C McLeish, *A web of prevention biological weapons, life sciences and the governance of research*, Earthscan 2007, σελ. 16-17
18. Ryan J.R. *Biosecurity and Bioterrorism_Containing and Preventing Biological Threats*, Second Edition, Threats , Elsevier, 2016 σελ. 165-167
19. Salinas A. De Frias, K. Samuel, N. White (Ed), *Counter-Terrorism International Law and Practice*, Oxford University Press, 2012, σελ. 14-19
20. Sandler T. *Terrorism What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, 2018, σελ. 25
21. Schmid A. P. & A. J. Jongman, *Political terrorism: A new guide to actors, authors, concepts, data bases, theories and literature New Brunswick, NJ: Transaction Books.1988, σελ. 5*
22. Shang, Lijun, Whitby, Simon and Dando, Malcolm (2021) Strengthening the biological and toxin weapons convention after COVID-19: reaching agreement on a code of conduct and biological security education at the 2021 9th review conference. In: The Coronavirus Pandemic and the Future: Virology, Epidemiology, Translational Toxicology and Therapeutics. Royal Society of Chemistry, London. 2021 (<https://www.chemistryworld.com/the-coronavirus-pandemic-and-the-future/strengthening-the-biological-and-toxin-weapons-convention-after-covid-19/4012609.article>)

23. Townshend C. *Terrorism A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2018, σελ. 24
24. Tu A. *Chemical and Biological Weapons and Terrorism*, CRC Press, 2018, σελ. 101-110
25. Veenema T. G. (ed), *Disaster Nursing and Emergency Preparedness for Chemical, Biological, and Radiological Terrorism and Other Hazards*, Springer Publishing Company; 4th edition, 2018, σελ. 477
26. *vol 1 Rules* (CUP Cambridge 2005) σελ. 3-34
(<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/publication/pcustom.htm>)
27. Weinstein R. S. K. Alibek, *Biological and chemical terrorism_ a guide for healthcare providers and first responders*, Thieme 2003, σελ. 2
28. Wheelis M. L Rózsa, M Dando (eds), *Deadly cultures biological weapons since 1945*, Harvard University Press, 2006, σελ. 284
29. WHO. Health Aspects of Chemical and Biological Weapons, Γενεύη, 1970,
<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39444/24039.pdf;jsessionid=29BE35C0311DDB54EE6CBB56099E9958?sequence=1> σελ.10-11
(πρόσβαση 12.11.2021)
30. World Health Organization. Public health response to biological and chemical weapons : WHO guidance, 2nd ed. World Health Organization. 2004. (<https://apps.who.int/iris/handle/10665/42611>)
31. Γάγγα Δ., *Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2008 σελ.65-77
32. Ήφαιστος Π. *Κοσμοθεωρία των Εθνών: Συγκρότηση και συγκράτηση των κρατών, της Ευρώπης και του κόσμου*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009, σελ. 147
33. Χατζηκωνσταντίνου Κ., *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Εκδόσεις: Σιδέρης Ι., 1999, σελ. 25-26

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ackerman G., Weapons of Mass Destruction Terrorism: A Dubious Definition. Unpublished manuscript. *Center for Nonproliferation Studies*, Monterrey Institute of International Studies 2004
2. Andersen KG Rambaut A Lipkin WI, et al. The proximal origin of SARS-CoV-2. *Nat Med* 2020;26:450–452. doi:[10.1038/s41591-020-0820-9](https://doi.org/10.1038/s41591-020-0820-9)
3. Andersen KG., Rambaut A., Lipkin WI., et al. The proximal origin of SARS-CoV-2. *Nat Med* 2020;26:450–452. (doi: [10.1038/s41591-020-0820-9](https://doi.org/10.1038/s41591-020-0820-9))
4. Arms Control Association. Chemical and biological weapons status at a glance. April 2020. <https://www.armscontrol.org/factsheets/cbwprolif>. (πρόσβαση 11.11.2021)
5. Australia Group, Volume II: Biological Weapons-Related Common Control Lists. <https://www.dfat.gov.au/publications/minisite/theaustraliagroupnet/site/en/controlisthandbooks.html> (Πρόσβαση 1.11.2021)
6. Blum A. V. Asal & J. Wilkenfeld, Nonstate actors, terrorism, and weapons of mass destruction, *International Studies Review*, 7(1), 2005, σελ. 133-170.
7. Britannica, *Reign of Terror*. <https://www.britannica.com/event/Reign-of-Terror> . (πρόσβαση 10.10.2021)
8. Brown J., Poison umbrella murder case is reopened. Independent, 20 6 2008. <https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/poison-umbrella-murder-case-is-reopened-851022.html> (πρόσβαση 11.9.2021)
9. Centers for Disease Control and Prevention. Basics of COVID-19. 4.11.2021. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/your-health/about-covid-19/basics-covid-19.html>
10. Centers for Disease Control and Prevention. Bioterrorism Agents/Diseases <https://emergency.cdc.gov/agent/agentlist-category.asp> (Πρόσβαση 2.12.2021)

11. Centers for Disease Control and Prevention. COVID-19 Testing: What You Need to Know. 29.11. 2021. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/testing.html>
12. [Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China](#). *Lancet* 395 (10223): 497–506 (doi:[10.1016/S0140-6736\(20\)30183-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30183-5))
13. D. Cyranoski Inside the Chinese lab poised to study world's most dangerous pathogens. *Nature* volume 542, pages 399–400 (2017) (<https://www.nature.com/articles/nature.2017.21487>)
14. Dehghani A. and G. Masoumi Could SARS-CoV-2 or COVID-19 Be a Biological Weapon? *Iran J Public Health*. 2020 Oct; 49(Suppl 1): 143–144. (doi:[10.18502/ijph.v49iS1.3691](https://doi.org/10.18502/ijph.v49iS1.3691))
15. E. Janik, M. Ceremuga, M. Niemcewicz and M. Bijak Dangerous Pathogens as a Potential Problem for Public Health, *Medicina* 2020, 56(11) (<https://doi.org/10.3390/medicina56110591>)
16. Elisa Harris, Sverdlovsk and Yellow Rain: Two Cases of Soviet Noncompliance? *International Security* Vol. 11, No. 4 (Spring, 1987), pp. 41-95 (55 pages) (<https://ur.booksc.eu/book/27562810/2fa4e3>)
17. Enemark C. The role of the Biological Weapons Convention in disease surveillance and response, *Health Policy and Planning*, Volume 25, Issue 6, November 2010, σελ. 486–494, (<https://doi.org/10.1093/heapol/czq049>)
18. FBI. Amerithrax or Anthrax Investigation, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/amerithrax-or-anthrax-investigation> (πρόσβαση 10.11.2021)
19. Goldblat J., The Biological Weapons Convention - An overview. International Committee of the Red Cross. 30-06-1997. <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/57jnpa.htm>, (πρόσβαση 15.09.2021)
20. Greub G., Grobusch M.P., Bioterrorism: myth or reality? *Editorial, European Society of Clinical Infectious Diseases* 20,(6), 2014, σελ. 485-487

21. Hu, Ben; Guo, Hua; Zhou, Peng; Shi, Zheng-Li (2020-10-06). «Characteristics of SARS-CoV-2 and COVID-19». *Nature Reviews. Microbiology*: 1–14. [doi:10.1038/s41579-020-00459-7](https://doi.org/10.1038/s41579-020-00459-7)
22. Jansen H. J., Breeveld F. J., Stijnisand C., Grobusch M. P., Biological warfare, bioterrorism, and biocrime *Clin Microbiol Infect*, 2014; 20: σελ. 488–496
23. Johns Hopkins University (JHU). COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE). <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (πρόσβαση 28.10.2021)
24. Knight D..COVID-19 Pandemic Origins: Bioweapons and the History of Laboratory Leaks, *South Med J*.2021 Αύγ. 114(8): 465–467. doi: [10.14423/SMJ.0000000000001283](https://doi.org/10.14423/SMJ.0000000000001283)
25. Koblenz G. D., Regime security: A new theory for understanding the proliferation of chemical and biological weapons. *Contemporary Security Policy*, 34(3), 2013, σελ. 501-525
26. Liua Y-C, Kuoa, R-L Shiha S-R, COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history *Biomedical Journal* Volume 43, Issue 4, August 2020, Pages 328-333, (<https://doi.org/10.1016/j.bj.2020.04.007>)
27. Liua YC., Kuoa RL., Shiha SR. COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history *Biomedical Journal* Volume 43, Issue 4, August 2020, Pages 328-333,
28. Masahiko Asada, WMD Terrorism and Security Council Resolution 1540: Conditions for Legitimacy in International Legislation, IILJ Working Paper 2007/9 (Global Administrative Law Series). Institute for International Law and Justice (IILJ) <https://www.iilj.org/publications/wmd-terrorism-and-security-council-resolution-1540-conditions-for-legitimacy-in-international-legislation/> (πρόσβαση 10.11.2021)
29. Masahiko Asada, WMD Terrorism and Security Council Resolution 1540: Conditions for Legitimacy in International Legislation, IILJ Working Paper 2007/9 (Global Administrative Law Series). Αρχείο

αναρτημένο στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου και Δικαιοσύνης (IILJ) <https://www.iilj.org/publications/wmd-terrorism-and-security-council-resolution-1540-conditions-for-legitimacy-in-international-legislation/> σελ.8-9 (πρόσβαση 28.10.2021)

30. Miao L., Zhang Y., Huang L.. mRNA vaccine for cancer immunotherapy *Molecular Cancer* 2021 volume 20, Article number: 41
Published: 25 February

31. Middle East Media Research Institute. Palestinian writers: the coronavirus is a biological weapon employed by U.S., Israel against their enemies. 24.03.2020. <https://www.memri.org/reports/palestinian-writers-coronavirus-biological-weapon-employed-us-israel-against-their-enemies> (πρόσβαση 13.11.2021)

32. NY Times. Barnes JE. C.I.A. hunts for authentic virus totals in China, dismissing government Tallies 02.04.2020. <https://www.nytimes.com/2020/04/02/us/politics/cia-coronavirus-china.html>. (πρόσβαση 13.11.2021)

33. NY times. Stevenson A. Senator Tom Cotton repeats fringe theory of coronavirus origins. 17.02.2020
<https://www.nytimes.com/2020/02/17/business/media/coronavirus-tom-cotton-china.html>
(πρόσβαση 13.11.2021)

34. Office of the Director of National Intelligence. Declassified Assessment on COVID-19 Origins. 29.10.2021. <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/reports-publications/reports-publications-2021/item/2263-declassified-assessment-on-covid-19-origins> (πρόσβαση 21.10.2021).

35. Oliveira M., Mason-Buckd G., Ballard D., Branickie W., Amorim A., Biowarfare, bioterrorism and biocrime: A historical overview on microbial harmful applications *Forensic Sci Int.* 2020 Sep; 314, [\(https://www.ncbi.nlm.nih.gov/labs/pmc/articles/PMC7305902/\)](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/labs/pmc/articles/PMC7305902/)

36. Pettersson T., Wallensteen P., Armed conflicts, 1946-2014. *J. Peace Res.* 52 (4), 2015, σελ. 536–550. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022343315595927>)

37. Public Papers of the Presidents of the United States. Richard Nixon: Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President, *Statement on Chemical and Biological Defense Policies and Programs, 25 November 1969*

<https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1028?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image> (πρόσβαση 1.12.2021)

<https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1029?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image> ό.π.

<https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.1969.001/1028?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image>, ό.π.

38. Reuters. Pamuk H, Brunnstrom D. U.S. summons Chinese envoy over Beijing's coronavirus comments. 13.3.2020.

<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-china-diplomacy-idUSKBN2102XW> (πρόσβαση 13.11.2021)

39. Saqib A and Khurshid SJ. 9th Review Conference: Strengthening of Biological Weapons Convention. *American Journal of Bioterrorism, Biosecurity and Biodefense*. 2021; 4(1)

40. Shamai P., Name and shame: Unravelling the stigmatization of weapons of mass destruction, *Contemporary Security Policy*, 36(1), 2015 σελ. 104-122.

41. Sputniknews.gr: Εκτελέστηκε ο αρχηγός της σχέτας πίσω από την επίθεση με σαρίν στο Τόκιο. 06.07.2018

<https://sputniknews.gr/20180706/ektelesi-asaxara-tokio-sarin-epithesi-metro-362594.html> (πρόσβαση 10.11.2021)

42. Stein BD, Tanielian TL, Eisenman DP, Keyser DJ, Burnam MA, Pincus HA. Emotional and Behavioral Consequences of Bioterrorism: Planning a Public Health Response. *Milbank Q*. 2004 Sep;82(3):413–455.

(<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2690224/>)

43. The Australia Group : An Introduction.

<https://australiagroup.net/en/introduction.html>, (Πρόσβαση 1.11.2021).

44. The Center for Law and the Public's Health at Georgetown and Johns Hopkins Universities, [Model State Emergency Health Powers Act. A Draft for](#)

[Discussion Prepared by The Center for Law and the Public's Health at Georgetown and Johns Hopkins Universities](#), 2001 (πρόσβαση 15.10.2021)

45. The White House - President George W. Bush, President Announces New Measures to Counter the Threat of WMD, February 11, 2004 <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/02/20040211-4.html> (Πρόσβαση 10.11.2021)

46. U.S. Department of Labor. Biological Agents. <https://www.osha.gov/biological-agents> (Πρόσβαση 1.12.2021)

47. UN Office for Disarmament Affairs. Assistance, Response and Preparedness under the Biological Weapons Convention. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/assistance-response-preparedness/> (πρόσβαση 15.10.2021)

48. United Nations Membership and Regional Groups. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/membership-and-regional-groups/> (Πρόσβαση 1.11.2021)

49. United Nations. History of the Biological Weapons Convention. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/about/history/> (Πρόσβαση 1.11.2021)

50. United States government. US Department of State - Executive Summary of the 2020 Adherence to and Compliance with Arms Control, Nonproliferation, and Disarmament Agreements and Commitments (Compliance Report). <https://2017-2021.state.gov/2020-adherence-to-and-compliance-with-arms-control-nonproliferation-and-disarmament-agreements-and-commitments-compliance-report/index.html>. (πρόσβαση 11.11.2021)

51. Washington Post. Rogin J. State Department cables warned of safety issues at Wuhan lab studying bat coronaviruses. 14.04.2020. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/04/14/state-department-cables-warned-safety-issues-wuhan-lab-studying-bat-coronaviruses>. (πρόσβαση 13.11.2021)

52. Washington Times. Coronavirus link to China biowarfare program possible, analyst says. 26.1.2020.

<https://www.washingtontimes.com/news/2020/jan/26/coronavirus-link-to-china-biowarfare-program-poss/> (πρόσβαση 13.11.2021)

53. WHO «[WHO COVID-19 situation report 29](#)» (PDF). 19 February 2020

54. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (πρόσβαση 28.10.2021)

55. WHO. Description of Coronavirus. 13 5 2021
<https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>(πρόσβαση 20.10.2021)

56. WHO. Director-General's remarks at the media briefing on 2019-nCoV on 11 February 2020. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-remarks-at-the-media-briefing-on-2019-ncov-on-11-february-2020> (πρόσβαση 28.10.2021)

57. WHO. Origin of SARS-CoV-2. 26.03.2020
<https://www.who.int/publications/i/item/origin-of-sars-cov-2> (πρόσβαση 13.10.2021)

58. WHO. Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV). 30 1 2020.
[https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov))
(πρόσβαση 28.10.2021)

59. Βικιπαίδεια. Πανδημία COVID-19
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1_COVID-19 (πρόσβαση 21.10.2021)